

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
імені МИХАЙЛА ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО

**СТРАТЕГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ
СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В КРАЇНАХ ЄС:
ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ДЛЯ УКРАЇНИ**

МОНОГРАФІЯ

**Кривий Ріг
Видавець Роман Козлов
2020**

УДК [338.48-043.86:061.1ЄС]:(477)

*Рекомендовано до друку Вченою радою Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського
(протокол №19 від 24.06.2020 р.)*

Автори:

Горіна Г.О., Чернега О.Б., Богатирьова Г.А., Борблік К.Е.,
Ніколайчук О.А., Романуха О.М., Снігур К.В.

Науковий редактор:

доктор економічних наук, доцент Горіна Г.О.

Рецензенти:

Бочарова Ю.Г. - д.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

Д'яченко Ю.Ю. – д.е.н., доцент, завідувач кафедри міжнародної економіки і туризму Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Черниш І.В. – д.е.н., доцент, директор навчально-наукового інституту фінансів, економіки та менеджменту Національного університету “Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка”

Стратегічні імперативи стійкого розвитку туризму в країнах ЄС: впровадження досвіду для України: монографія [Електронний ресурс] / Г.О. Горіна, О.Б. Чернега, Г.А. Богатирьова та ін.; наук. ред. Г.О. Горіна. – Кривий Ріг : Вид. Р.А. Козлов, 2020. – 114 с. Режим доступу: <http://elibrary.donnuet.edu.ua/2065/>

ISBN 978-617-7643-78-3

Монографію присвячено дослідженню стратегічних імперативів стійкого розвитку туризму в країнах ЄС та розробці напрямів впровадження позитивного європейського досвіду для України.

УДК [338.48-043.86:061.1ЄС]:(477)

ISBN 978-617-7643-78-3

© Горіна Г.О., Чернега О.Б.,
Богатирьова Г.А., Борблік К.Е.,
Ніколайчук О.А., Романуха О.М.,
Снігур К.В., 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади дослідження сталого розвитку туризму.....	6
РОЗДІЛ 2. Зовнішня торгівля послугами, пов'язаними з туризмом та подорожами в країнах ЄС.....	15
РОЗДІЛ 3. Соціально-економічні індикатори сталого розвитку туризму у країнах ЄС.....	28
РОЗДІЛ 4. Динаміка міжнародних туристичних та рекреаційних потоків до країн ЄС	36
РОЗДІЛ 5. Діагностика стану та структури сучасного ринку послуг з розміщення туристів в Європейському Союзі.....	45
РОЗДІЛ 6. Співробітництво України з країнами Європейського Союзу в напрямку безпеки туризму: досвіт та перспективи розвитку	77
РОЗДІЛ 7. Система підготовки фахівців туристичної галузі в країнах ЄС і України: традиції та інновації.....	92

ПЕРЕДМОВА

Туристична галузь відіграє важливу роль в світовій економіці та економіці країн Європейського Союзу (ЄС), зокрема, та демонструє швидкі темпи післякризового відновлення. Туристичний сектор посідає третє місце за соціально-економічною активністю у ЄС та робить важливий внесок у ВВП та зайнятість населення країн ЄС. Європейські країни займають лідируючі місця серед туристичних дестинацій та є найпривабливішими туристичними напрямками. Туризм сприяє розвитку європейських регіонів, допомагає зберегти і зміцнити культурну і природну спадщину, він розглядається не тільки як сектор, що забезпечує значну частку робочих місць, зростання і соціально-економічну єдність, але і в якості основного фактору, що сприяє економічному відновленню держав-членів ЄС.

В сучасних умовах інтеграції до європейського простору першочергового значення набуває розвиток вітчизняної туристичної індустрії. Тому особливо актуальним постають завдання щодо аналізу стратегічних імператив стійкого розвитку туризму в країнах ЄС та розробка напрямів впровадження європейського досвіду для України. У зв'язку з цим, актуальним та своєчасним є монографія «Стратегічні імперативи стійкого розвитку туризму в країнах ЄС: впровадження досвіду для України».

Основні результати дослідження викладені у монографії, що відзначаються науковою новизною, полягають у наступному: комплексно проаналізовано зовнішню торгівлю послугами, пов'язаними з туризмом та подорожами в країнах ЄС; здійснено просторовий розподіл країн світу за зовнішньоторговельним обігом послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами; досліджено динаміку міжнародних туристичних та рекреаційних потоків до країн ЄС; здійснено діагностику сучасного стану та структури сучасного ринку послуг з розміщення туристів в Європейському Союзі, що дозволило виявити його сучасні тенденції розвитку та визначити країни-лідери європейського ринку послуг з розміщення; виконано кластерний аналіз європейського ринку послуг з розміщення, що дозволило згрупувати країни за кластерами та виявити для них локальні стратегії та напрями розвитку ринків; проаналізовано співробітництво та рівень інтеграції України з країнами ЄС щодо безпеки в туристичній сфері, що дозволило виокремити основні проблеми та механізми протидії їм; проведено діагностику терористичної загрози в сфері туризму в країнах ЄС та Україні, описано реалізовані кроки в налагодження співробітництва з даних питань на двосторонньому та багатосторонньому рівнях; здійснено аналіз особливостей розвитку системи туристичної освіти в країні та країнах ЄС, що дозволило проаналізувати традиційні підходи і виокремити ефективні інновації в системі підготовки фахівців туристичного профілю.

Практичне значення одержаних в монографії результатів полягає в тому, що теоретико-методологічні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані при здійсненні заходів з розробки інтеграційної стратегії розвитку

ринку туристичних послуг України, забезпечення міжнародної взаємодії у туристичній сфері, застосування туризму для розвитку взаємовигідних та паритетних економічних, торговельних, дипломатичних відносин.

Монографія є колективною працею викладачів кафедри туризму та країнознавства ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського під керівництвом д.е.н., доцента Г.О. Горіної.

Авторами монографії є: передмова – д.е.н., доц. Горіна Г.О.; розділ 1 – аспірант Борблік К.Е., розділ 2 – д.е.н., доц. Горіна Г.О., д.е.н. проф. Чернега О.Б.; розділ 3 – д.е.н., доц. Горіна Г.О.; розділ 4 – асистент Снігур К.В.; розділ 5 – к.е.н. Ніколайчук О.А.; розділ 6 – к.істор.н., доц. Романуха О.М., розділ 7 – к.пед.н., доц. Богатирьова Г.А.

Представлені у монографії теоретичні та науково-прикладні положення будуть корисними для науковців, викладачів, аспірантів, здобувачів вищої освіти, представників органів державної влади, професіоналів туристичної галузі, які розв'язують проблеми міжнародного співробітництва у сфері туризму, поглиблення євроінтеграційних процесів на туристичному ринку України, формування позитивного туристичного іміджу держави на міжнародній арені, формування міжнародної конкурентоспроможності національного туристичного продукту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Розвиток людського суспільства призвів до зміни поглядів на взаємозалежність природи та людини. Антропогенез призвів до появи та розвитку виробничих процесів, що використовували природні ресурси, а науково-технічні революції зробили можливим штучне регулювання біологічних процесів. В концепції «людина-природа» визначну роль почало грати людство. Зняття всіх обмежень щодо взаємодії людини та навколишнього середовища викликало проблему, зміст якої полягає у пошуку балансу «...між інтенсивним природокористуванням, що забезпечує задоволення основних потреб суспільства, та збереженням природи як середовища проживання...» [1].

Аналіз наукової літератури дозволив визначити основні передумови виникнення нової концепції розвитку суспільства (рис. 1.1). Протягом кількох десятиріч могутність держав визначалася їх ресурсозабезпеченням, а принципами формування світогляду людини ставали такі висловлювання, як «людина – цар природи» та «споживання заради процвітання». Світові події, що розвернулися на світовій арені в XX столітті, сприяли активному виснаженню ресурсного потенціалу країн та прискорили темпи зростання глобальних проблем.

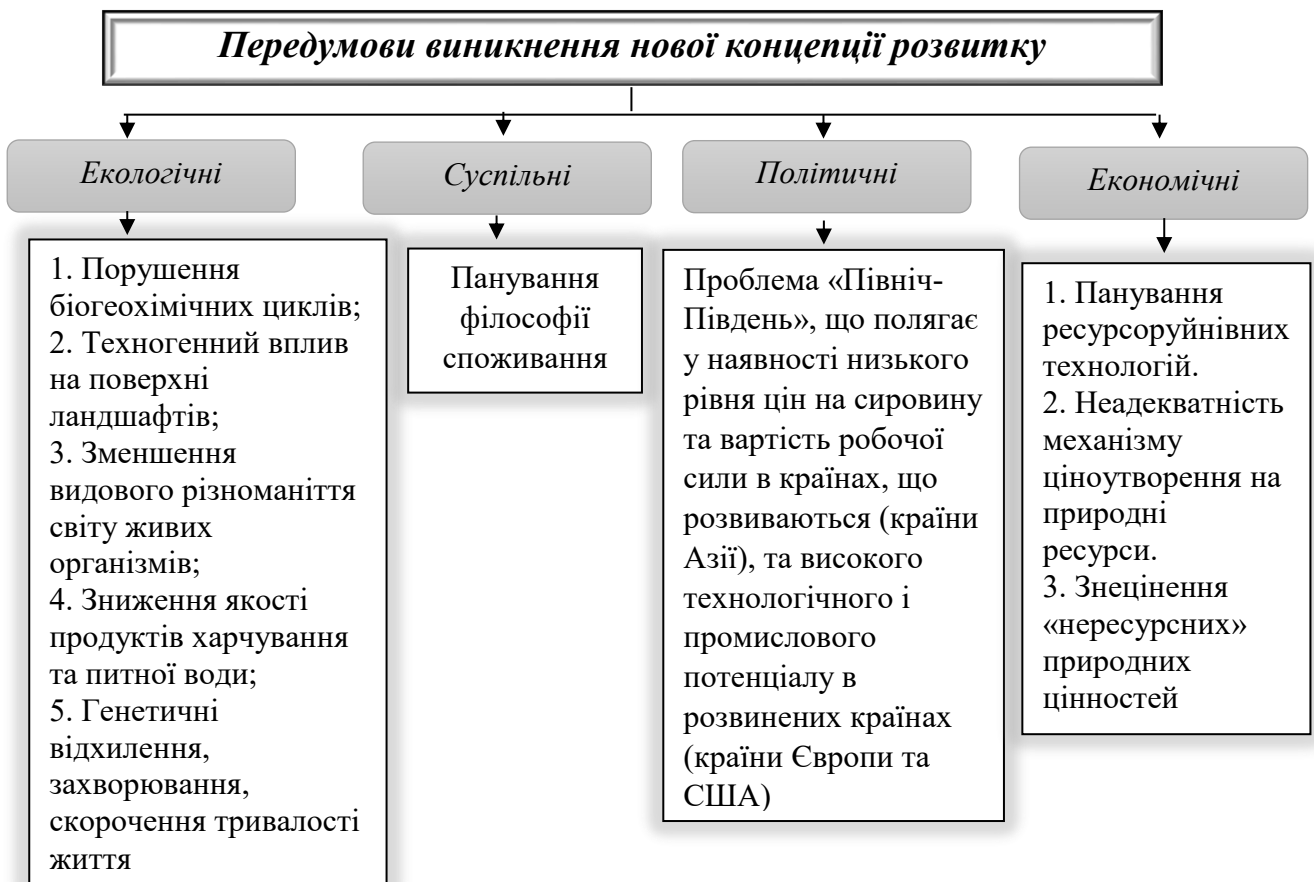

Рисунок 1.1 – Передумови виникнення нової концепції розвитку суспільства
(складено автором з використання джерел [2-5])

Забруднення навколишнього середовища, порушення цілісності земної поверхні, виникнення екологічних патологій призвели до переосмислення парадигми формування світової соціо-еколого-економічної системи, що у свою чергу сприяло виникненню концепції сталого розвитку.

Вперше термін «сталий розвиток» прозвучав в доповіді «Наше спільне майбутнє» у 1987 році. Спеціальна Комісія ООН під керівництвом экс-прем'єра Норвегії Брундтланд охарактеризувала його, як розвиток, що задовольняє потреби нинішнього покоління при цьому не зашкоджуючи можливостям наступних поколінь задовольняти свої [6]. Сьогодні концепція сталого розвитку охоплює економічне зростання в гармонійному поєднанні з соціальними та екологічними факторами впливу.

Сьогодні існує декілька теорій і концепцій, що визначають особливості взаємодії людини та природи та є ґрунтовними для концепції сталого розвитку (табл. 1.1). Деякі з них є досить оптимістичними і називають сучасний стан навколишнього середовища об'єктивним та закономірним результатом діяльності людини, а інші – переважно песимістичні, які концентруються на невідворотності загибелі людства.

Таблиця 1.1 – Теорії та концепції в контексті сталого розвитку (складено автором на основі [7])

Назва підходу	Зміст	Представники
Антропоцентризм	Людина – вершина еволюції світобудови. Перетворення біосфери – природний процес, мета якого – залучення максимального обсягу природних ресурсів до виробничого процесу.	К.Е. Ціолковський
Економізм, технологічний оптимізм	Науково-технічний прогрес – ефективний інструмент боротьби з екологічними кризами.	С.Н. Прокопович, А.С. Мартинов, Е.Д. Кускова
Консерваціонізм	Екологічні цілі в пріоритеті. Основний механізм подолання кризи – різке скорочення чисельності населення на Землі.	Б. Фернау, Дж. Пінно
Екоцентризм	Передбачає різке обмеження природокористування в усіх вимірах та повернення людини у природу як біологічного виду	Дж. Катлін, Дж. Одюбон, Ф. Пармен
Екологічний алармізм	Незадовільний стан екосистем, неефективність діючих еколого-економічних механізмів призведуть до неминучої загибелі людства внаслідок непридатності середовища для подальшого проживання.	Е. Геккель
Екотопія	Вирішення екологічних проблем полягає у згортанні економічного розвитку та повернення людини до природи.	Н.Ф. Реймерс, Г.С. Розенберг

Незважаючи на відмітні риси кожна з зазначених теорій будується на постулаті щодо глобальної зміни всіх компонентів біосфери в цілому у зв'язку з необмеженою інтенсифікацією виробництва. Вирішення ж проблеми, так чи інакше потребує спільних зусиль усіх учасників світового господарства.

Науково-технічний прогрес, розвиток виробництва та економічна боротьба між країнами за перші позиції у всесвітніх рейтингах, окрім позитивних змін, мали негативні наслідки, спричинивши посилення таких негативних тенденцій, як економічна відсталість країн, що розвиваються, а це у свою чергу актуалізувало проблеми голоду та злиденності, демографічні вибухи, проблеми освіти та соціального забезпечення тощо. Формування таких глобальних проблем стимулювало пошук нових рішень, що торкалися не тільки екологічної складової, а й соціально-економічної.

Важливим аспектом розуміння сутності концепції усталеності є дослідження поняття «розвиток», яке в даному контексті не може розглядатися лише як процес економічного зростання.

Однак, поняття розвитку визначається не тільки його незворотністю. Визначні риси прослідковуються у підходах до визначення даного терміну, що представлені в табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Підходи до визначення поняття «розвиток» (складено автором на основі [8])

Автори	Назва підходу	Сутність
Шумпетер Й.	Як процес трансформації стану	являє собою зміну траєкторії руху, зсунення стану рівноваги, перехід системи від заданого на певний момент часу центру рівноваги до іншого, постійна адаптація до мінливого центру рівноваги.
Забродский В.А.		розвиток представляє собою процес переходу системи у новий якісний стан за рахунок нагромадження кількісного потенціалу, зміни й ускладнення структури і складу, наслідком чого є зростання її здатності чинити опір впливу факторів зовнішнього середовища та підвищення ефективності функціонування.
Словник Ожегова		процес закономірної зміни, переходу вихідного стану в інший, більш досконалий; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого.
Нова філофська енциклопедія		вищий тип руху і зміни в природі й суспільстві, пов'язаний з переходом від однієї якості стану до іншого, від старого до нового.
Лафта Дж.		зміна стану системи на інший, який є кращим, більш ефективним або більш доцільним.
Пономаренко В.С.	Як процес спрямованих на удосконалення дій	процес змін, що ведуть до підвищення опірності і життєвості системи, здатності чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища.
Акофф Р.		процес збільшення можливостей та бажання задовольнити власні потреби та потреби інших.
О.М. Головня		складна, багатомірна, незворотна, закономірна зміна конкретних матеріальних і соціальних явищ, яка складається з різнонаправлених і циклічних трансформацій, що ведуть до виникнення якісно нових станів чи принципово новітніх об'єктів як своєрідних цілісних систем

Мочерний С.В.		незворотні, спрямовані закономірні зміни матеріальних систем, зміст і зумовленість яких характеризується дією основних законів діалектики.
Расвнєва О.В.	Як процес створення нового	процес формування нової дисипативної структури, виражений у якісній зміні складу, структури і способу (моделей) функціонування системи, який виявляється в лізисній чи кризовій формі і спрямований на досягнення змінюваних глобальних цілей.

Серед інших визначальних рис розвитку можна виділити такі: процес проходить під впливом зовнішніх факторів, які не викликаються руху, а модифікують його; розвиток є безперервним у часі; в процесі розвитку об'єкт набуває здатності до саморозвитку [9, с.14].

Таким чином, можна назвати головну характеристику розвитку, що визначає його сутність – об'єктивна зміна об'єкта. Зміна об'єкту завжди передбачає певну направленість, проте сталий розвиток туристичної сфери базується на балансі економічної ефективності туристичної діяльності, збереженні рекреаційних природних ресурсів та взаємодії культур та національної самобутності народів. Узагальнюючи підходи до визначення сутності поняття «сталий розвиток», необхідно відзначити, що спільною рисою тлумачень сталого розвитку в рамках комплексного підходу є певна єдність соціально-економічних, політичних та екологічних процесів розвитку людства, направлених на гармонізацію відносин «людина-природа», відтворювально-еволюційний підхід акцентує увагу на постійному поновленні принципів соціально-економічного розвитку для задоволення потреб людства в єдності з оптимальним природокористуванням, інтеграційний підхід наголошує на посиленні взаємозв'язків між потребами людства та природи, їх поглиблення та гармонізацію, функціональний підхід підкреслює мету представленої концепції – забезпечення збалансованого відтворення соціального, виробничого та екологічного потенціалу країн світу.

Необхідність забезпечення сталого розвитку туризму обумовлюється економічною потребою забезпечення рентабельності туристичного бізнесу при врахуванні обмеженості природних ресурсів і висуванні вимог щодо їх збереження з метою задоволення потреб сьогоденного та майбутніх поколінь людства. Забезпечення сталого розвитку – це технічна проблема, вирішення якої потребує інноваційних технологій та методів. Таким чином запровадження концепції сталого розвитку – це зміна суспільних відносин і формування такої системи, яка не руйнуватиме середовище свого існування.

Всесвітня організація туризму (UNWTO) наголошує на тому, що туризм послуг демонструє такі властивості, як: підтримка створення робочих місць, стимулювання інклюзивної соціальної інтеграції, забезпечення охорони природної та культурної спадщини, збереження біорізноманіття, підвищення добробуту населення.

Погоджуючись з наявністю тісної кореляції між змістом та значущістю понять «сталий туризм», та «сталий розвиток ринку туристичних послуг» необхідно визначити, що дослідження останнього повинно здійснюватися на основі принципів сталого розвитку, зокрема в туристичній сфері, які знайшли широке розповсюдження в роботах вітчизняних та іноземних вчених.

Так, до загальновідомих принципів сталого розвитку туризму відносять: еколого-збалансоване використання природних ресурсів, збереження та відновлення біорізноманіття, залучення інвестицій з метою ліквідації заданої шкоди довкіллю, підтримка економіки регіону без незворотного впливу на екосистеми, залучення місцевого населення у процес екологічної орієнтації населення, застосування концепції екологічного менеджменту та маркетингу [10, с. 295].

Окремий інтерес в дослідження особливостей побудови концепції сталого розвитку туризму представляють собою принципи, розроблені Туристичною Радою та Всесвітнім фондом дикої природи (WWF) в табл. 1.3, які визначають не лише особливості ідентифікації поняття, а й основні способи його впровадження у економічні та соціальні реалії.

Таблиця 1.3. – Принципи, розроблені Туристичною Радою та Всесвітнім фондом дикої природи (WWF)

1.	Стале використання ресурсів: природних, соціальних та культурних
2	Скорочення пере споживання та шкідливих викидів: попереджає необхідність витрати великих коштів на усунення шкоди, нанесеної довкіллю та підвищує якість туризму
3	Збереження розмаїття: розвиток природного, соціального та культурного розмаїття важливий для сталого туризму, оскільки створює бази для туризму взагалі.
4	Урахування туризму в плануванні: туризм, інтегрований у національне та місцеве планування та оцінений з точки зору впливу на екологію, підвищує власні шанси на виживання
5	Підтримка місцевої економіки: туристична діяльність, що підтримує місцеву економіку та зважає на екологію, не завдають шкоди оточенню
6	Залучення місцевих громад: повне залучення місцевих громад в туристичний сектор не тільки позитивно впливає на економіку та довкілля, а й покращує якість туристичних послуг
7	Консультації зацікавлених сторін та громади: необхідної для попередження та розв'язання потенційно можливий конфліктів інтересів
8	Підготовка персоналу: залучення місцевого персоналу на всіх етапах туристичної діяльності покращує якість туристичного продукту
9	Маркетинг туризму: проведений маркетинг, що надає повну інформацію про туристичну сфери, підвищує повагу до природного, соціального та культурного середовищ приймаючих місцевостей та рівень задоволення клієнтів
10	Проведення досліджень: постійні дослідження, моніторинг галузі важливі для вирішення проблем та покращення ситуації в приймаючих місцевостях і серед клієнтів

Однак, необхідно зауважити, що представлені принципи можна лише частково накласти на механізм функціонування ринку туристичних послуг, адже саме ринкова складова відсутня в даних розробках. У цьому контексті можливо розглянути принципи «сталого розвитку».

З метою встановлення головних принципів сталого розвитку ринку туристичних послуг необхідно дослідити принципи формування ринкових відносин та усталеності, як окремих складових. Аналіз даних положень та їх інтерпретація для сфери туризму представлені на рис. 1.2. Дія представлених принципів направлена на гармонізацію безпечного співіснування людини та природних об'єктів, що представляють собою туристичний інтерес, культурно-історичні цінності, тощо; на забезпечення права на якісний та оздоровчий відпочинок нинішнього і прийдешнього поколінь; на захист туристично-рекреаційного потенціалу в процесі задоволення потреб та розвитку суспільства, забезпечення належної якості життя населення не тільки в національних, а й в світових масштабах.

Рисунок 1.2 – Принципи сталого розвитку туризму (складено автором з використання джерел [11-12])

Ефективна кореляція принципів сталого розвитку та ринкових відносин дозволила встановити, що сталий розвиток туризму можливий лише за таких умов:

1. Суб'єкти ринку, зокрема підприємства, що є виробниками туристичних послуг, мають право на вільне планування своєї діяльності і розпорядження власним майном, однак при реалізації цього права вони мають пам'ятати про необхідність збереження туристично-рекреаційного потенціалу для недопущення безповоротних і небезпечних змін, які можуть призвести до його знищення;

2. При реалізації суб'єктами ринку туризму (виробники, споживачі) права на свободу виробу в розпорядженні власними матеріальними ресурсами, вони повинні передбачити наслідки своїх дій, щоб не спричинити дії, які можуть загрожувати природним туристичним зонам, об'єктам рекреації, тощо.

3. Обов'язкова наявність рівних економічних умов господарювання для всіх виробників туристичних послуг, рівні умови ціноутворення, розподілу прибутку, обмежених при цьому регенеративною здатністю туристичних екосистем.

4. Дотримання всіма виробниками туристичних послуг принципу конкурентної боротьби, в ході реалізації якого на конкурентоздатність впливають не тільки здійснювані заходи власників бізнесу, а й уміння в ході діяльності уникати втрат и забезпечувати збереження природно-ресурсного потенціалу.

5. Суб'єкти ринку туристичних послуг несуть повну відповідальність за результати власної роботи, якість наданих послуг, виконання договірних зобов'язань та спричинення екологічних збитків.

Саме ці принципи є основою формування та функціонування ринку туристичних послуг в умовах актуалізації запровадження концепції сталого розвитку в різні сфери економіки та суспільного життя.

Таким чином, ефективність принципів туризму, що функціонують на засадах сталого розвитку, залежать від якості послуг, що пропонується, а також від рівня забезпеченості рівноваги між економічними вигодами, соціальними і екологічними потребами туристичної зони у процесі споживання такої послуги.

Підсумовуючи вищевикладене, критерієм сталого розвитку туризму є здатність його суб'єктів безперервно та динамічно підтримувати раціональну пропорційність між чинниками відтворення та необхідні темпи його розвитку в умовах невизначеності та мінливості зовнішнього середовища з метою постійного задоволення потреб населення у відпочинку, розвагах, оздоровленні, тощо, що відбувається за рахунок ресурсів як в теперішньому часі, так і в майбутньому, враховуючи при цьому відповідальність щодо створення необхідних соціальних умов і попередження забруднення навколишнього середовища.

Отже, виходячи з наведеного вище аналізу теоретичного підґрунтя та встановлення основних принципів реалізації сталого розвитку туризму можна зробити висновок, що він представляє собою динамічний процес перетворення

відносин між суб'єктами різного рівня щодо купівлі-продажу у грошовій формі певного матеріального чи нематеріального блага в сфері туризму, що засноване на принципах свободи вибору, рівності та відповідальності з урахуванням обмеженості регенеративної здатності туристичних екосистем та забезпечення збереження їх природно-ресурсного потенціалу та нівелювання екологічних збитків [13]. Туризм закономірно залежить від різноманітних економічних, соціальних та політичних факторів [14], запровадження в його функціонування концепції сталого розвитку додає групу екологічних факторів. Сучасний його стан з позиції маркетингу визначається як персоналізований, що пов'язано із направленістю будь-якої діяльності виробників туристичних продуктів на задоволення запитів і цілей подорожі для різних категорій туристів.

Список використаних джерел

1. Кононенко О. Ю. Актуальні проблеми сталого розвитку : навч. посіб. Київ: ДП «Прінт сервіс». 2016. 109 с.
2. Суспільний вектор сталого розвитку (питання теорії та практики) : монографія / В. І. Куценко, В. П. Удовиченко, Я. В. Остафійчук та ін. Чернігів, 2013. 336 с.
3. Ильясов М. Экономический рост и его взаимосвязь с человеческим развитием. *Вестник Актыбинского университета им. С. Баишева*. 2013. URL: <https://articlekz.com/article/12248> (дата звернення: 16.12.2018).
4. Какутич Е. Ю. Устойчивое развитие как концептуальная основа трансформации мировой экономики. *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 1. С. 62-74.
5. Пашкевич М. С., Шаповал В. М. Предпосылки формирования, сущность и эволюция концепции устойчивого развития. *Наука и мир*. 2014. № 2(4). С. 40-46
6. Доповідь Брундтланд. *Екологія та соціальний захист. Програма сталого розвитку України* : веб-сайт. URL: http://www.esz.org.ua/?page_id=3129 (дата звернення: 17.12.2018).
7. Соціологія інвайронментальна. Віртуальна читальня освітніх матеріалів для студентів, вчителів, учнів та батьків : веб-сайт. URL: <https://subject.com.ua/sociology/dict/445.html> (дата звернення: 21.12.2018).
8. Развитие. *Национальная философская энциклопедия* : веб-сайт. URL: <http://www.term.ru/dictionary/879/word/razvitie> (дата звернення: 20.12.2018).
9. Василенко В.А. Диагностика устойчивого развития предприятий. Киев: ЦУЛ, 2005. 142 с.
10. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь) / Ісаєнко В. М. та ін. Київ, 2014. 295 с.
11. Горіна Г. О. Розвиток ринку туристичних послуг України в умовах просторової поляризації : дис.... д-ра екон. наук: 08.00.03 / Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля». Дніпро, 2017. 493 с.

12. Борблік К. Е. Теоретичні засади дослідження функціонування ринку туристичних послуг. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 142-145.

13. Борблік К. Е. Зміст, принципи та детермінанти забезпечення сталого розвитку. *Зарубіжний науковий фаховий журнал «Economic and law paradigm of modern society»*. 2019. Вип. 1. С. 1-8.

14. Горішевський П., Васильєв В., Зінько Ю. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. 148 с.

РОЗДІЛ 2

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ПОСЛУГАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З ТУРИЗМОМ ТА ПОДОРОЖАМИ В КРАЇНАХ ЄС

Володіючи багатою культурною спадщиною і різноманітністю, і включаючи в себе одні з найпопулярніших туристичних дестинацій та основних ринків збуту в світі, Європа продовжує залишатися найбільш відвідуваним регіоном, приймаючи половину міжнародних туристичних прибуттів в світі. В межах Європи 28 країн Європейського союзу становлять основну частину міжнародних прибуттів у регіон, близько 81% від загального числа в Європі і 40% від світового показника. У країнах ЄС внесок туризму до ВВП дорівнює 10%, туристична галузь створює робочі місця для 26 мільйонів осіб – завдяки своєму прямому, непрямому і індукованому впливу на економіку. Окрім створення робочих місць, туризм допомагає розвивати зв'язки між суспільствами. Туризм є одним з найбільш швидкозростаючих секторів європейської економіки, демонструючи свою стійкість і гнучкість [1].

Разом з тим, туристична галузь, у тому числі країн ЄС, вимагає цілеспрямованої підтримки на всіх рівнях, щоб залишатися конкурентоспроможною в умовах посиленої конкуренції з боку країн, що не входять до ЄС. Підвищення інвестицій, підтримка малого та середнього бізнесу, використання можливостей цифрової економіки та опанування професіоналами у сфері туризму відповідних навичок – лише деякі сфери, на які повинна бути зосереджена увага політики в сфері туризму в країнах ЄС. Розуміння потенціалу європейського туризму – разом із його викликами та тенденціями – є незамінним при формуванні відповідної та перспективної політики в умовах, що постійно змінюються.

Політика ЄС в сфері туризму спрямована на збереження позиції Європи в якості провідного туристичного напрямку при максимальному збільшенні внеску галузі в зростання і зайнятість, а також просування співпраці між країнами ЄС, зокрема, шляхом обміну передовим досвідом. Компетенція ЄС в сфері туризму – це підтримка і координація дій в сфері туризму у доповнення до дій країн-членів ЄС [2].

У червні 2010 р. Європейська Комісія оприлюднила повідомлення до Європейського парламенту, Ради, Європейського економічного та соціального комітету та Комітету регіонів під назвою «Європа – світовий туристичний напрямок №1 – нова політична база для туризму в Європі» [3]. У цьому повідомленні було викладено нову стратегію та план дій щодо туризму в ЄС, а також визначено чотири пріоритети для дії:

- стимулювати конкурентоспроможність у європейському туристичному секторі;
- сприяти розвитку стійкого, відповідального та якісного туризму;
- закріпити імідж Європи як сукупності стійких, якісних дестинацій;
- максимізувати потенціал фінансової політики ЄС щодо розвитку туризму.

Був розроблений регулярно оновлюваний план реалізації, в якому викладені основні ініціативи, які повинні бути реалізовані в рамках стратегії у співпраці з державними органами, туристичними асоціаціями та іншими зацікавленими сторонами в сфері державного і приватного туризму.

На сьогоднішній день Комісія успішно виконала більшість дій, викладених в Повідомленні, зосередивши увагу на таких пріоритетах [2]:

- зростання попиту на туризм, як всередині ЄС, так і за його межами;
- поліпшення асортименту пропонованих туристичних продуктів і послуг;
- підвищення якості туризму, стійкості, доступності, навичок і використання ІКТ;
- зміцнення бази соціально-економічних знань в галузі;
- просування Європи як унікального туристичного напрямку;
- включення туризму в інші політики ЄС.

У грудні 2013 р. Європейська Комісія започаткувала дві громадські консультації, щоб отримати думку туристичного сектору щодо «Європейського туризму майбутнього» та «Нормативно-адміністративної бази щодо туризму в ЄС».

Метою першої Консультації було визначити ключові виклики та можливості європейської туристичної індустрії та допомогти переглянути план дій для туристичного сектору, прийнятий Європейською Комісією у 2010 р. у повідомленні «Європа - світовий туристичний напрямок № 1 - нова політична база для туризму в Європі». У другій Консультації зацікавленими сторонами було визначено політичні ініціативи чи адміністративні практики, які накладають тягар на туристичний бізнес, а також приклади належних практик, які позитивно впливають на галузь.

Ключовим індикатором сталого розвитку туризму є зовнішня торгівля туристичними послугами, її обіг та сальдо. У свою чергу позитивне сальдо торговельного балансу туристичними послугами свідчить, що туристична галузь є джерелом надходжень до ВВП країн, поповнення бюджетів усіх рівнів та пришвидшує інтенсифікацію відтворювального процесу.

Понятійно-категоріальний апарат зовнішньої торгівлі послугами в цілому та туристичними послугами, зокрема, надано у Методологічних положеннях зі статистики зовнішньої торгівлі послугами [4]. Так, *послуги з подорожей* «охоплюють товари і послуги, придбані в країні відвідування нерезидентами цієї країни для власного споживання або подальшої передачі третій особі. Сюди відносяться послуги з проживання, витрати на продукти харчування та напої, витрати на транспортне обслуговування на території країни відвідування (споживання яких здійснюється на території країни-виробника). Також уключаються витрати на подарунки, сувеніри та будь-які інші предмети, придбані для особистого користування приїжджими, які можуть бути вивезені з відвідуваної країни. Уключаються куплені нерезидентом або надані нерезиденту під час подорожі товари і послуги для власного користування або подарунки, які за інших обставин можна було б віднести до інших груп, такі як

поштові послуги, телекомунікаційні послуги та транспорт. Сюди також уключаються транспортні послуги, надані в межах країни відвідування, коли такі послуги надаються транспортними компаніями-резидентами такої країни, за винятком міжнародних пасажирських перевезень» [4]. Тоді як, «**туристичні послуги** охоплюють товари і послуги, придбані особами, що виїжджають за кордон, у цілях, відмінних від ділових, наприклад, для проведення відпустки, участі в розважальних і культурних заходах, відвідування друзів і родичів, паломництва, а також для навчання і проходження курсу лікування» [4].

За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)) [5] та Світової організації торгівлі (World trade organization (WTO)) [6] найбільшими експортерами послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами серед країн ЄС у 2016-2018 р. були *Іспанія* (60462,25 млн. дол. США; 67943,63 млн. дол. США; 72857,56 млн. дол. США відповідно), *Франція* (54495,67 млн. дол. США; 60529,81 млн. дол. США; 65782,1 відповідно), *Великобританія* (47906,25 млн. дол. США; 51210,87 млн. дол. США; 54181,56 млн. дол. США відповідно), *Італія* (40218,79 млн. дол. США; 44123,18 млн. дол. США; 48410,2 млн. дол. США відповідно) та *Німеччина* (37429,96 млн. дол. США; 39724,03 млн. дол. США; 42617,99 млн. дол. США відповідно) (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка обсягів експорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС (торгівельний партнер – усі країни світу), млн. дол. США, 2016-2018 рр. (складено та розраховано автором за даними [5,6])

Країна	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
1	2	3	4	5	6
Австрія	19248,15	20410,25	23215,09	3966,94	20,61
Бельгія	11554,86	12453,27	13404,22	1849,36	16,01
Болгарія	3633,63	4045,01	4416,03	782,4	21,53
Хорватія	9512,05	10641,9	11530,21	2018,16	21,22
Кіпр	2754,32	3120,36	3278,72	524,4	19,04
Чеська республіка	6308,66	6931,99	7414,07	1105,41	17,52
Данія	7495,06	7959,87	8266,53	771,47	10,29
Естонія	1533,79	1626,22	1768,77	234,98	15,32
Фінляндія	2645,92	3381,8	3591,01	945,09	35,72
Франція	54495,67	60529,81	65782,1	11286,43	20,71
Німеччина	37429,96	39724,03	42617,99	5188,03	13,86
Греція	14608,72	16486,53	18403,67	3794,95	25,98
Угорщина	5664,2	6173,92	6827,58	1163,38	20,54
Ірландія	5182,32	5601,77	6105,05	922,73	17,81
Італія	40218,79	44123,18	48410,2	8191,41	20,37
Латвія	898,2	944,34	1050,29	152,09	16,93
Литва	1210,06	1317,79	1412,46	202,4	16,73
Люксембург	4246,52	4540,24	4957,43	710,91	16,74

Продовження табл. 2.1

Мальта	1445,19	1721,89	1819,27	374,08	25,88
Нідерланди	14924,09	16601,69	18525,55	3601,46	24,13
Польща	10961,28	12693,73	13955,78	2994,5	27,32
Португалія	14027,11	17075,78	19311,44	5284,33	37,67
Румунія	1734,13	2522,34	2752,25	1018,12	58,71
Словацька Республіка	2746,35	2916,17	3173,53	427,18	15,55
Словенія	2422,92	2743,08	3168,66	745,74	30,78
Іспанія	60462,25	67943,63	72857,56	12395,31	20,50
Швеція	12746,64	14143,17	14926,98	2180,34	17,11
Об'єднане Королівство	47906,25	51210,87	54181,56	6275,31	13,10
ЄС	398017,1	439584,6	477124	79106,91	19,88

Зазначені країни-лідери експортери послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами серед країн ЄС також входять до Тор-10 найпопулярніших та найвідвідуваніших DESTINACIЙ у світі. Так, у 2018 р. на *Францію* припадало 89,400 тис. відвідувачів (1 місце світового рейтингу), на *Іспанію* – 82,773 тис. відвідувачів (2 місце світового рейтингу), на *Італію* – 62,146 тис. відвідувачів (5 місце світового рейтингу), на *Німеччину* – 38,881 тис. відвідувачів (8 місце світового рейтингу), на *Великобританію* – 36,316 тис. відвідувачів (10 місце світового рейтингу) [7].

У рейтингу країн світу за надходженнями від міжнародного туризму визначені країни також посідають лідируючі позиції чарту, а саме: *Іспанія* – 2 місце рейтингу (73,765 млн. дол. США), *Франція* – 3 місце рейтингу (67,370 млн. дол. США), *Великобританія* – 5 місце рейтингу (51,882 млн. дол. США), *Італія* – 6 місце рейтингу (49,262 млн. дол. США), *Німеччина* – 8 місце рейтингу (42,977 млн. дол. США) [7].

Найбільший приріст обсягу експорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС за аналізований період (2016-2018 рр.) відбувся у *Румунії* (+58,71, що становило 1018,12 млн. дол. США), *Португалії* (+37,67% – 5284,33 млн. дол. США), *Фінляндії* (+35,72% – 945,09 млн. дол. США), *Словенії* (+30,78% – 745,74 млн. дол. США) та *Польщі* (+27,32% – 2994,5 млн. дол. США). Загалом по ЄС приріст обсягу експорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами до інших країн світу склав 19,88% (79106,91 млн. дол. США).

Досліджуючи динаміку обсягів імпорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС доцільно дійти висновку про наявність наступних лідерів серед країн-імпортерів зазначених видів послуг у 2016-2018 рр., а саме: *Німеччина* (79735,84 млн. дол. США; 88842,95 млн. дол. США; 93035,63 млн. дол. США відповідно), *Великобританія* (73179,2 млн. дол. США; 71428,3 млн. дол. США; 76582,17 млн. дол. США відповідно), *Франція* (40244,01 млн. дол. США; 41325,34 млн. дол. США; 47272,17 млн. дол. США відповідно), *Італія* (24939,52 млн. дол. США; 27673,51 млн. дол. США; 29879,75 млн. дол. США відповідно) та *Іспанія* (19289,07 млн. дол. США; 22233,56 млн. дол. США; 25628,28 млн. дол. США відповідно) (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Динаміка обсягів імпорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС (торгівельний партнер – усі країни світу), млн. дол. США, 2016-2018 рр. (складено та розраховано автором за даними [5,6])

Країна	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
1	2	3	4	5	6
Австрія	9734,14	10653,63	11821,57	2087,43	21,44
Бельгія	19401,9	20645,77	22313,44	2911,54	15,01
Болгарія	1356,86	1684,14	1857,39	500,53	36,89
Хорватія	943,16	1354,18	1646,78	703,62	74,60
Кіпр	1095,09	1315,08	1428,25	333,16	30,42
Чеська республіка	4919,01	5428,31	5931,78	1012,77	20,59
Данія	9175,83	9760,46	10515,12	1339,29	14,60
Естонія	1161,35	1246,12	1473,91	312,56	26,91
Фінляндія	5191,17	5571,35	6034,38	843,21	16,24
Франція	40244,01	41325,34	47272,17	7028,16	17,46
Німеччина	79735,84	88842,95	93035,63	13299,79	16,68
Греція	10277,59	11329,99	12784,6	2507,01	24,39
Угорщина	2161,76	2449,34	2617,12	455,36	21,06
Ірландія	6219,89	6551,74	7393,23	1173,34	18,86
Італія	24939,52	27673,51	29879,75	4940,23	19,81
Латвія	694,66	720,08	770,18	75,52	10,87
Литва	1012,28	1108,86	1189,66	177,38	17,52
Люксембург	2856,08	2981,75	3186,44	330,36	11,57
Мальта	407,84	466,53	511,52	103,68	25,42
Нідерланди	19893,48	21473,36	22434,17	2540,69	12,77
Польща	7966,96	8801,61	9685,02	1718,06	21,56
Португалія	4258,68	4837,74	5530,66	1271,98	29,87
Румунія	2134,7	3468,46	4281,59	2146,89	100,57
Словацька Республіка	2237,3	2394,87	2606,21	368,91	16,49
Словенія	944,54	994,03	1163,7	219,16	23,20
Іспанія	19289,07	22233,56	25628,28	6339,21	32,86
Швеція	14886,71	17023,94	18002,2	3115,49	20,93
Об'єднане Королівство	73179,2	71428,3	76582,17	3402,97	4,65
ЄС	366318,6	393765	427576,9	61258,3	16,72

Найбільший приріст обсягу імпорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС за аналізований період (2016-2018 рр.) відбувся у Румунії (+100,57%, що становило 2146,89 млн. дол. США), Хорватії (+74,60% – 703,62 млн. дол. США), Болгарії (+36,89% – 500,53 млн. дол. США), Іспанії (+32,86% – 6339,21 млн. дол. США) та Кіпрі (+30,42% – 333,16 млн. дол. США). Загалом по ЄС приріст обсягу імпорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами до інших країн світу склав 16,72%, що дорівнює 61258,3 млн. дол. США).

Досліджуючи зовнішньоторговельний обіг послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС, який відбиває обсяги міжнародного обміну відповідними послугами доцільно виокремити країни, які домінують у цьому напрямку, а саме: *Німеччина* – 117165,8 млн. дол. США у 2016 р., 128566,98 млн. дол. США у 2017 р., 135653,62 млн. дол. США у 2018 р., *Великобританія* – 121085,45 млн. дол. США, 122639,17 млн. дол. США, 130763,73 млн. дол. США відповідно, *Франція* – 94739,68 млн. дол. США, 101855,15 млн. дол. США, 113054,27 млн. дол. США відповідно, *Іспанія* – 79751,32 млн. дол. США у, 90177,19 млн. дол. США, 98485,84 млн. дол. США відповідно, *Італія* – 65158,31 млн. дол. США, 71796,69 млн. дол. США, 78289,95 млн. дол. США відповідно (рис. 2.1).

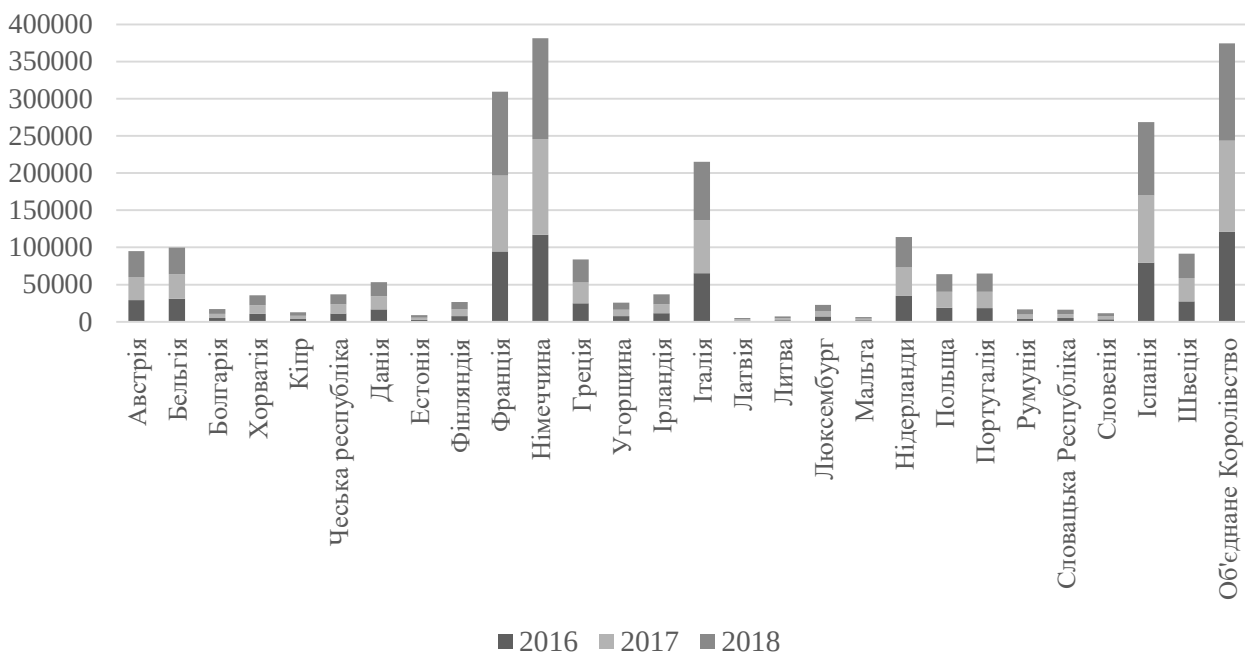

Рисунок 2.1 – Зовнішньоторговельний обіг послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС (торгівельний партнер – усі країни світу), млн. дол. США, 2016-2018 рр. (складено автором за даними [5,6])

Найменші обсяги зовнішньоторговельного обігу послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС за досліджуваний період було зафіксовано у Словенії, Естонії, Литві, Мальті та Латвії.

Порівнюючи країни ЄС з іншими країнами світу за зовнішньоторговельним обігом послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами виявляється очевидним, що вони не займають топові позиції, а знаходяться у середній ланці рейтингу (рис. 2.2). Лідерами ранжування за цим показником традиційно є США та Китай.

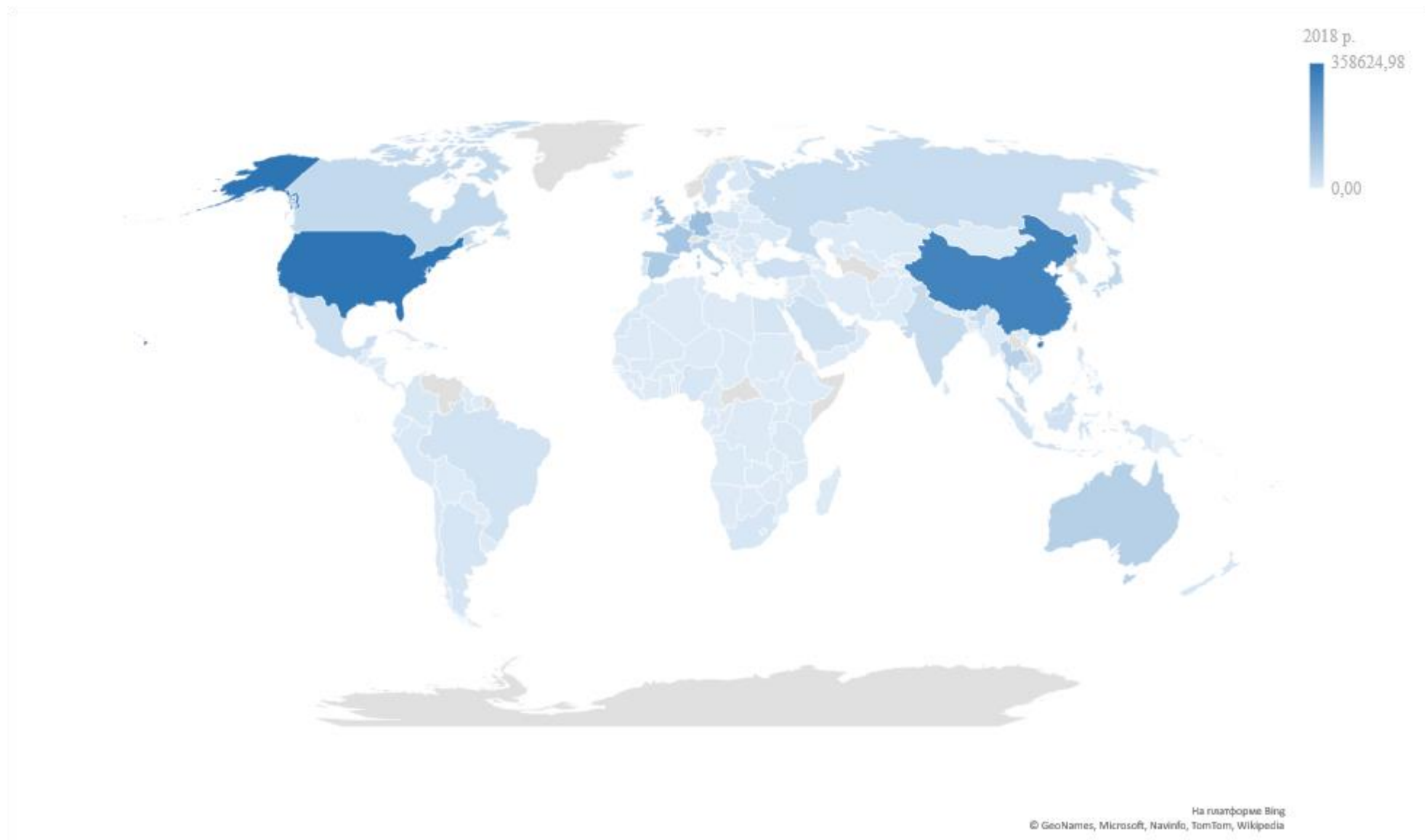

Рисунок 2.2 – Просторовий розподіл країн світу за зовнішньоторговельним обігом послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами, млн. дол. США, 2018 р. (складено та розраховано автором за даними [5,6])

Ключовим показником зовнішньої торгівлі послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами є **сальдо зовнішньої торгівлі** відповідними **послугами** – різниця між фінансовими надходженнями (як оплата за надані туристичні послуги українськими виробниками) й витратами (як оплата за отримані українськими споживачами від закордонних виробників туристичних послуг) за певний проміжок часу. Перевищення обсягу надходжень фінансів свідчить про позитивне сальдо, перевищення обсягу витрат – про негативне [4].

2016-2018 рр. відзначились для ЄС позитивним сальдо зовнішньої торгівлі послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами, а отже перевищенням експорту над імпортом і досягло 31698,47 млн. дол. США, 45819,63 млн. дол. США, 49547,08 млн. дол. США відповідно. За країновим розподілом у п'ятірку держав-лідерів увійшли *Іспанія, Італія, Франція, Португалія та Австрія*, позитивне сальдо яких у 2018 р. склало 47229,28 млн. дол. США, 18530,45 млн. дол. США, 18509,93 млн. дол. США, 13780,78 млн. дол. США та 11393,52 млн. дол. США відповідно (рис. 2.3).

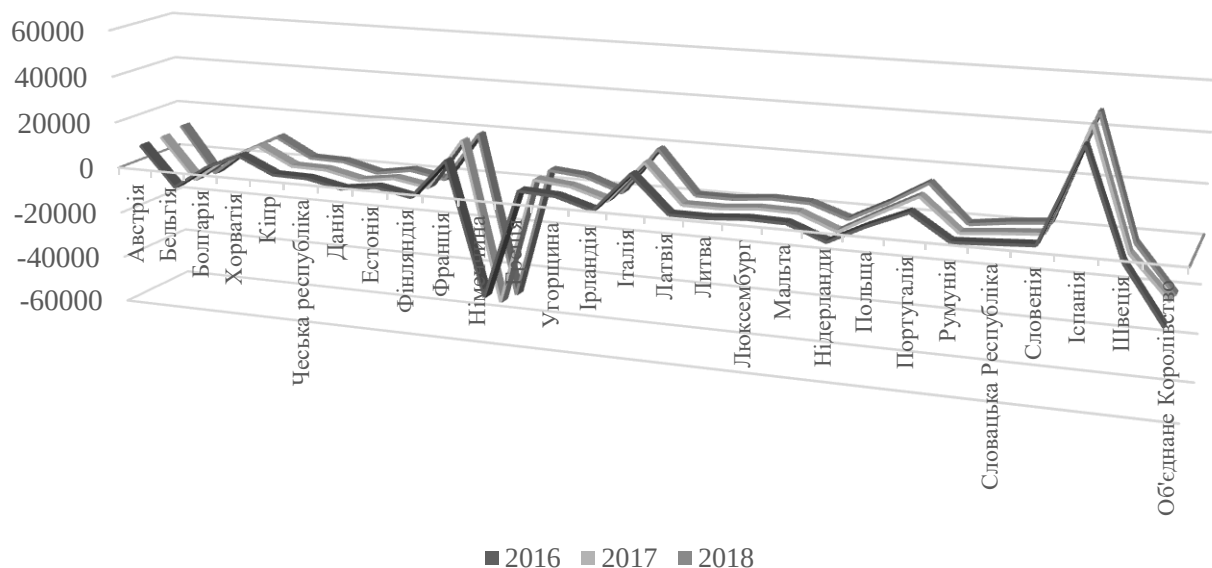

Рисунок 2.3 – Сальдо зовнішньої торгівлі послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС (торгівельний партнер – усі країни світу), млн. дол. США, 2016-2018 рр. (складено автором за даними [5,6])

Найбільше негативне сальдо зовнішньої торгівлі послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами у 2016-2018 рр. було зафіксовано у *Швеції, Нідерландах, Бельгії, Об'єднаному Королівстві та Німеччині*, що свідчить про перевищення імпорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами над експортом, отже країни більше купують відповідні послуги, ніж продають.

Для більш ґрунтовного дослідження зовнішньої торгівлі послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами в країнах ЄС доцільно проаналізувати вищенаведені показники, проте розглядаючи торговельним партнером не усі країни світу, а виключно країни ЄС.

За даними UNCTAD та WTO найбільшими експортерами послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами серед країн ЄС до країн ЄС у 2016-2018 р. були *Франція* (29547,52 млн. дол. США; 32870,28 млн. дол. США; 37495,35 млн. дол. США відповідно), *Італія* (22974,77 млн. дол. США; 25797,01 млн. дол. США; 28526,44 відповідно), *Німеччина* (23338,7 млн. дол. США; 24843,44 млн. дол. США; 27214,27 млн. дол. США відповідно), *Великобританія* (23015,41 млн. дол. США; 24536,64 млн. дол. США; 25773,43 млн. дол. США відповідно) та *Австрія* (15752,71 млн. дол. США; 16564,17 млн. дол. США; 18907,11 млн. дол. США відповідно).

Найбільший приріст обсягу експорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС за аналізований період (2016-2018 рр.) у відносному вираженні відбувся у *Румунії* (+77,37%, що становило 885,07 млн. дол. США), *Португалії* (+33,6% – 3733,85 млн. дол. США), *Фінляндії* (+27,56% – 378,08 млн. дол. США), *Словенії* (+27,47% – 575,9 млн. дол. США) та *Франції* (+26,9% – 7947,83 млн. дол. США). Загалом по ЄС обсяги експорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами до країн ЄС скоротились на 2,61%, що дорівнює 6567,02 млн. дол. США) (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Динаміка обсягів експорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС (торгівельний партнер – країни ЄС), млн. дол. США, 2016-2018 рр. (складено та розраховано автором за даними [5, 6])

Країна	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
1	2	3	4	5	6
Австрія	15752,71	16564,17	18907,11	3154,4	20,02
Бельгія	10293,85	10974,79	11819,28	1525,43	14,82
Болгарія	2175,89	2472,9	2685,49	509,6	23,42
Хорватія	7767,52	8514,74	9546,48	1778,96	22,90
Кіпр	1662,55	1842,47	2063,78	401,23	24,13
Чеська Республіка	3865,96	4030,6	4260,37	394,41	10,20
Данія	5234,64	5558,48	5833,84	599,2	11,45
Естонія	1093,98	1146,16	1241,15	147,17	13,45
Фінляндія	1371,63	1664,42	1749,71	378,08	27,56
Франція	29547,52	32870,28	37495,35	7947,83	26,90
Німеччина	23338,7	24843,44	27214,27	3875,57	16,61
Греція	2218,17	2146,5	2572,5	354,33	15,97
Угорщина	3916,08	4266,51	4709,21	793,13	20,25
Ірландія	2914,71	3015,56	н/д	-	-
Італія	22974,77	25797,01	28526,44	5551,67	24,16
Латвія	609,49	673,88	751,13	141,64	23,24
Литва	522,82	581,7	628,26	105,44	20,17
Люксембург	4141,43	4425,3	4834,1	692,67	16,73
Мальта	1175,84	1408,61	1467,71	291,87	24,82

Продовження табл. 2.3

Нідерланди	12953,37	14137,97	15662,1	2708,73	20,91
Польща	6475,66	7041,17	7679,99	1204,33	18,60
Португалія	11113,51	13155,32	14847,36	3733,85	33,60
Румунія	1143,84	1825,49	2028,91	885,07	77,38
Словацька Республіка	2466,94	2566,83	2811,05	344,11	13,95
Словенія	2096,16	2355,88	2672,06	575,9	27,47
Іспанія	45614,38	50453,16	н/д	-	-
Швеція	6486,79	7197,53	7596,22	1109,43	17,10
Об'єднане Королівство	23015,41	24536,64	25773,43	2758,02	11,98
ЄС	251944,3	276067,5	245377,3	-6567,02	-2,61

Найбільший приріст обсягу експорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС за аналізований період (2016-2018 рр.) у відносному вираженні відбувся у *Румунії* (+77,37%, що становило 885,07 млн. дол. США), *Португалії* (+33,6% – 3733,85 млн. дол. США), *Фінляндії* (+27,56% – 378,08 млн. дол. США), *Словенії* (+27,47% – 575,9 млн. дол. США) та *Франції* (+26,9% – 7947,83 млн. дол. США). Загалом по ЄС обсяги експорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами до країн ЄС скоротились на 2,61%, що дорівнює 6567,02 млн. дол. США).

Досліджуючи динаміку обсягів імпорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС з країн ЄС доцільно дійти висновку про наявність наступних лідерів серед країн-імпортерів зазначених видів послуг у 2016-2018 рр., а саме: *Німеччина* (54735,71 млн. дол. США; 60133,15 млн. дол. США; 63513,77 млн. дол. США відповідно), *Великобританія* (46186,05 млн. дол. США; 45075,81 млн. дол. США; 48099,87 млн. дол. США відповідно), *Франція* (24423,83 млн. дол. США; 25730,3 млн. дол. США; 29763,33 млн. дол. США відповідно), *Бельгія* (16188,53 млн. дол. США; 17318,06 млн. дол. США; 18840,8 млн. дол. США відповідно) та *Нідерланди* (15183,81 млн. дол. США; 15731,96 млн. дол. США; 17010,44 млн. дол. США відповідно) (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Динаміка обсягів імпорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС (торгівельний партнер – країни ЄС), млн. дол. США, 2016-2018 рр. (складено та розраховано автором за даними [5, 6])

Країна	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
1	2	3	4	5	6
Австрія	7761,87	8381,81	9178,22	1416,35	18,25
Бельгія	16188,53	17318,06	18840,8	2652,27	16,38
Болгарія	1009,29	1266,15	1405,29	396	39,24
Хорватія	549,34	798,45	925,14	375,8	68,41
Кіпр	919,21	1069,42	1143,28	224,07	24,38
Чеська республіка	4302,89	4758,46	5213,83	910,94	21,17
Данія	6016,24	6422,67	6858,5	842,26	14,00

Продовження табл. 2.4

Естонія	910,03	946,93	1099,19	189,16	20,79
Фінляндія	3692,33	4088,36	4255,95	563,62	15,26
Франція	24423,83	25730,3	29763,33	5339,5	21,86
Німеччина	54735,71	60133,15	63513,77	8778,06	16,04
Греція	1384,46	1365,68	1680,21	295,75	21,36
Угорщина	1701,33	1946,96	2138,27	436,94	25,68
Ірландія	4206,7	4584,19		-	-
Італія	12209,92	13988,55	15282,89	3072,97	25,17
Латвія	515,47	522,88	556,32	40,85	7,92
Литва	635,71	736,99	776,49	140,78	22,15
Люксембург	2627,11	2743,98	2930,65	303,54	11,55
Мальта	338,48	385,4	418,96	80,48	23,78
Нідерланди	15183,81	15731,96	17010,44	1826,63	12,03
Польща	6686,92	7403,98	8066,62	1379,7	20,63
Португалія	3262,04	3689,44	4269	1006,96	30,87
Румунія	1658,91	2889,09	3563,97	1905,06	114,84
Словацька Республіка	2132,66	2254,23	2436,5	303,84	14,25
Словенія	862,91	907,82	1071	208,09	24,11
Іспанія	13937,51	16681,37		-	-
Швеція	11385,69	13020,16	13768,27	2382,58	20,93
Об'єднане Королівство	46186,05	45075,81	48099,87	1913,82	4,14
ЄС	245425	264842,3	264266,8	18841,81	7,68

Данні UNCTAD свідчать, що за зовнішньоторговельним обігом послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС, коли торговельним партнером виступають країни ЄС домінуючими є: *Німеччина* – 78074,41 млн. дол. США у 2016 р., 84976,59 млн. дол. США у 2017 р., 90728,04 млн. дол. США у 2018 р., *Великобританія* – 69201,46 млн. дол. США, 69612,45 млн. дол. США, 73873,3 млн. дол. США відповідно, *Франція* – 53971,35 млн. дол. США, 58600,58 млн. дол. США, 67258,68 млн. дол. США відповідно, *Італія* – 35184,69 млн. дол. США у, 39785,56 млн. дол. США, 43809,33 млн. дол. США відповідно, *Нідерланди* – 28137,18 млн. дол. США, 29869,93 млн. дол. США, 32672,54 млн. дол. США відповідно.

Найменшим обсягом зовнішньоторговельного обігу послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за досліджуваний період позначились *Кіпр* – 2581,76 млн. дол. США у 2016 р., 2911,89 млн. дол. США у 2017 р., 3207,06 млн. дол. США у 2018 р., *Естонія* – 2004,01 млн. дол. США у 2016 р., 2093,09 млн. дол. США у 2017 р., 2340,34 млн. дол. США у 2018 р., *Мальта* – 1514,32 млн. дол. США у 2016 р., 1794,01 млн. дол. США у 2017 р., 1886,67 млн. дол. США у 2018 р., *Литва* – 1158,53 млн. дол. США у 2016 р., 1318,69 млн. дол. США у 2017 р., 1404,75 млн. дол. США у 2018 р. та *Латвія* 1124,96 млн. дол. США у 2016 р., 1196,76 млн. дол. США у 2017 р., 1307,45 млн. дол. США у 2018 р. (рис. 2.4).

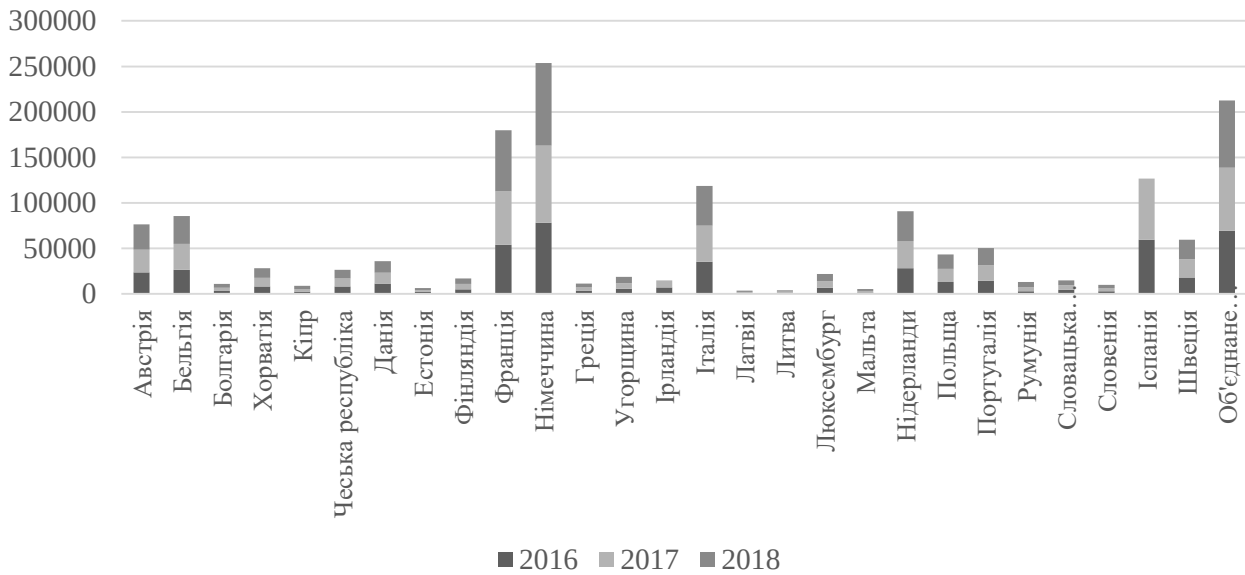

Рисунок 2.4 – Зовнішньоторговельний обіг послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС (торгівельний партнер – країни ЄС), млн. дол. США, 2016-2018 рр. (складено автором за даними [5,6])

Найбільше негативне сальдо зовнішньої торгівлі послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами у 2016-2018 рр. було зафіксовано у *Фінляндії, Швеції, Бельгії, Великобританії та Німеччині*, що свідчить про перевищення імпорту послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами над експортом, отже країни більше купують відповідні послуги, ніж продають (рис. 2.5).

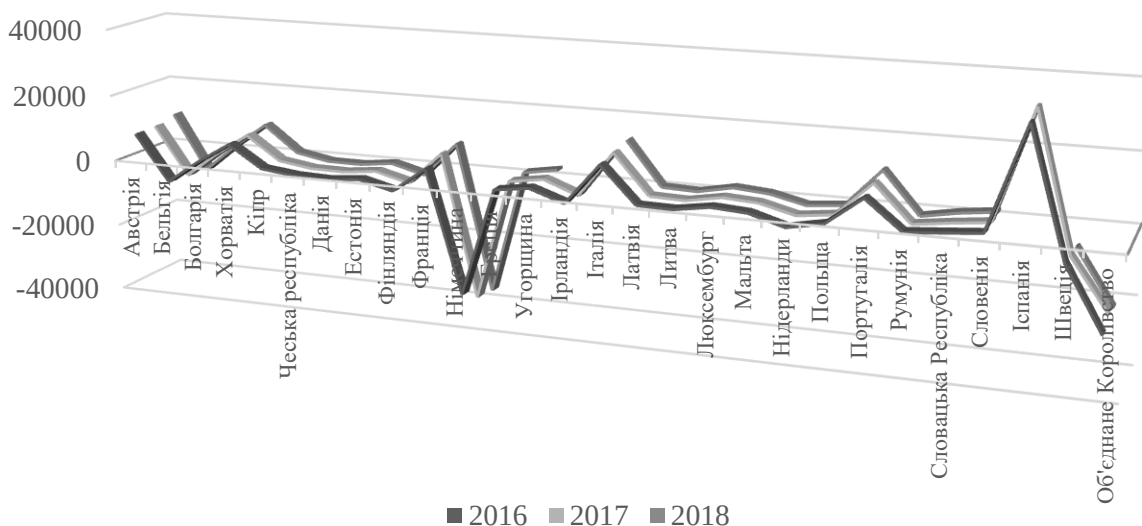

Рисунок 2.5 – Сальдо зовнішньої торгівлі послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами за країнами ЄС (торгівельний партнер – країни ЄС), млн. дол. США, 2016-2018 рр. (складено автором за даними [5,6])

Топ-5 країн ЄС сальдо зовнішньої торгівлі послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами яких є позитивним (торгівельний партнер – країни ЄС), а отже експорт перевищує імпорт є: *Італія, Португалія, Австрія, Хорватія та Франція*. Так, протягом 2016-2018 рр. позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами *Італії* склало 10764,85 млн. дол. США, 11808,46 млн. дол. США та 13243,55 млн. дол. США відповідно, *Португалії* -7851,47 млн. дол. США, 9465,88 млн. дол. США та 10578,36 млн. дол. США відповідно, *Австрії* – 7990,84 млн. дол. США, 8182,36 млн. дол. США та 9728,89 млн. дол. США відповідно, *Хорватії* - 7218,18 млн. дол. США, 7716,29 млн. дол. США та 8621,34 млн. дол. США відповідно, *Франції* – 5123,69 млн. дол. США, 7139,98 млн. дол. США та 7732,02 млн. дол. США відповідно.

Об'єми зовнішньої торгівлі послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами тісно пов'язані з туристичними потоками, адже вартість послуг з подорожей «складається з вартості видів послуг, наданих юридичною особою тим, хто в'їжджає/виїжджає з країни відвідування, та вартості товарів та послуг, придбаних ними в цій країні для особистого використання, за умови, що термін їх перебування у відвідуваній ними країні не перевищує одного року» [4]. Отже, наступним кроком аналізу стратегічних імперативів стійкого розвитку туризму в країнах ЄС є аналіз динаміки міжнародних туристичних та рекреаційних потоків до країн ЄС.

Список використаних джерел

1. European Union Tourism Trends. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419470>
2. Overview of EU Tourism Policy. URL: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/policy-overview_en
3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions “Europe, the world's No 1 tourist destination – a new political framework for tourism in Europe”. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0352&from=EN>
4. Методологічні положення зі статистики зовнішньої торгівлі послугами. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. United Nations Conference on Trade and Development. URL: <https://unctad.org/>
6. World trade organization. URL: <https://www.wto.org>
7. International Tourism Highlights, 2019 Edition. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>

РОЗДІЛ 3

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ІНДИКАТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У КРАЇНАХ ЄС

Взаємозв'язок туризму з широким спектром економічної діяльності обумовлює зростання уваги до оцінки його економічних результатів, в першу чергу в місцях відвідування, а також до аналізу його взаємозв'язків з іншими соціальними і економічними процесами [1].

Методологічна основа дослідження статистики туризму ґрунтовно досліджена в методологічних дослідженнях ООН та ЮНВТО «*Міжнародні рекомендації зі статистики туризму, 2008 рік*» (IRTS 2008) [2] та «*Допоміжний рахунок туризму: рекомендована методологічна основа, 2008 рік*» (TSA: RMF 2008) [1]. Метою публікацій є надання країнам єдиної довідкової основи для використання при складанні статистики туризму.

Основне завдання *Міжнародних рекомендацій зі статистики туризму, 2008 рік* – подання системи визначень, концепцій, класифікацій і показників, які є внутрішньо послідовними і які полегшують ув'язку, зокрема з концептуальними рамками «допоміжного рахунку туризму» в системі національних рахунків, статистики платіжного балансу та статистики праці [2].

Метою *Допоміжного рахунку туризму: рекомендована методологічна основа, 2008 рік* є здійснення докладного аналізу всіх аспектів попиту на товари і послуги, пов'язані з діяльністю відвідувачів; відстеження оперативного зв'язку з пропозицією таких товарів і послуг в рамках тієї ж економіки; а також встановлення того, як ця пропозиція співвідноситься з іншими видами економічної діяльності [1].

Отже, основними індикаторами соціально-економічного розвитку туризму, згідно IRTS 2008 та TSA: RMF 2008 є: *валовий внутрішній продукт, створюваний безпосередньо в туризмі, зайнятість в галузях туризму, капітальні інвестиції в туристичну галузь*.

Валовий внутрішній продукт, створюваний безпосередньо в туризмі – величина валового внутрішнього продукту, створюваного безпосередньо в туризмі, являє собою суму частини валової доданої вартості (в базисних цінах), що створюється всіма галузями внаслідок споживання, що відноситься до туризму всередині країни, і величини чистих податків на продукти та імпортовані товари, включені в суму відповідних витрат за цінами покупців [1].

Згідно даних Світової ради з подорожей та туризму (World travel and tourism council (WTTC)) [3] динаміка обсягу ВВП, створюваного безпосередньо в туризмі за країнами ЄС за досліджуваній період (2015-2019 рр.) збільшилася на 97,103 млн. дол. США, що складає 19,145%. Це збільшення було спричинено переважно за рахунок сталого приросту обсягу експортеру послуг, пов'язаних з туризмом та подорожами, особливо за країнами Іспанія, Франція, Великобританія, Італія та Німеччина, а також збільшенням туристичних потоків до країн ЄС (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Динаміка обсягів ВВП, створюваного безпосередньо в туризмі за країнами ЄС, млн. дол. США, 2015-2019 рр. (складено та розраховано автором за даними [3])

Країна	2015	2016	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення до 2015 р.	Відносне відхилення до 2015 р., %
1	2	3	4	5	6	7	8
Австрія	24,719	25,595	27,307	30,669	29,970	5,251	21,242
Бельгія	7,435	7,345	8,043	8,788	8,597	1,162	15,631
Болгарія	1,498	1,768	1,997	2,210	2,126	0,628	41,936
Хорватія	5,379	5,770	6,427	6,858	6,851	1,471	27,349
Кіпр	1,028	1,143	1,286	1,373	1,296	0,269	26,164
Чеська Республіка	4,866	5,273	5,896	6,569	6,381	1,515	31,141
Данія	6,562	7,122	8,051	8,643	8,371	1,809	27,568
Естонія	1,277	1,320	1,443	1,597	1,593	0,316	24,711
Фінляндія	4,649	4,767	5,285	5,648	5,459	0,810	17,411
Франція	90,146	88,642	94,832	103,462	100,987	10,841	12,026
Німеччина	118,091	120,724	129,173	139,156	136,270	18,179	15,394
Греція	13,635	13,245	14,506	16,345	17,270	3,634	26,654
Угорщина	3,202	3,446	3,986	4,359	4,530	1,328	41,469
Ірландія	4,751	4,792	5,786	6,070	5,855	1,103	23,225
Італія	98,308	99,996	108,662	118,008	114,671	16,363	16,645
Латвія	1,123	1,147	1,101	1,214	1,182	0,059	5,283
Литва	0,716	0,754	0,904	0,984	0,948	0,232	32,417
Люксембург	2,577	2,634	2,852	3,107	3,068	0,490	19,018
Мальта	0,573	0,616	0,732	0,772	0,776	0,203	35,444
Нідерланди	12,941	13,269	14,201	15,679	15,857	2,916	22,536
Польща	8,989	9,066	10,413	11,875	11,923	2,934	32,637
Португалія	11,980	12,673	15,174	16,775	16,736	4,756	39,695
Румунія	2,954	3,194	3,958	4,440	4,390	1,437	48,646
Словацька Республіка	2,174	2,363	2,544	2,839	2,844	0,670	30,808
Словенія	1,442	1,496	1,681	1,837	1,779	0,337	23,392
Іспанія	64,625	68,391	76,089	83,674	81,627	17,002	26,308
Швеція	11,553	12,160	12,937	13,434	12,939	1,386	12,000
Об'єднане Королівство	88,010	78,844	77,621	82,700	81,487	-6,523	-7,412
ЄС	507,193	518,711	565,265	616,387	604,296	97,103	19,145

За абсолютними показниками найбільший приріст прямого внеску туризму до ВВП за країнами ЄС за аналізований період (2015-2019 рр.) спостерігався у Німеччині (18,179 млн. дол. США), Іспанії (17,002 млн. дол. США), Італії (16,363 млн. дол. США) та Франції (10,841 млн. дол. США).

Від’ємну тенденцію було продемонстровано *Об’єднаним Королівством* (-6,523 млн. дол. США).

За відносними показниками найбільший приріст прямого внеску туризму до ВВП за країнами ЄС за аналізований період (2015-2019 рр.) спостерігався у *Румунії* – 48,6%, *Болгарії* – 41,9%, *Угорщини* – 41,4%, *Португалії* – 39,6%. *Польщі* – 32,6 та *Литви* – 32,4%.

У 2019 р. найбільшим обсягом ВВП, створюваним безпосередньо в туризмі за країнами ЄС позначились *Німеччина* (136,270 млн. дол. США), *Італія* (114,671 млн. дол. США), *Франція* (100,987 млн. дол. США), *Іспанія* (81,627 млн. дол. США) та *Об’єднане Королівство* (81,487 млн. дол. США).

Роль туристичної галузі у наповненні бюджетів усіх рівнів, а також її вплив на економіку держави в цілому можна дослідити проаналізувавши відсоток створюваного безпосередньо в туризмі ВВП від загального ВВП держави. В цілому за країнами ЄС у 2019 р. такий відсоток дорівнював 3,9 (рис. 3.1).

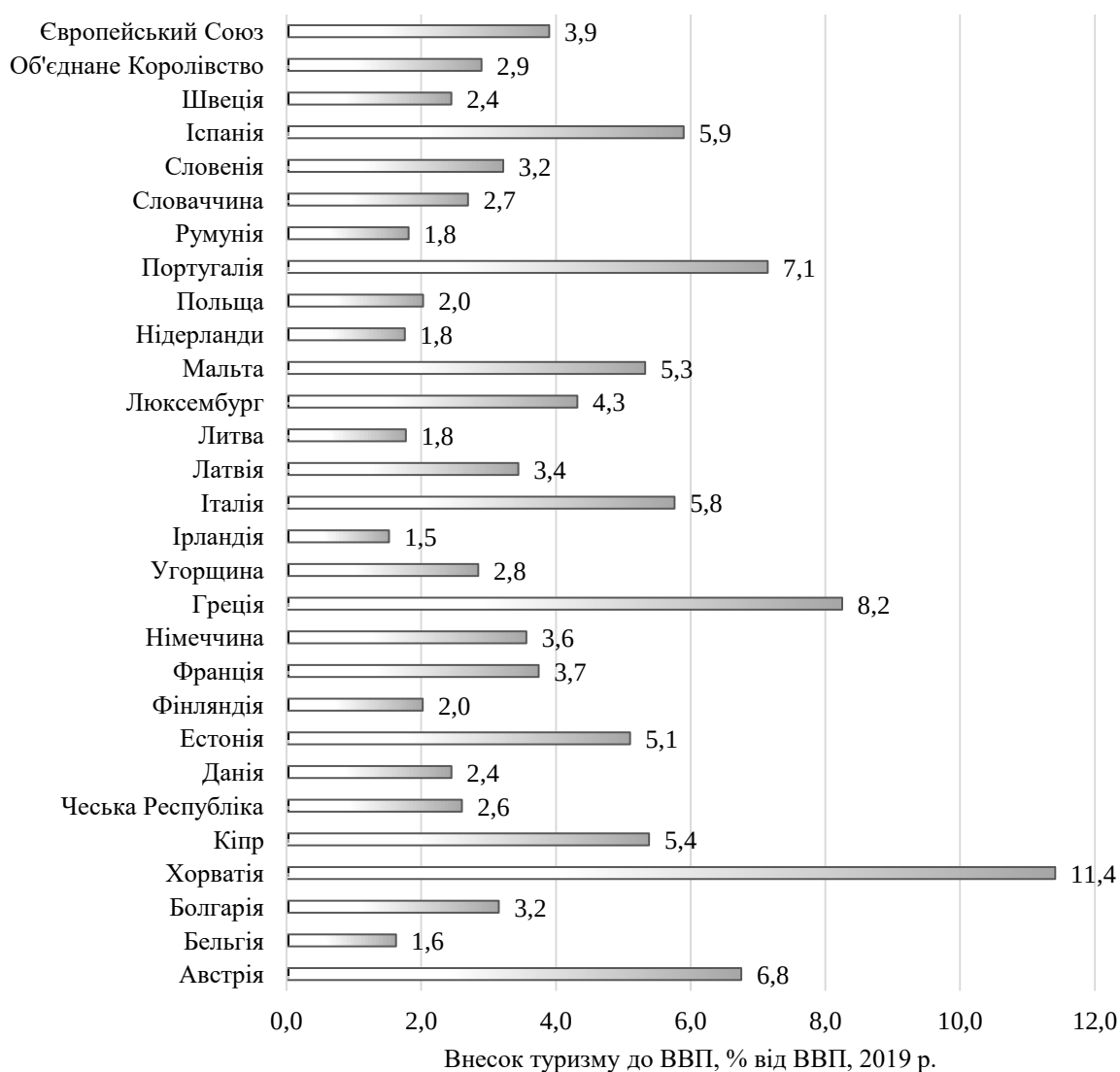

Рисунок 3.1 – ВВП, створюваний безпосередньо в туризмі за країнами ЄС, % від ВВП, 2019 р. (складено автором за даними [3])

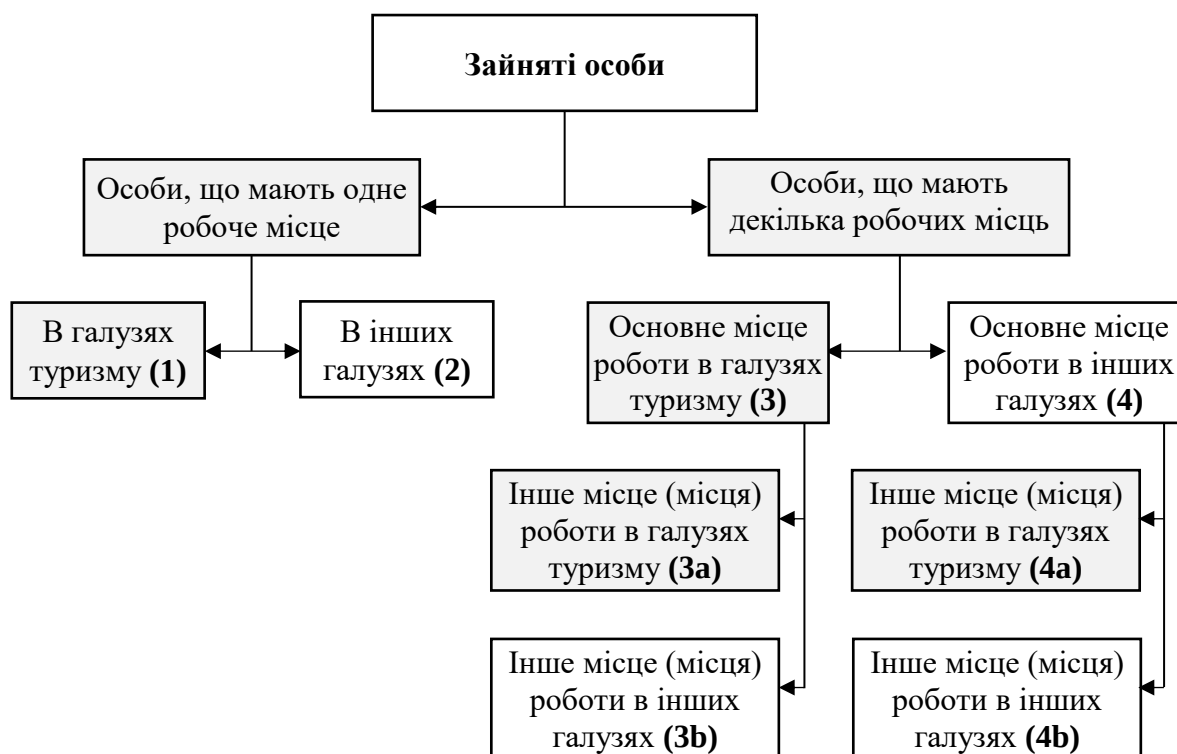
Лідером серед країн ЄС за відсотком внеску туризму до ВВП є *Хорватія* – відсоток внеску туризму до ВВП дорівнює 11,4, *Греція* – 8,2%, *Португалія* – 7,1%, *Австрія* – 6,8% та *Іспанія* – 5,9%.

Як і в будь-якому іншому секторі економіки, **зайнятість** є важливим показником при визначенні характеристик сфери туризму виходячи із значущості цієї сфери з виробничої, соціальної та стратегічної точок зору.

Оскільки характерні для туризму види діяльності зазвичай є трудомісткими, уряди держав з особливою увагою ставляться до вимірювання вкладу сфери туризму в створення робочих місць і забезпечення доступу населення до джерел доходу.

Згідно з міжнародними рекомендаціями зі статистики туризму [2] особи можуть мати два або більше місць роботи протягом облікового періоду, причому всі або деякі з цих робочих місць можуть відноситися до галузей туризму або жодне з них може не відноситися до них. Це веде до трьох різних *методів вимірювання зайнятості в галузях туризму*, які по-різному трактують різницю між зайнятими особами і робочими місцями.

Ця ситуація показана на рисунку 3.2. Зайнятість в галузях туризму можна виміряти: 1) як чисельність людей, зайнятих в галузях туризму на одному зі своїх робочих місць (1, 3 і 4а на рис. 3.2); 2) як чисельність людей, зайнятих в галузях туризму на своєму основному робочому місці (1 і 3 на рис. 3.2); 3) як число робочих місць в галузях туризму (1, 3, 3а і 4а на рис. 3.2).

Особи, зайняті в галузях туризму (всі робочі місця) = 1, 3, 4а

Особи, зайняті в галузях туризму (основне місце роботи) = 1, 3

Робочі місця в галузях туризму = 1, 3, 3а, 4а

Рисунок 3.2 – Порівняння осіб, що мають одне або кілька місць роботи в галузях туризму (джерело [2])

Кожен метод вимірювання служить різним цілям, і країни можуть прийняти один або кілька таких методів в залежності від передбачуваної мети.

За статистичною інформацією WTTC [3] за кількістю зайнятого населення в туризмі за країнами ЄС у 2019 р. передові позиції займали *Німеччина* – 3154,53 тис. осіб, *Італія* – 1719,39 тис. осіб, *Об'єднане Королівство* – 1634,21 тис. осіб, *Франція* – 1309,3 тис. осіб та *Іспанія* – 1042,86 тис. осіб. (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Динаміка обсягів кількості зайнятого населення в туризмі за країнами ЄС, тис. осіб, 2015-2019 рр. (складено та розраховано автором за даними [3])

Країна	2015	2016	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення до 2015 р.	Відносне відхилення до 2015 р., %
1	2	3	4	5	6	7	8
Австрія	282,143	288,085	300	323,015	324,568	42,43	15,04
Бельгія	89,9205	88,031	94,1339	99,0288	99,5043	9,58	10,66
Болгарія	103,44	114,96	124,741	124,548	119,84	16,40	15,85
Хорватія	172,613	169,79	177,487	179,997	187,188	14,58	8,44
Кіпр	15,6535	17,0638	18,7984	19,5892	19,4217	3,77	24,07
Чеська Республіка	216,701	213,441	214,825	214,034	209,32	-7,38	-3,41
Данія	60,6988	64,1929	67,4996	69,7977	70,2927	9,59	15,81
Естонія	22,7066	22,7087	22,9892	23,2936	23,0943	0,39	1,71
Фінляндія	51,819	52,5222	55,7512	56,6983	56,4368	4,62	8,91
Франція	1211,81	1187,75	1240,22	1303,17	1309,3	97,49	8,04
Німеччина	2950,27	2960,08	3029,3	3069,04	3154,53	204,26	6,92
Греція	243,005	242,447	262,077	285,269	311,432	68,43	28,16
Угорщина	195,569	204,041	218,962	219,902	231,316	35,75	18,28
Ірландія	52,3767	53,3601	60,5751	57,9437	56,872	4,50	8,58
Італія	1506,07	1522,97	1618,53	1698,35	1719,39	213,32	14,16
Латвія	43,9095	43,9158	39,2419	39,5921	38,5398	-5,37	-12,23
Литва	23,3222	24,2086	26,171	26,0634	25,292	1,97	8,45
Люксембург	16,0953	15,7974	16,3062	15,6698	16,0208	-0,07	-0,46
Мальта	21,8265	22,7352	25,7305	25,5343	26,9632	5,14	23,53
Нідерланди	406,531	412,195	417,495	426,63	442,939	36,41	8,96
Польща	315,644	324,081	342,756	358,322	358,592	42,95	13,61
Португалія	302,917	321,311	376,857	397,448	413,528	110,61	36,52
Румунія	126,636	128,162	144,669	146,503	145,323	18,69	14,76
Словацька Республіка	63,8582	70,5506	73,2254	76,1029	77,1173	13,26	20,76
Словенія	30,4603	31,1568	33,2604	33,7637	33,1433	2,68	8,81
Іспанія	882,354	934,053	996,812	1021,71	1042,86	160,50	18,19
Швеція	157,138	166,974	181,582	185,111	187,559	30,42	19,36
Об'єднане Королівство	1340,66	1494,66	1575,31	1582,02	1634,21	293,55	21,89
ЄС	9565,49	9696,58	10180	10496,1	10700,4	1134,91	11,86

За абсолютним відхиленням найбільший приріст кількості зайнятого населення в туризмі за країнами ЄС за аналізований період (2015-2019 рр.) спостерігався у *Об'єднаному Королівстві* (293,55 тис. осіб), *Італії* (213,32 тис. осіб), *Німеччині* (204,26 тис. осіб), *Іспанії* (160,50 тис. осіб) та *Португалії* (110,61 тис. осіб). Від'ємну тенденцію було продемонстровано *Чеською Республікою* (-7,38 тис. осіб), *Латвією* (-5,37 тис. осіб) та *Люксембургом* (-0,07 тис. осіб).

За відносним відхиленням найбільший приріст кількості зайнятого населення в туризмі за країнами ЄС за аналізований період (2015-2019 рр.) спостерігався у *Португалії* – 36,52%, *Греції* – 28,16%, *Мальті* – 23,53%, *Об'єднаному Королівстві* – 21,89%, *Словацькій республіці* – 20,76 та *Кіпрі* – 24,07%.

В цілому за країнами ЄС відсоток зайнятого населення у туризмі від загальної кількості зайнятих у 2019 р. дорівнював 5,3 (рис. 3.3).

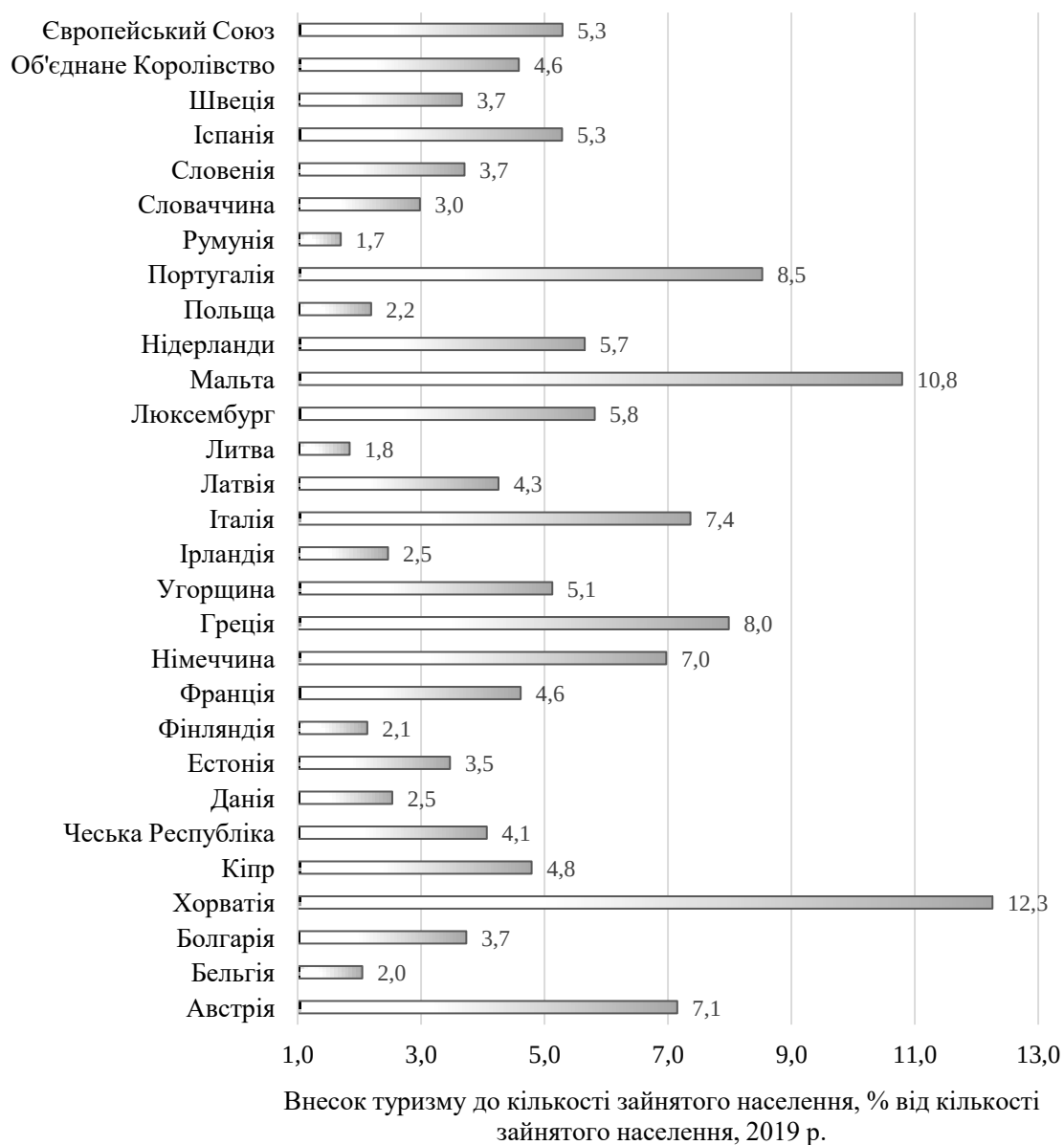

Рисунок 3.3 – Внесок туризму до кількості зайнятого населення за країнами ЄС, % від кількості зайнятого населення, 2019 р. (складено автором за даними [3])

Найбільший відсоток зайнятого населення у туризмі припадає на Хорватію – 12,3%, Мальту – 10,8%, Португалію – 8,5%, Грецію – 8% та Італію – 7,4%. Найменший відсоток осіб, задіяних у туризмі спостерігається у Румунії – 1,7%, Литві – 1,8%, Бельгії – 2,0%, Фінляндії – 2,1% та Польщі – 2,2%.

За методологією *Допоміжного рахунку туризму: рекомендована методологічна основа 2008 рік* капітальні інвестиції в туризм включають капітальні інвестиційні витрати всіх галузей, безпосередньо залучених до подорожей та туризму, а також інвестиційні витрати інших галузей на певні туристичні активи, такі як житло для розміщення відвідувачів та обладнання пасажирського транспорту, а також ресторани та заклади відпочинку для конкретного туристського використання.

За період 2015-2019 рр. обсяги капітальних інвестицій в туристичну галузь за країнами ЄС збільшились на 24,992 млн. дол. США, що становило 19,3% (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Динаміка обсягів капітальних інвестицій в туристичну галузь за країнами ЄС, млн. дол. США, 2015-2019 рр. (складено та розраховано автором за даними [3])

Країна	2015	2016	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення до 2015 р.	Відносне відхилення до 2015 р., %
1	2	3	4	5	6	7	8
Австрія	3,2820	3,8808	4,1125	4,5084	4,4835	1,202	36,609
Бельгія	2,3049	2,0444	1,8408	2,3198	2,3226	0,018	0,770
Болгарія	0,7613	0,7099	0,8048	0,9269	0,9163	0,155	20,362
Хорватія	1,0424	1,1341	1,2096	1,3359	1,3708	0,328	31,504
Кіпр	0,2960	0,4337	0,5679	0,6152	0,6154	0,319	107,939
Чеська Республіка	1,5693	1,4862	1,5807	1,7782	1,7345	0,165	10,528
Данія	2,4736	2,8141	3,3184	3,6588	3,4658	0,992	40,114
Естонія	0,3754	0,3848	0,4505	0,4879	0,5291	0,154	40,950
Фінляндія	1,9042	2,1167	2,6639	1,6446	1,6244	-0,280	-14,697
Франція	33,3316	37,1751	31,5052	35,7568	35,4708	2,139	6,418
Німеччина	26,1662	24,8321	30,8991	34,6675	34,7782	8,612	32,913
Греція	3,3301	3,6802	4,2115	4,0757	3,9858	0,656	19,689
Угорщина	1,2242	1,1506	1,4107	1,7742	1,9235	0,699	57,128
Ірландія	4,7880	2,8082	7,3806	5,8197	5,8737	1,086	22,676
Італія	10,1252	9,7556	10,0097	11,1614	10,9028	0,778	7,680
Латвія	0,3651	0,3314	0,3907	0,4861	0,5179	0,153	41,835
Литва	0,2625	0,2593	0,2968	0,3457	0,3231	0,061	23,105
Люксембург	1,2115	0,6630	0,3352	0,3122	0,3126	-0,899	-74,200
Мальта	0,2805	0,2850	0,2964	0,3176	0,3257	0,045	16,106
Нідерланди	4,1095	5,2306	3,7163	6,8238	6,9495	2,840	69,109
Польща	2,9557	2,5756	2,7396	3,1970	3,2971	0,341	11,551
Португалія	2,8689	3,1810	1,5298	2,7257	2,8296	-0,039	-1,369
Румунія	3,5561	3,5063	3,8047	4,1085	4,3980	0,842	23,675

Продовження табл. 3.3

1	2	3	4	5	6	7	8
Словацька Республіка	0,8125	0,7454	0,8010	0,8993	0,8930	0,080	9,902
Словенія	0,7213	0,6843	0,7820	0,9094	0,9572	0,236	32,696
Іспанія	15,3090	15,9061	17,3107	19,6615	19,8224	4,513	29,482
Швеція	3,8791	3,9203	4,7357	3,8953	3,6747	-0,204	-5,268
Об'єднане Королівство	22,2814	22,2405	22,7894	24,9362	24,8694	2,588	11,615
ЄС	129,3060	131,6950	138,7050	154,2130	154,2980	24,992	19,328

За абсолютним вираженням обсяг капітальних інвестицій в туристичну галузь найсуттєвіше збільшився за 2015-2019 рр. у Німеччині – 8,612 млн. дол. США, Іспанії – 4,513 млн. дол. США, Об'єднаному Королівстві – 2,588 млн. дол. США, Франції – 2,139 млн. дол. США, Нідерландах – 2,840 млн. дол. США та Австрії – 1,202 млн. дол. США. Найбільший приріст обсягів капітальних інвестицій в туристичну галузь за країнами ЄС у 2019 р. зафіксовано на Кіпрі – 107,9%, Нідерландах – 69,1%, Угорщині – 57,1%, Латвії – 41,8% та Естонії – 40,9%.

Стале зростання соціально-економічних індикаторів розвитку туризму у країнах ЄС, а саме: стійке збільшення внеску туризму до ВВП та зайнятості населення, помірне зростання обсягів капітальних інвестицій в туристичну галузь, свідчить про підвищення ролі туристичної галузі у соціально-економічному розвитку країн ЄС, значний мультиплікаційний вплив на супутні галузі, а також можливість туристичної сфери задовільнити споживчий попит та сформувати потенційний на підставі опанування нових рекреаційних дестинацій.

Список використаних джерел

1. Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008. United Nations Publication Sales No. E.08.XVII.27. 2010. URL: http://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesf/SeriesF_80rev1e.pdf
2. International Recommendations for Tourism Statistics 2008. United Nations Publication Sales No. E.08.XVII.28. 2010. URL: http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/seriesm_83rev1e.pdf
3. World travel and tourism council. URL: <https://wttc.org/>

РОЗДІЛ 4

ДИНАМІКА МІЖНАРОДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ТА РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ДО КРАЇН ЄС

В сучасному суспільстві туризм є рушійною силою соціально-економічного прогресу країни, «зокрема через створення робочих місць і нових підприємств, доходів від експорту та розвитку туристичної інфраструктури. За даними UNWTO частка туризму у світовому ВВП складає близько 10%, а на долю міжнародного туризму припадає 6% загального обсягу світового експорту товарів та близько 30% експорту послуг. Кожне 11-те робоче місце у світі відноситься до сфери туризму. Прогнозується, що до 2030 року кількість міжнародних туристичних відвідувань зросте до 1,8 млрд. туристів» [1].

«Незмінними лідерами як за кількістю туристичних прибуттів, так і за обсягами надходжень від міжнародного туризму залишаються країни Європейського союзу. Відповідно до методології UNWTO, під кількістю прибуттів розуміється число зареєстрованих відвідувачів тієї чи іншої країни, які не є її резидентами, за певний проміжок часу. При цьому, вони не можуть перебувати в країні призначення більше одного року та займатися діяльністю, що оплачується з місцевих джерел. Усіх їх можна поділити на одноденних відвідувачів і туристів (відвідувачів, що перебувають у країні призначення понад одну ніч). При вимірюванні прибуттів у міжнародному туризмі надається перевага обліку на кордоні. Однак не всі країни можуть збирати такі дані. Тоді замість цих показників можуть бути використані інші, зокрема облік у готелях і подібних закладах [2]. За даними UNWTO у 2000 р. на країни ЄС припадало 57,4 % усіх туристичних прибуттів і 52,4 % доходів, у 2009 р. - понад 52 % всіх туристичних прибуттів і 48,5 % туристичних доходів світу. У 2015 р. згадані тенденції збереглися – 51,2 % туристичних прибуттів і 35,8 % туристичних доходів. Прибутки від туризму складають 5 % ВВП ЄС» [3].

«Дослідження теоретичних і практичних аспектів міжнародних туристичних потоків є досить поширеним в працях науковців. Так, О. Король, у своїх аналітичних дослідженнях, висвітлює загальносвітову динаміку туристичних потоків та відзначає, що лідерами, з помітним відривом, є Франція, Іспанія та США. На них разом у 2016 р. припадало близько 20% міжнародних туристичних прибуттів і 28% доходів від іноземного туризму. Франція впродовж багатьох років залишається беззаперечним лідером за кількістю прибуттів – майже 80 млн., а США вирізняються гігантським доходами – більше 170 млрд. US\$. Загалом, більше половини міжнародних туристичних потоків приходить на Європейський туристичний регіон, а найчастіше тут відвідують середземноморські дестинації країн ЄС. Автор наголошує, що міжнародному туризму сприяють високий рівень розвитку країн походження і призначення туристів, що забезпечує високі споживчі витрати та розвинуту туристичну інфраструктуру. Також збільшують кількість туристичних прибуттів відкриті кордони та транспортна доступність, комфортний клімат у поєднанні з морськими акваторіями» [2]. К. Осипенко, на

основі аналізу міжнародних туристичних потоків та сукупності складових, що з різних аспектів характеризують атрактивність туристичних дестинацій та впливають на результативність функціонування регіональних туристичних ринків оцінила інтегральний рівень міжнародної конкурентоспроможності туристичних регіонів. «На основі проведених розрахунків автором побудовано рейтинг туристичних регіонів та країн, що до них входять, за інтегральною оцінкою їх конкурентоспроможності та різних складовими, що таку оцінку формують, зокрема екологічною, культурно-історичною, комунікаційною, соціально-економічною атрактивністю, рівнем розвитку матеріально-технічної бази туризму, рівня транспортної доступності регіону. Серед країн ЄС, що мають найкращі позиції в рейтингах за складовими, що досліджувалися, такі: Італія – за інтегральним показником рівня розвитку матеріально-технічної бази; Німеччина та Італія – за рівнем транспортної доступності; Німеччина, Франція та Італія – за оцінкою культурно-історичної атрактивності; Італія – за рівнем комунікаційної атрактивності» [4].

«Туристичну атрактивність країн ЄС визначають, перш за все, якість довкілля, що виступає індикатором екологічної атрактивності туристичного регіону; матеріально-технічна база туризму, що визначає рівень розвитку засобів розміщення та обслуговування туристів; сконцентрованість культурно-історичних пам'яток та розважальних закладів; розвиток інформаційно-комунікаційних технологій який визначає рівень комунікаційної атрактивності території; стан криміногенної ситуації в регіоні, що є індикатором рівня безпеки подорожей в регіоні; рівень транспортної доступності; загальний імідж регіону, що виступає критерієм загальної соціально-економічної атрактивності туристичної» [4].

Як видно з табл. 4.1, кількість туристичних прибуттів в країн ЄС у 2012 р. перевищила 1 млрд. та склала 1 млрд. 37 млн. туристичних прибуттів. До 2015 р. кількість туристів зросла на 1,7 %, до 1 млрд. 55 млн. туристичних прибуттів, а в 2017 р. цей показник зросла на 10 %, відносно 2012 р., та перевищив 1 млрд. 140 млн. прибуттів.

Таблиця 4.1 – Динаміка чисельності міжнародних туристичних прибуттів до країн ЄС (складено та розраховано автором за даними [6])

№	Країна/рік	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1.	Австрія	21922200	22401228	22470237	21715425	23561154	23084770
2.	Бельгія	12354494	13329740	13031273	13958001	16032559	15202217
3.	Болгарія	3576205	3965714	3773793	3070561	3588993	5463567
4.	Греція	7087033	5584307	6334462	5814973	5558572	6209876
5.	Данія	29163980	31791759	32318311	33290262	29776251	26516067
6.	Естонія	2907860	2899407	3997842	3954312	4592858	4556155
7.	Ірландія	11592111	11668735	11910117	12883167	13720500	14556381
8.	Іспанія	137313884	132350735	127933315	136411159	145473304	152707811
9.	Італія	64813649	52012122	54992790	50768931	57585572	56421187
10.	Кіпр	2544810	2405655	2494828	2411952	2635139	2798836
11.	Латвія	5193571	4402346	4619870	4213946	4319804	4207776
12.	Литва	4222947	4352796	4437832	4523083	4506900	4559806

Продовження табл. 4.1

13.	Люксембург	1628338	1679520	1845310	1726573	1607405	1833839
14.	Мальта	500973	526038	562823	599802	703909	807065
15.	Нідерланди	46494007	43247048	42279516	41691370	42657229	45069772
16.	Німеччина	247523986	248582018	236909947	247875946	255648078	243577109
17.	Польща	52257940	52493779	48629803	50776806	54886827	57910436
18.	Португалія	14031206	14940460	14655770	15784790	15930350	17473572
19.	Румунія	16823939	17682191	17386501	16748158	17305260	17902401
20.	Словаччина	7166228	6894459	7338373	8371958	9822863	10969834
21.	Словенія	4539023	4636984	4530527	4388269	4573012	4825399
22.	Угорщина	18493902	16049669	17317243	18080243	18099392	18607991
23.	Фінляндія	39991881	39082803	37605157	38073102	38952545	39533564
24.	Франція	225025136	224950004	226260595	199156667	196010426	220774809
25.	Хорватія	8736711	9151390	8173433	6617178	4541268	4899777
26.	Чехія	32858426	31280116	32692625	29819355	33066304	35814637
27.	Швеція	:	:	38963178	40214993	42377970	59648369
Всього		1037516082	1037910595	1067152759	1055604689	1089636262	1141313957

«Особливістю туризму, в країнах ЄС та в Європейському регіоні, є їх яскраво виражений внутрішньо регіональний характер: 75 % припадає на внутрішньо європейські поїздки, і тільки 25 % – на міжрегіональні поїздки. Найсуттєвішими, в територіальній структурі міжрегіональних туристичних потоків, є потоки, що зв'язують Західну Європу з Північною Америкою та Японією. Саме ці країни утворюють так звані центри економічного і одночасно туристичного тяжіння. Велике значення мають і меридіональні тури, що спрямовані з Північної Європи (Данія, Швеція, Фінляндія) в країни Середземноморського басейну (Іспанія, Греція, Франція, Греція)» [6].

Варто зауважити, що приріст в кількості туристичних прибуттів до країн ЄС, спостерігається в контексті високої інтенсивності туристичних мандрівок, які властиві для меншості країн регіону (рис 4.1).

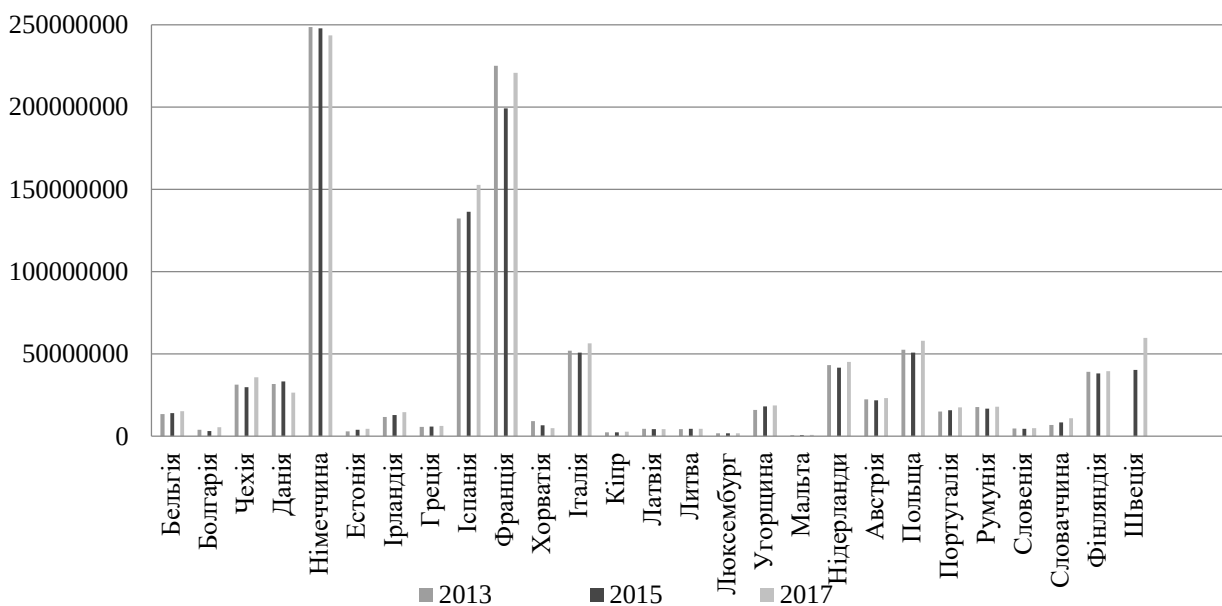

Рисунок 4.1 Динаміка чисельності міжнародних туристичних прибуттів до країн ЄС (розроблено автором на основі [6])

«В число світових лідерів за туристичними прибуттями потрапляє п'ять держав Європейського туристичного регіону: Іспанія, Франція, Італія, Німеччина та Нідерланди. У 2017 р. Німеччина очолила рейтинг найпопулярніших країн для туристів, її відвідали 243 млн. туристів. Далі у рейтингу – Франція та Іспанія, їх відвідали з 220 млн. та 152 млн. туристів відповідно» [5]. Популярними туристичними напрямками залишаються Чехія, Данія, Угорщина, Нідерланди, Австрія, Польща, Фінляндія, Швеція. Передові позиції вище згаданих країн ЄС пояснюються певними чинниками.

«По-перше, потужний і багатоманітний туристичний природний і культурно-історичний потенціал: тисячі кілометрів морських пляжів, освоєні гірські системи, мозаїчність і різноманітність ландшафтів, рясна річкова й озерна мережа, багаті бальнеологічні ресурси, багатство різноманітних історичних, архітектурних і археологічних пам'яток, значна кількість культурних, сакральних і техногенних атракцій (мегаліти, монастирі, церкви, музеї, тематичні парки, аквапарки, розважальні заклади тощо), численні місця подій, які використовуються у туристичній індустрії і формують значні туристичні потоки» [6].

По-друге, сприятливі соціально-економічні та суспільно-географічні чинники: високий рівень економічного розвитку, якісна транспортна і соціальна інфраструктура, тісне сусідство держав, давні та багаті культурні традиції, у тому числі напрацьована культура відпочинку і подорожі, релігійна й етнічна толерантність, притаманна населенню більшості країн ЄС, відносно низький рівень злочинності і висока безпека життя, якісні трудові ресурси, традиційно високий рівень розвитку туристичної індустрії та якості обслуговування.

«По-третє, сприятливий політичний клімат: давні демократичні традиції суспільно-політичних устроїв, стабільність політичної ситуації, функціонування Європейського Союзу, формування єдиної Єврозони і спрощення процедур в'їзду-виїзду туристів, що дозволяє безперешкодно відвідувати ряд країн» [5].

Однак, маючи позитивну тенденцію абсолютного показника, порівняно з іншими країнами, вони уповільнюють темпи приросту та втрачають частку в загальносвітовому показнику. Відносна втрата домінуючого положення країн ЄС може пояснюватись такими чинниками:

зміна потреб клієнтів;

вихід на ринок нових, більш досконалих туристичних послуг. Деякі країни ЄС, зокрема на півдні Європи, такі, як Італія і Греція, у меншій мірі Іспанія і Португалія, терплять падіння конкурентоздатності внаслідок старіння їхнього туристського продукту;

висока вартість туристичних послуг. Деякі північноєвропейські країни, наприклад Данія і Швеція, дуже дорогі для туристів. Це неминує впливає на їхню конкурентоздатність;

зростання конкуренції на світовому туристичному ринку. Наприклад популярність країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону, що з недавнього часу успішно розвивають свою туристську індустрію, притягують все більше туристів;

зміни в демографічній структурі Європи – це систематичне зростання кількості осіб у похилому віці (понад 65 років), що відзначаються добрим здоров'ям, адже цей факт спричиняє до збільшення кількості туристів у такому віці (50–65 років);

збільшення кількості туристів із обмеженою мобільністю, особливі потреби яких теж належить врахувати в пропозиції туристичних послуг;

«зміни клімату – зміни кліматичних умов у Європі спричиняють зміну моделей подорожей і впливають на вибір туристичних дестинацій. Наприклад, зменшення снігового покриву в гірських масивах спричиняє обмеження попиту на зимовий туризм, водночас може підвищитися рівень моря, що, своєю чергою, змінює функціонування туристичних центрів у прибережних регіонах.

розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їхня зростаюча роль серед споживачів;

сезонність попиту на туристичні послуги – значна частина попиту на туристичні послуги припадає на липень і серпень. Ця сезонність впливає не лише на доходи, але і є причиною неповного використання існуючої інфраструктури і робочої сили» [5].

Проте, враховуючи негативні чинники, країни ЄС уже багато років поспіль займають передові місця у структурі світових туристичних потоків, як за кількістю туристичних прибуттів, так і надходженнями від міжнародного туризму та надалі залишаються найрозвинутішим туристичними країнами, ринкова частка яких на світовому ринку туристичних послуг перевищує 50%.

Туристичні потоки з метою рекреації та відпочинку в основному спрямовані в країни ЄС Західної і Південної Європи. Ці зони приймають 67% усіх прибуттів. Така туристська концентрація – результат звички проводити літні канікули на пляжах.

Диференціація за країнами формування рекреаційних потоків Європи представлена в табл. 4.2. За даними таблиці простежується збільшення кількості туристичних прибуттів з метою рекреації та відпочинку як в кожну країну окремо, так і в цілому в регіон.

Таблиця 4.2 - Динаміка чисельності міжнародних туристичних прибуттів до країн ЄС з метою рекреації та відпочинку (складено автором за даними [7])

№	Країна/рік	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1.	Австрія	13501353	13088034	13664322	13500165	14674035	14638188
2.	Бельгія	9322340	10490499	10411570	11097472	12463161	11490488
3.	Болгарія	1803838	2073276	2060717	1777400	2062202	3001002
4.	Греція	4540837	3661813	4003642	3850780	3658563	4144644
5.	Данія	10637578	12465826	12942489	13729383	11861067	14825143
6.	Естонія	1259689	1328581	1532514	1716457	1950169	2119429
7.	Ірландія	5953690	5996904	6057380	6937431	7178111	7888753
8.	Іспанія	72081841	68719256	69097326	64531398	70686246	79780588
9.	Італія	38944438	30420942	29894267	29276669	34376465	34099537
10.	Кіпр	1730715	1566221	1602795	1493269	1655229	1863001
11.	Латвія	1922313	1516267	1862369	1863550	1954939	1756255
12.	Литва	1436666	1480432	1562942	1684034	1724185	1873990

Продовження табл. 4.2

13.	Люксембург	873609	931829	1071892	1069289	1054342	1073823
14.	Мальта	349098	352118	432463	458905	568456	617162
15.	Нідерланди	30130734	28787134	29049859	28814754	30437858	27788959
16.	Німеччина	114200500	118966972	112612934	118061570	122356115	119808504
17.	Польща	23558767	30277246	20162229	21612776	23481254	25195502
18.	Португалія	5781190	6093478	5880508	6589980	6754711	7895460
19.	Румунія	5980870	6719012	6459699	6430514	6911569	7449933
20.	Словаччина	3553156	3723238	3087740	4047720	4760817	5627227
21.	Словенія	3077460	3052609	3115025	3070914	3149699	3233848
22.	Угорщина	8790098	7667290	8139252	8727819	9277145	10274611
23.	Фінляндія	16624995	17063512	16378037	16777989	16925821	17278661
24.	Франція	86388601	87144293	90382994	80832314	80323498	91623873
25.	Хорватія	3435557	3206909	2952779	2861145	1944379	2387920
26.	Чехія	19222585	17383492	17850044	15831547	18779046	19936564
27.	Швеція	:	:	18786497	20942116	21234271	21434100
Всього		497126747	506382173	514947777	510956257	535767401	563127754

Так, у 2012 р. кількість прибуттів до країн ЄС з метою рекреації та відпочинку склала 497 млн., у 2015 р. кількість рекреантів зросла на 2,7 %, до 510 млн. рекреаційних прибуттів, а в 2017 р. цей показник зросла на 13,2 %, відносно 2012 р., та досяг 563 млн. прибуттів.

«Рисунок 4.2 демонструє, що традиційними лідерами за кількістю відвідувань в ЄС з метою рекреації та відпочинку є Німеччина, Франція та Іспанія. У 2017 р. до п'ятірки європейських країн за кількістю іноземних туристів належали: Німеччина - 119,8 млн., Франція - 91,6 млн., Іспанія - 79,7 млн., Італія - 34,1 млн., Нідерланди - 27,7 млн.» [6].

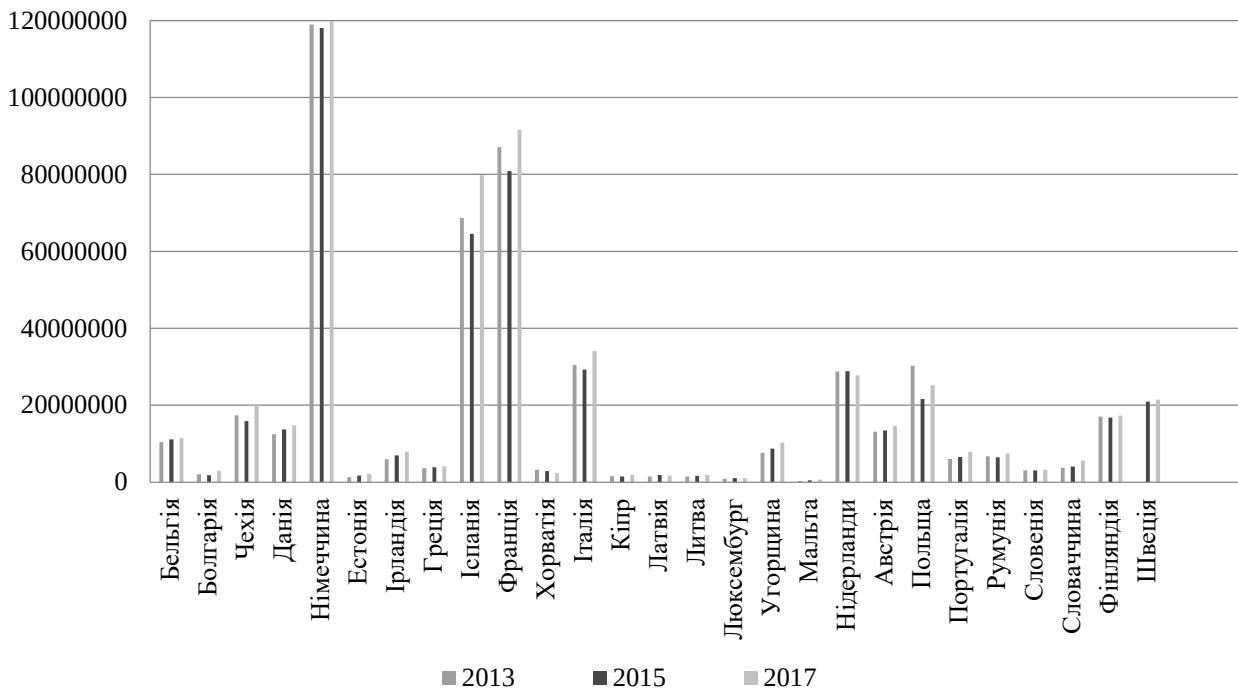

Рисунок 4.2 - Динаміка чисельності міжнародних туристичних прибуттів до країн ЄС з метою рекреації та відпочинку (розроблено автором на основі [7])

«В розрізі країн спостерігаються певні відмінності. Так, країни ЄС Південної Європи та Середземномор'я, отримують 36% туристичних прибуттів. Передові позиції даного району забезпечуються розвинутою рекреаційною галуззю, рекреаційними можливостями Альп, морським узбережжям і островами, культурною спадщиною. На цій території розташовані курортні зони всесвітнього значення, такі як: Коста-Брава, Коста-Бланка, Коста-дель-Соль, Балеарські та Канарські острови (Іспанія), узбережжя Адріатики (Італія), острови Егейського моря (Греція), Мальта. Тепле море, середземноморський клімат, багата субтропічна рослинність, численні пам'ятки давньої культури та архітектури – головні чинники, завдяки яким країни Південної Європи є улюбленим місцем відпочинку й розваг багатьох рекреантів світу, одним з найбільших туристичних центрів світу. Дані країни відзначаються постійним приростом рекреантів. Так, з 2012 р. приріст рекреаційних прибуттів зрів в Мальті на 76 %, Португалії на 6 %, Іспанії - 10 %, Словенії – 6%, Кіпрі – 7,6%. Виключення становить Італія, тут показник приросту, в порівнянні з 2012 р. знизився на 12,5%» [6].

«Країни ЄС Західної Європи – традиційний туристичний район світового рівня, індустрія туризму якого пропонує високоякісний і різнохарактерний туристичний та рекреаційний продукт – від пляжно-купального відпочинку і гірськолижного туризму до паломництва й екологічних турів. Розвинута культура та система гостинності, високі гарантії особистої безпеки, політична стабільність, міжособистісна, міжетнічна і міжконфесійна толерантність, можливість вільного перетину державних кордонів перетворили країни ЄС Західної Європи на взірцевий туристичний простір. Щороку їх відвідує близько 31% всіх міжнародних туристів. Найбільшою популярністю користуються Німеччина та Франція. Передові місця Німеччини забезпечило те, що на її території найпоширенішим видом рекреації є бальнеологічні та термальні курорти, популярність яких зростає завдяки рівню медичного обслуговування. Безумовним лідером регіону є Франція, зі своїми субтермальними і термальними курортами, на яку припадає понад 30 % рекреаційних прибуттів у цей район. Однак у 2015 р. та 2016 р. вона потерпіла кризи прибуттів. Порівняно з 2014 р. кількість прибуттів рекреантів впала на 11,1% в 2015 р. У 2017 р. показники в'їзду рекреантів відновились та навіть збільшились. Загалом приріст рекреаційних прибуттів, до Франції зріс на 6 %, порівняно з 2012 р., однак не перевищили показники Німеччини, яка з 2012 р. має досить несуттєвий приріст у 5%» [6].

Меншу кількість туристичних прибуттів мають країни ЄС Центральної та Східної частини Європи, отримуючи близько 21% світових туристичних прибуттів. Чехія, Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія, країни Прибалтики та ін. – держави, які неоднаково успішно здійснили перехід від командно-адміністративної до регульованої ринкової економіки і стали членами Європейського Союзу, мають доволі різні рівні соціально-економічного розвитку. Однак ці країни багаті на рекреаційні ресурси. Найважливішими передумовами розвитку туризму є гірські курорти Карпат, узбережжя Чорного,

Балтійського морів, унікальні озерні ландшафти, курорти з цілющими водами у Чехії, Угорщині, Литві, та багаті на історичні та культурні пам'ятки міста. Проте, незважаючи на наявність значних та різноманітних рекреаційних та туристичних ресурсів, вище згадані країни ЄС суттєво відстають в розвитку рекреаційної сфери від країн Західної та Південної Європи. Це можна пояснити тим, що розвиток рекреації, через існування в минулому планової економіки, розвивається вкрай повільно. Крім того, рівень інфраструктури в цих країнах суттєво відстає від інших. Хоча певні країни мали позитивні показники, у порівнянні з 2012 р. приріст рекреаційних прибуттів зріс в Румунії на 24 %, Угорщині - 16 %, Словаччині - 8 %, Польщі - 6 %, Чехії - 3 %.

«Найменше туристичних прибуттів припадає на країно ЄС Північної Європи, близько 12% всіх міжнародних туристичних прибуттів. Незважаючи на це вони щороку приваблюють все більшу кількість туристів та рекреантів, що пояснюється наявністю потужного рекреаційного потенціалу для розвитку туризму: гірські ландшафти, наявні умови для зимових видів спорту, прибережні острови, озерні ландшафти та гарячі джерела, культурна спадщина, архітектурні споруди. Серед країн, які показували за згаданий період позитивну тенденцію – Швеція 21,4 млн. прибуттів, Данія має відносно невелике збільшення прибуттів рекреантів до 5%, а в Латвії навіть зменшення на 11%, порівняно з 2016 р.» [6].

«Проаналізувавши ситуацію в країнах ЄС, можна стверджувати, що вони демонструють позитивну динаміку зростання кількості міжнародних прибуттів та мають усі передумови для подальшого зростання туризму та рекреації. Проте необхідно враховувати тенденцію до зниження популярності серед міжнародних туристів традиційних туристичних послуг європейського ринку, на відміну від екзотичних та екстремальних туристичних послуг азіатсько-тихоокеанського, та удосконалювати механізми його розвитку за рахунок координації зусиль міжнародних організацій, органів регіональних інтеграційних угруповань та об'єднань, урядових та не урядових структур, пошуку нових, ефективних інструментів стимулювання розвитку туризму» [6].

Список використаних джерел

1. UNWTO Tourism Highlights, 2017 Edition. URL: <https://www2.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2017>.
2. Король О. Д. Міжнародні туристичні прибуття та доходи від іноземного туризму: загальносвітова динаміка та аналіз за країнами. Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. 2017. Т. 22. Вип. 2. С. 104-117. URL: <http://visgeo.onu.edu.ua/article/view/120897>.
- 3 Кузишин А. В. Основні показники розвитку туризму в країнах Європейського туристичного регіону на початку XXI століття Актуальні проблеми країнознавчої науки: матеріали V Міжнародна наук.-практ. Інтернет конференція, 2017. С. 48-52. URL: <https://internationalconference2014.wordpress.com/2017/05/11>.

4. Осипенко К. В. Оцінка міжнародної конкурентоспроможності туристичних регіонів світу. - Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2014. Вип. 8. С. 188-199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmduek_2014_8_27.

5. Поворознюк І. М. Перспективи розвитку європейського ринку туристичних послуг. - Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 2. С. 27-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_2_7.

6 Диниміка туристичних потоків. Статистична служба Європейського союзу. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>.

7 Диниміка туристичних потоків з ціллю рекреації та відпочинку. Статистична служба Європейського союзу. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>.

РОЗДІЛ 5

ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА СТРУКТУРИ СУЧАСНОГО РИНКУ ПОСЛУГ З РОЗМІЩЕННЯ ТУРИСТІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

В сучасних умовах готельний бізнес є однією із найпривабливіших галузей, що найбільш швидко розвиваються, на яку припадає 6% світового внутрішнього валового продукту і близько 5% всіх податкових надходжень у світі. Значну роль в світовій готельній індустрії відіграє Європейський макрорегіон. На його частку припадає в середньому половина світового туристичного потоку, відповідно, готельний фонд складає більшу частку (близько 45%) усього світового готельного фонду [4].

Проблемами розвитку міжнародної готельної індустрії, її сучасного стану та особливостями розвитку займалися Безуглий В. В., Дорошенко М. В. Г [1], Горіна Г. О. [2], Погасій С. О., Краснокутська Ю. В., Нікітіна І. В. [3], Посохов І.В. [4], Шикіна О. В. [5-6] та ін. В даних наукових роботах проведений аналіз стану розвитку готельного бізнесу, діяльності готельних мереж в цілому по світу та Європі, але окремої уваги щодо розвитку ринку послуг з розміщення конкретно за країнами ЄС було здійснено в недостатній мірі.

Однак особливістю сучасного ринку послуг з розміщення Європи є те, що значну питому вагу на ньому займаються не лише готелі, але й інші заклади з розміщення туристів. Таким чином виникає необхідність розглянути функціонування ринку послуг з розміщення у розрізі Європейського Союзу з метою визначення основних тенденцій та імовірних шляхів його розвитку.

Аналіз динаміки кількості готелів та інших закладів для проживання ЄС (табл. 4.1) свідчить про постійне зростання на 20,33% за аналізований період. Динаміка зростання носить сталий характер, що підтверджується рівнянням регресії (рис. 5.1).

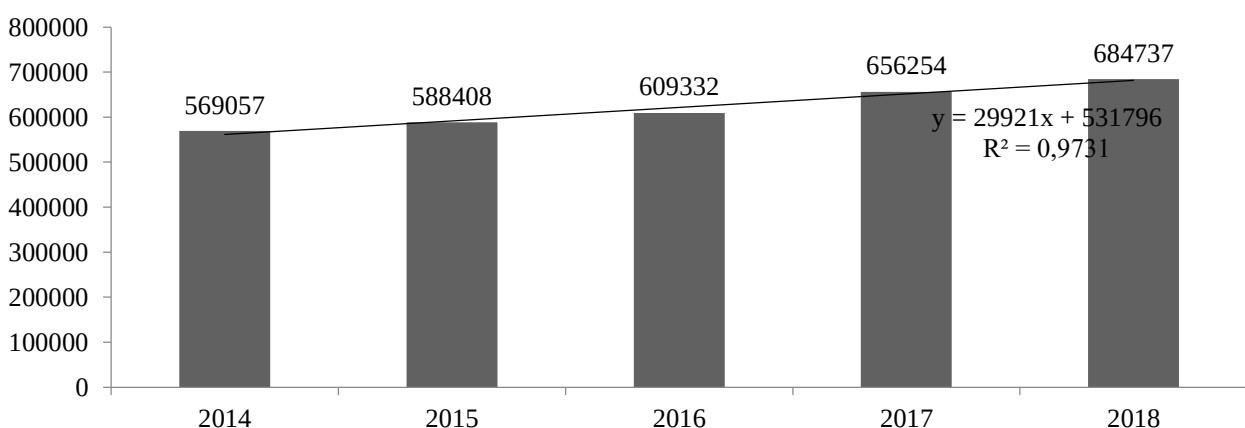

Рисунок 5.1 – Кількість готелів та інших закладів розміщення ЄС
в 2014-2018 рр. (побудовано автором на основі даних [7])

Щодо регіональних відмінностей закладів (табл. 5.1, рис. 5.2), то найвищі темпи зростання за період 2014-2018 рр. зафіксовані за такими країнами:

Таблиця 5.1 – Кількість готелів та інших закладів розміщення в ЄС в 2014-2018 рр.

Країна	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2015/ 2014 рр., %	2016/ 2015 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2018/ 2014 рр., %
ЄС-28	569 057	588 408	609 332	656 254	684 737	103,40	103,56	107,70	104,34	120,33
Бельгія	5 139	7 990	8 210	8 570	9 211	155,48	102,75	104,38	107,48	179,24
Болгарія	3 163	3 202	3 331	3 346	3 458	101,23	104,03	100,45	103,35	109,33
Чехія	9 013	9 163	9 168	9 007	9 426	101,66	100,05	98,24	104,65	104,58
Данія	1 118	1 113	1 136	1 167	1 167	99,55	102,07	102,73	100,00	104,38
Німеччина	50 925	50 572	50 152	50 032	50 020	99,31	99,17	99,76	99,98	98,22
Естонія	1 419	1 417	1 454	1 500	1 535	99,86	102,61	103,16	102,33	108,17
Ірландія	6 574	3 145	3 145	н/д	н/д	47,84	100,00	н/д	н/д	н/д
Греція	34 563	35 112	35 597	35 867	38 180	101,59	101,38	100,76	106,45	110,46
Іспанія	47 689	48 328	48 701	50 518	51 418	101,34	100,77	103,73	101,78	107,82
Франція	28 895	30 045	30 047	29 835	29 652	103,98	100,01	99,29	99,39	102,62
Хорватія	67 724	73 439	83 233	98 341	108 212	108,44	113,34	118,15	110,04	159,78
Італія	158 412	167 718	178 449	204 903	216 141	105,87	106,40	114,82	105,48	136,44
Кіпр	802	788	785	796	802	98,25	99,62	101,40	100,75	100,00
Латвія	644	677	759	1 131	1 145	105,12	112,11	149,01	101,24	177,80
Литва	2 062	2 319	2 686	2 971	3 616	112,46	115,83	110,61	121,71	175,36
Люксембург	434	431	432	425	н/д	99,31	100,23	98,38	н/д	н/д
Угорщина	4 176	4 356	4 436	4 457	4 587	104,31	101,84	100,47	102,92	109,84
Мальта	166	178	184	203	211	107,23	103,37	110,33	103,94	127,11
Нідерланди	9 214	9 101	8 950	8 956	9 145	98,77	98,34	100,07	102,11	99,25
Австрія	20 329	20 315	20 619	20 885	21 494	99,93	101,50	101,29	102,92	105,73
Польща	9 885	10 024	10 509	10 681	11 076	101,41	104,84	101,64	103,70	112,05
Португалія	3 429	3 485	4 171	5 100	5 964	101,63	119,68	122,27	116,94	173,93
Румунія	6 191	6 949	7 028	7 762	7 720	112,24	101,14	110,44	99,46	124,70
Словенія	2 900	3 004	3 260	3 699	н/д	103,59	108,52	113,47	-	-
Словацьчина	2 687	2 908	2 755	2 772	3 087	108,22	94,74	100,62	111,36	114,89
Фінляндія	1 408	1 392	1 368	1 383	1 372	98,86	98,28	101,10	99,20	97,44
Швеція	4 269	4 184	4 187	4 222	4 249	98,01	100,07	100,84	100,64	99,53
Великобританія	85 827	87 053	84 580	н/д	н/д	101,43	97,16	-	-	-

Джерело: складено автором на основі даних Eurostat [7]

Бельгія (179,24%), Латвія (177,8%), Литва (175,36%), Португалія (173,93%), Хорватія (159,78%). Незначне зменшення закладів відбулося в Німеччині, Нідерландах, Фінляндії, Швеції.

Аналітична оцінка структури закладів ЄС в 2014 р. та 2018 р., що представлений в табл. 5.2 та рис. 5.2, свідчить, що лідерами послуг щодо розміщення туристів в ЄС за кількістю закладів є Італія (27,84% та 31,57% відповідно від загальної кількості по ЄС), Хорватія (11,9% та 15,8%), Великобританія (15,08%), Німеччина (8,95% та 7,3%), Іспанія (8,38% та 7,51%), Греція (6,07% та 5,58%), Франція (5,08% та 4,33%), Австрія (3,57% та 3,14%).

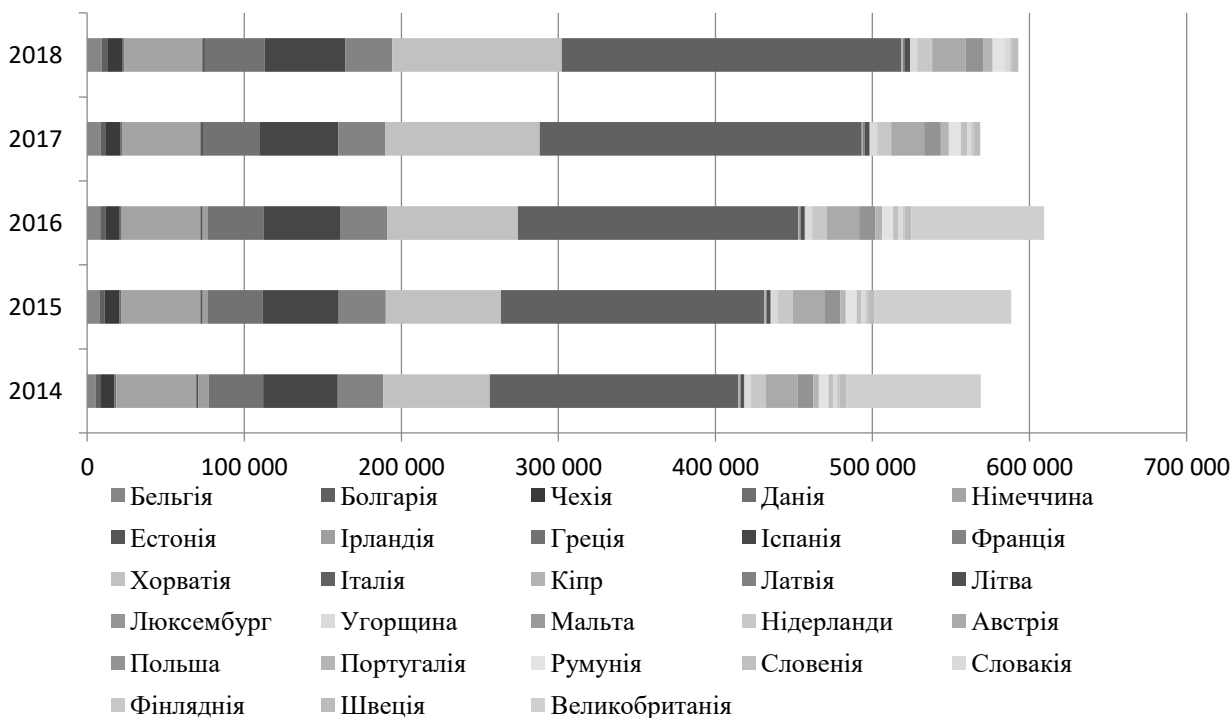

Рисунок 5.2. – Динаміка кількості готелів та інших закладів розміщення за країнами ЄС в 2014-2018 рр. (складено автором на основі даних Eurostat [7])

При чому для Італії та Хорватії характерним є нарощення кількості закладів, для Німеччини, Греції, Іспанії, Франції – скорочення частки в загальній структурі закладів ЄС. Частка Чехії, Ірландії, Нідерландів, Польщі, Румунії коливається в межах 1-1,6%. За іншими країнами частка закладів є незначною та не досягає 1%.

Таблиця 5.2 - Регіональна структура готелів та інших закладів розміщення в країнах ЄС в 2014-2018 рр., %

Країна	2014 р.	2018 р.	Зміна 2014-2018 рр., %
Бельгія	0,90	1,35	0,44
Болгарія	0,56	0,51	-0,05
Чехія	1,58	1,38	-0,21

Продовження табл. 4.2

Данія	0,20	0,17	-0,03
Німеччина	8,95	7,30	-1,64
Естонія	0,25	0,22	-0,03
Ірландія	1,16	н/д	-
Греція	6,07	5,58	-0,50
Іспанія	8,38	7,51	-0,87
Франція	5,08	4,33	-0,75
Хорватія	11,90	15,80	3,90
Італія	27,84	31,57	3,73
Кіпр	0,14	0,12	-0,02
Латвія	0,11	0,17	0,05
Литва	0,36	0,53	0,17
Люксембург	0,08	н/д	-0,08
Угорщина	0,73	0,67	-0,06
Мальта	0,03	0,03	0,00
Нідерланди	1,62	1,34	-0,28
Австрія	3,57	3,14	-0,43
Польща	1,74	1,62	-0,12
Португалія	0,60	0,87	0,27
Румунія	1,09	1,13	0,04
Словенія	0,51	н/д	-
Словаччина	0,47	0,45	-0,02
Фінляндія	0,25	0,20	-0,05
Швеція	0,75	0,62	-0,13
Великобританія	15,08	н/д	-
Разом	100,00	100,00	-

Джерело: складено автором на основі даних Eurostat [7]

Проведена діагностика динаміки спальних місць в готелях та інших закладах розміщення туристів за країнами ЄС (табл. 5.3) свідчить про приріст на 4,34%. При чому найвищі темпи зростання за період 2014-2018 рр. зафіксовані за такими країнами: Латвія (138,07%), Хорватія (124,82%), Португалія (124,75%), (Литва 123,16%), Польща (115,09%), Румунія (112,81%). Незначне зменшення кількості спальних місць відбулося на Кіпрі, Угорщині.

Лідерами готельної індустрії ЄС за кількістю спальних місць в закладах розміщення ЄС (рис. 5.3) є Франція (16,54% та 15,86% відповідно від загальної кількості по ЄС), Італія (15,7% та 15,86%), Великобританія (12,73%), Іспанія (11,27% та 11,17%), Німеччина (10,74% та 10,78%), Греція (4,07% та 4,16%), Нідерланди (4,45% та 4,34%), Австрія (3,22% а 3,24%), Хорватія (2,89% та 3,46%), Швеція (2,61% та 2,54%). Для Італії, Німеччини, Греції, Хорватії, Австрії характерним є приріст частки спальних місць, для Іспанії, Франції, Нідерландів, Швеції – скорочення частки в загальній структурі закладів ЄС.

Таблиця 5.3 – Кількість спальних місць в готелях та інших закладах розміщення туристів в ЄС в 2014-2018 рр.

Країна	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2015/ 2014 рр., %	2016/ 2015 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2018/ 2014 рр., %
ЄС-28	30 895 796	31 161 879	31 350 612	31 729 123	32 237 438	100,86	100,61	101,21	101,60	104,34
Бельгія	366 166	368 492	368 468	373 802	389 826	100,64	99,99	101,45	104,29	106,46
Болгарія	314 257	322 465	328 264	348 724	335 597	102,61	101,80	106,23	96,24	106,79
Чехія	710 381	715 014	716 563	715 540	741 235	100,65	100,22	99,86	103,59	104,34
Данія	420 031	415 825	418 447	424 035	426 075	99,00	100,63	101,34	100,48	101,44
Німеччина	3 318 592	3 340 072	3 336 207	3 377 728	3 473 630	100,65	99,88	101,24	102,84	104,67
Естонія	58 095	58 072	59 471	61 663	61 193	99,96	102,41	103,69	99,24	105,33
Ірландія	205 860	199 756	199 756	н/д	н/д	97,03	100,00	-	-	-
Греція	1 256 518	1 265 992	1 272 640	1 275 436	1 340 451	100,75	100,53	100,22	105,10	106,68
Іспанія	3 482 983	3 526 937	3 515 810	3 558 650	3 599 886	101,26	99,68	101,22	101,16	103,36
Франція	5 109 884	5 133 314	5 133 645	5 113 963	5 111 960	100,46	100,01	99,62	99,96	100,04
Хорватія	893 827	938 613	987 272	1 059 992	1 115 659	105,01	105,18	107,37	105,25	124,82
Італія	4 849 432	4 879 333	4 942 512	5 037 798	5 113 197	100,62	101,29	101,93	101,50	105,44
Кіпр	87 578	85 414	84 239	85 965	87 240	97,53	98,62	102,05	101,48	99,61
Латвія	39 074	41 811	47 083	53 066	53 948	107,00	112,61	112,71	101,66	138,07
Литва	72 926	73 762	77 024	80 766	89 813	101,15	104,42	104,86	111,20	123,16
Люксембург	64 858	64 011	63 862	63 612	н/д	98,69	99,77	99,61	-	-
Угорщина	435 620	440 449	446 400	418 912	419 199	101,11	101,35	93,84	100,07	96,23
Мальта	41 873	42 883	43 379	44 631	45 239	102,41	101,16	102,89	101,36	108,04
Нідерланди	1 373 588	1 371 951	1 369 903	1 377 631	1 397 897	99,88	99,85	100,56	101,47	101,77
Австрія	993 554	993 465	1 001 442	1 013 199	1 045 637	99,99	100,80	101,17	103,20	105,24
Польща	694 023	710 274	749 191	773 957	798 723	102,34	105,48	103,31	103,20	115,09
Португалія	519 871	551 687	567 772	620 175	648 530	106,12	102,92	109,23	104,57	124,75
Румунія	308 997	325 841	326 098	338 791	348 592	105,45	100,08	103,89	102,89	112,81
Словенія	106 557	109 596	113 157	117 137	н/д	102,85	103,25	103,52		
Словаччина	183 404	189 634	183 903	185 771	190 773	103,40	96,98	101,02	102,69	104,02
Фінляндія	250 984	252 032	252 902	258 738	260 071	100,42	100,35	102,31	100,52	103,62
Швеція	805 287	799 025	801 695	806 178	819 055	99,22	100,33	100,56	101,60	101,71
Великобританія	3 931 576	3 946 159	3 943 507	н/д	н/д	100,37	99,93	-	-	-

Джерело: складено автором на основі даних Eurostat [7]

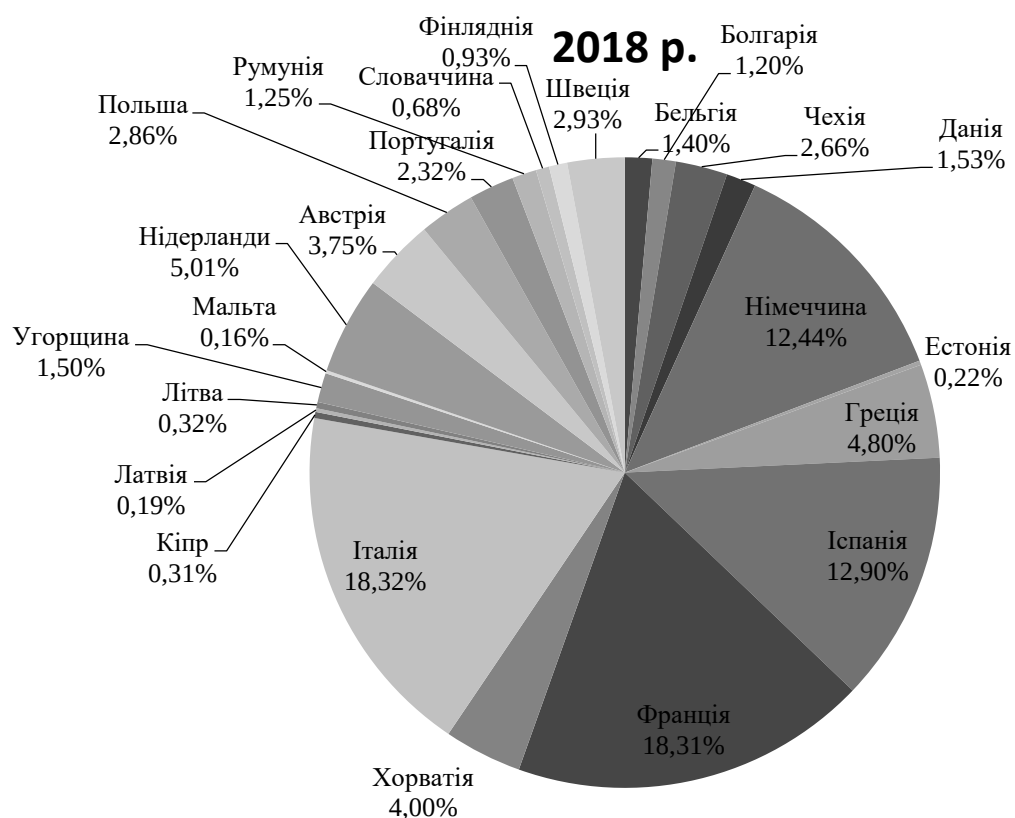
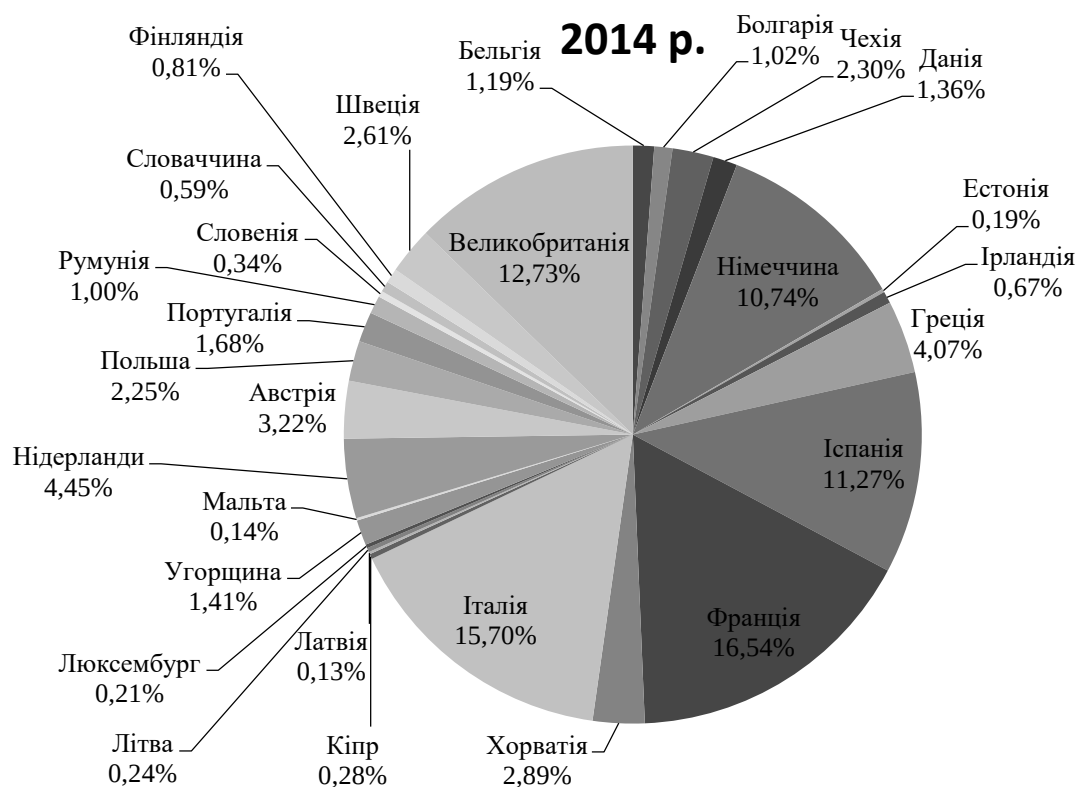

Рисунок 5.3 – Структура спального фонду в готелях та інших закладах розміщення туристів в країнах ЄС в 2014 р. та в 2018 р., % (складено автором на основі даних Eurostat [7])

Щодо середньої кількості номерів в закладах розміщення туристів за аналізований період (табл. 5.4, рис. 5.4), то слід відмітити зменшення середнього номерного фонду в 1 закладі розміщення по ЄС на 14% за весь період.

Таблиця 5.4 - Середня кількість номерів в 1 закладі розміщення туристів в ЄС

Країна	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018/ 2014 рр., %
ЄС-28	54	53	51	48	47	86,71
Бельгія	71	46	45	44	42	59,40
Болгарія	99	101	99	104	97	97,68
Чехія	79	78	78	79	79	99,77
Данія	376	374	368	363	365	97,18
Німеччина	65	66	67	68	69	106,57
Естонія	41	41	41	41	40	97,37
Ірландія	31	64	64	н/д	н/д	-
Греція	36	36	36	36	35	96,57
Іспанія	73	73	72	70	70	95,86
Франція	177	171	171	171	172	97,49
Хорватія	13	13	12	11	10	78,12
Італія	31	29	28	25	24	77,28
Кіпр	109	108	107	108	109	99,61
Латвія	61	62	62	47	47	77,65
Литва	35	32	29	27	25	70,23
Люксембург	149	149	148	150		0,00
Угорщина	104	101	101	94	91	87,61
Мальта	252	241	236	220	214	85,00
Нідерланди	149	151	153	154	153	102,54
Австрія	49	49	49	49	49	99,54
Польща	70	71	71	72	72	102,71
Португалія	152	158	136	122	109	71,72
Румунія	50	47	46	44	45	90,47
Словенія	37	36	35	32	н/д	-
Словаччина	68	65	67	67	62	90,54
Фінляндія	178	181	185	187	190	106,34
Швеція	189	191	191	191	193	102,19
Великобританія	46	45	47	н/д	н/д	-

Джерело: складено автором на основі даних Eurostat [7]

Однак за регіональною ознакою спостерігаються значні відмінності. Так, найбільш потужними за кількістю номерів серед європейських закладів розміщення в 2014-2018 рр. є заклади Данії (скорочення на 2,82% від 375 до 365 номерів), Мальти (зменшення на 15% від 252 до 214 номерів), Швеції (приріст на 2,19% від 188 до 192 номери), Фінляндії (зростання на 6,34% від 178 до 189 номери), Франції (скорочення на 2,51% від 176 до 172 номери), Португалії (скорочення на 29% від 151 до 108 номери), Люксембургу (в межах 147-149 номери), Нідерланди (зростання на 2,54% від 149 до 152 номери), Кіпр (сталі

показники в межах 109 номери на заклад), Угорщина (зменшення на 13% від 104 до 91 номери), Болгарія (сталі показники від 97-101 номери).

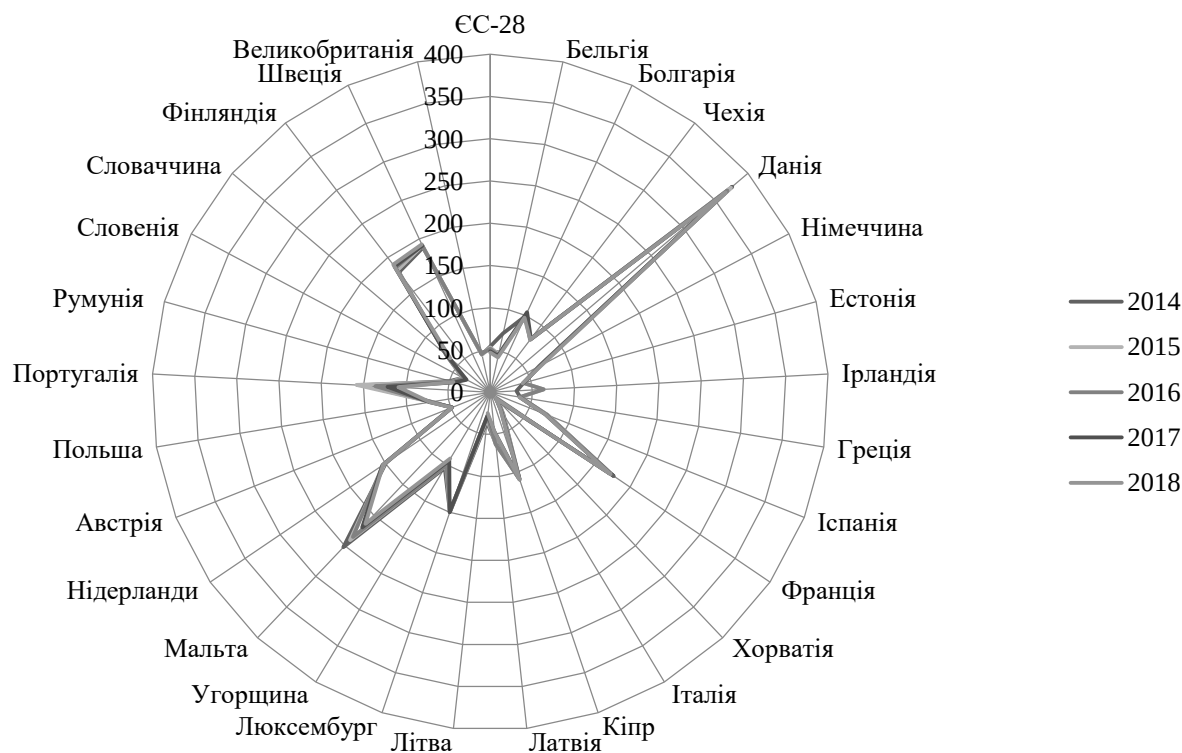

Рисунок 5.4 – Середня кількість номерів в 1 закладі розміщення туристів в ЄС (складено автором на основі даних Eurostat [7])

Аналіз коефіцієнту завантаження спальних місць в закладах розміщення в ЄС за 2014 р. та 2018 р. (рис. 5.5-5.6) показав, що загалом спостерігається зростання показника.

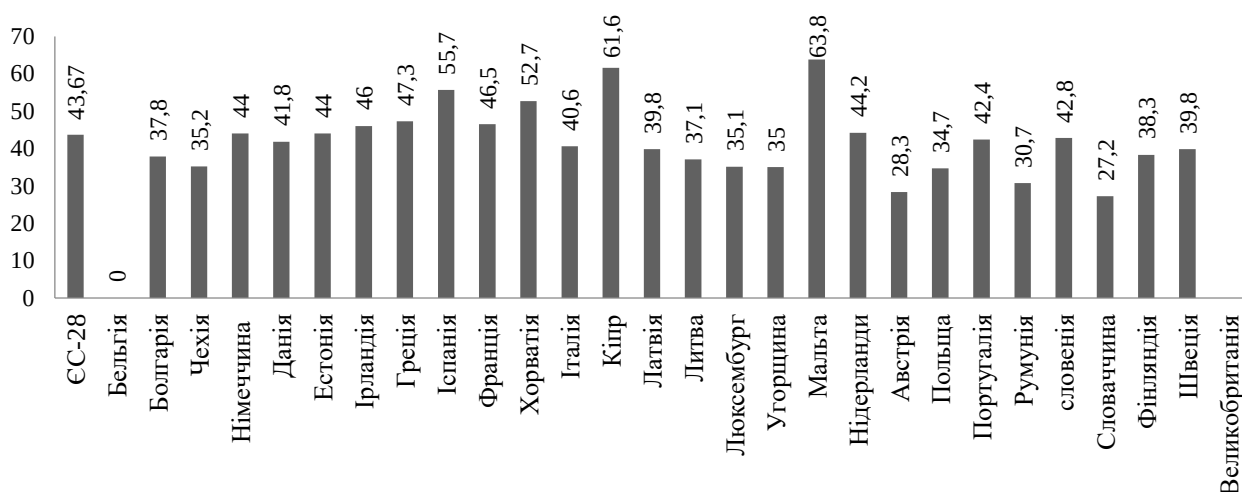

Рисунок 5.5 – Чистий коефіцієнт зайнятості ліжок та спалень в готелях та подібних приміщеннях ЄС-28 в 2014 р. (0 вказано за країнами, за якими дані не доступні) (складено автором на основі даних Eurostat [7])

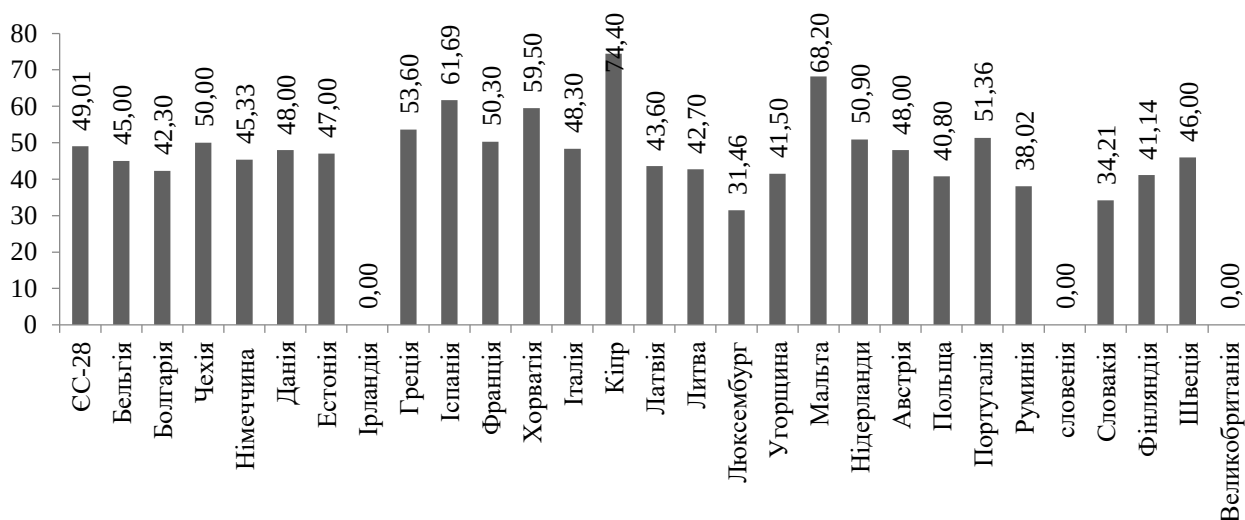

Рисунок 5.6 – Чистий коефіцієнт зайнятості ліжок та спалень в готелях та подібних приміщеннях ЄС-28 в 2018 р. (0 вказано за країнами, за якими дані не доступні) (складено автором на основі даних Eurostat [7])

Найвищим рівнем завантаження спальних місць характеризуються готелі та подібні заклади приміщення за такими країнами: Кіпр (61,6-74,4%), Мальта (63,8-68,2%), Іспанія (55,7-61,69%), Хорватія (52,7-59,5%), Греція (47,3-53,6%), Чехія (лише в 2018 р. з 50%), Франція (46,5-50,3%).

Значно нижча завантаженість спальних місць в закладах розміщення в порівнянні з середнім по ЄС значенням є характерною для Люксембургу (зниження від 35,1% до 31,46%), Словаччині (27,2-34,21%), Латвії (37-39,8%), Литви (37,1-42,7%), Румунії (30,7-38,02%), Польщі (34,7-40,8%), Угорщини (35-41,5%). Позитивним є нарощення завантаження спального фонду за пострадянськими країнами з цього переліку, що було досягнуто завдяки цілеспрямованій політиці щодо збільшення туристичного потоку в даних країнах.

Середній показник завантаженості спальних місць в закладах розміщення в країнах ЄС-28 за 2014-2018 рр. має чітку тенденцію до зростання з середнім приростом 0,66-2,68% (рис. 5.7).

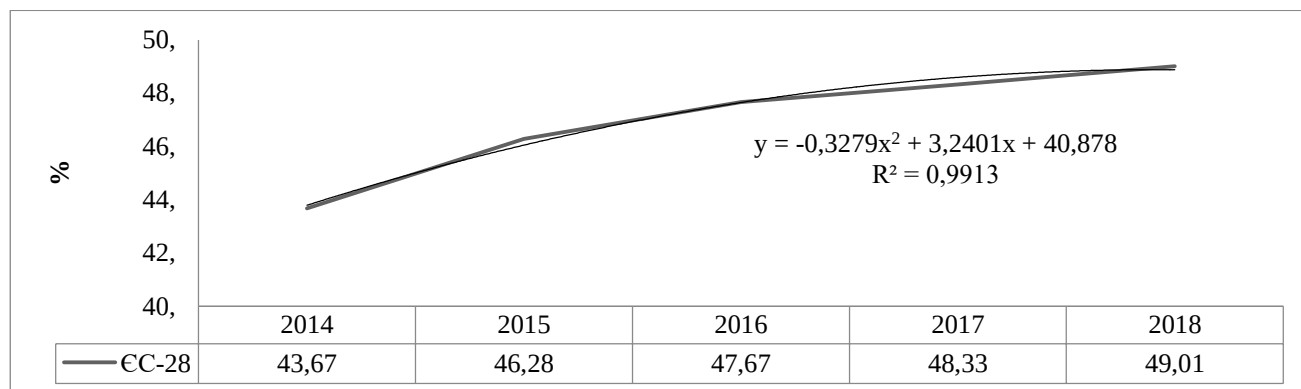

Рисунок 4.7 – Коефіцієнт зайнятості ліжок та спалень в готелях та подібних приміщеннях ЄС-28 в 2014-2016 р. (складено автором на основі даних [7])

При чому більші високі темпи зростання показника були притаманні для періоду 2013-2016 рр. (1,39-2,61%), в 2017-2018 рр. вони значно знизилися – до рівня 0,66-0,68%. Це свідчить про посилення конкуренції на ринку послуг з розміщення туристів в країнах ЄС.

Щодо кількості прибуттів туристів до закладів розміщення в ЄС в 2014-2018 рр. (табл. 5.5) слід відзначити, що за весь період приріст становить 19,41%. Найбільшими темпами приросту характеризуються туристичні прибуття до закладів розміщення туристів за такими країнами: Румунія, Словаччина, Португалія, Хорватія, Чехія, Литва, Кіпр, Латвія, Болгарія.

Аналіз змін у складі ТОП-10 країн за кількістю туристичних прибуттів до закладів розміщення ЄС (рис. 5.8) свідчить про сталість перших 6 та 9-10 позицій. Щодо 7-8 позиції у рейтингу, то в 2018 р. спостерігається підняття в рейтингу Польщі на противагу Швеції.

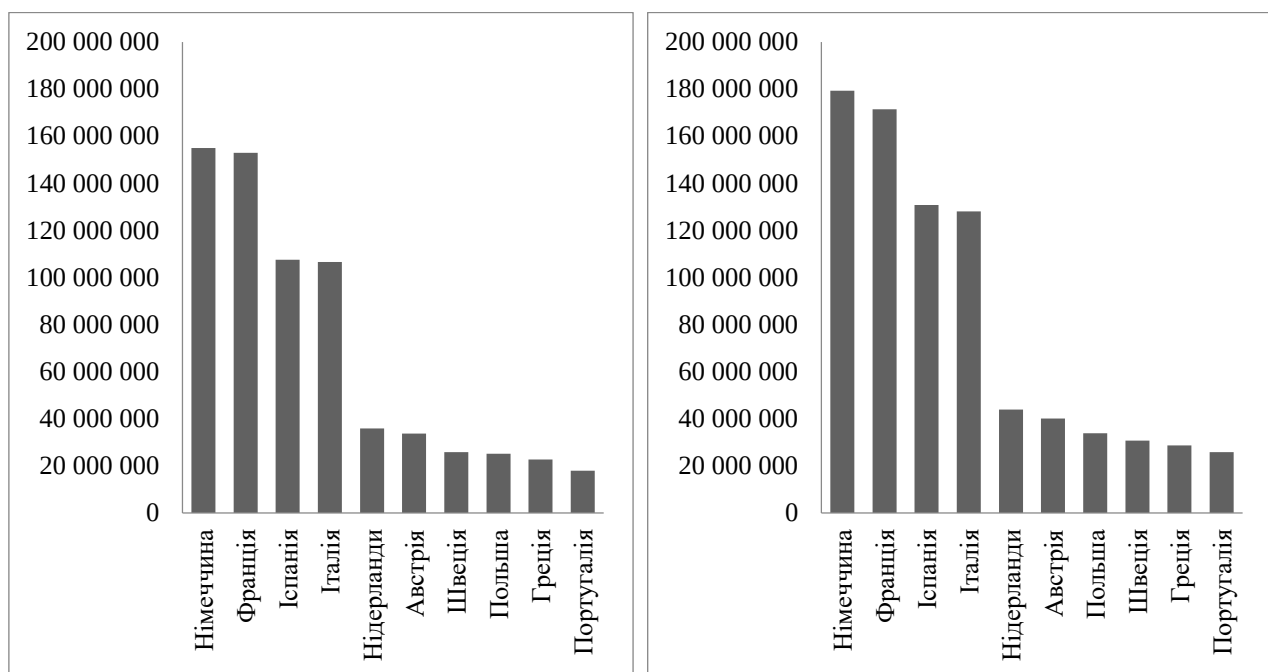

Рисунок 5.8 – ТОП-10 країн ЄС за кількістю туристичних прибуттів до закладів розміщення туристів в 2014 р. та 2018 р. (складено автором на основі даних Eurostat [7])

Аналітична оцінка кількості іноземних туристів, що прибули до закладів розміщення в ЄС в 2014-2018 рр. (табл. 5.6, рис. 5.9), показала, що за весь період приріст становить 28,17%.

Найбільшими темпами приросту характеризуються прибуття іноземних туристів до закладів розміщення туристів за такими країнами: Португалія, Словаччина, Румунія, Хорватія, Болгарія, Кіпр, Греція, Нідерланди, Латвія, Швеція, Чехія.

Таблиця 5.5 – Прибуття туристів до закладів розміщення в ЄС в 2014-2018 рр.

	2014 р.	2015 р.	2016р.	2017 р.	2018 р.	2015/ 2014 рр., %	2016/ 2015 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2018/ 2014 рр., %
ЄС-28	907 146 605	966504 943	998886 631	1 049 442 059	1 083 262 398	106,54	103,35	105,06	103,22	119,41
Бельгія	14 641 070	15 846 926	15 210 781	16 319 257	17 559 915	108,24	95,99	107,29	107,60	119,94
Болгарія	5 945 908	6 279 036	7 196 397	7 461 646	7 799 680	105,60	114,61	103,69	104,53	131,18
Чехія	15 587 076	17 195 550	18 388 853	20 000 561	21 247 150	110,32	106,94	108,76	106,23	136,31
Данія	6 708 461	7 164 604	7 518 778	7 673 208	7 966 674	106,80	104,94	102,05	103,82	118,76
Німеччина	154 927 904	160 893 747	165 623 773	172 312 123	179 242 169	103,85	102,94	104,04	104,02	115,69
Естонія	3 087 070	3 112 143	3 324 914	3 544 932	3 591 495	100,81	106,84	106,62	101,31	116,34
Ірландія	10 363 254	10 755 648	10 555 090	н/д	н/д	103,79	98,14	-	-	-
Греція	22 674 051	24 166 974	24 996 038	27 211 268	28 718 094	106,58	103,43	108,86	105,54	126,66
Іспанія	107 545 009	114 448 411	123 541 778	129 392 382	130 803 657	106,42	107,95	104,74	101,09	121,63
Франція	152 958 605	157 492 941	157 263 479	166 830 634	171 475 894	102,96	99,85	106,08	102,78	112,11
Хорватія	12 882 822	14 157 026	15 446 591	17 409 937	18 648 937	109,89	109,11	112,71	107,12	144,76
Італія	106 552 352	113 392 137	116 944 243	123 195 556	128 100 932	106,42	103,13	105,35	103,98	120,22
Кіпр	2 369 620	2 315 875	2 729 961	2 946 461	3 177 161	97,73	117,88	107,93	107,83	134,08
Латвія	2 098 381	2 139 393	2 303 643	2 577 338	2 808 808	101,95	107,68	111,88	108,98	133,86
Литва	2 673 531	2 805 808	3 064 514	3 253 204	3 620 390	104,95	109,22	106,16	111,29	135,42
Люксембург	1 142 892	1 196 117	1 161 784	1 155 958	1 139 037	104,66	97,13	99,50	98,54	99,66
Угорщина	10 132 916	10 913 250	11 648 144	12 459 373	13 116 056	107,70	106,73	106,96	105,27	129,44
Мальта	1 554 679	1 586 068	1 619 532	1 829 467	1 982 579	102,02	102,11	112,96	108,37	127,52
Нідерланди	35 856 074	37 318 438	38 883 066	42 235 134	43 912 615	104,08	104,19	108,62	103,97	122,47
Австрія	33 646 592	35 350 102	37 090 751	38 586 622	40 093 480	105,06	104,92	104,03	103,91	119,16
Польща	25 083 978	26 942 056	30 108 308	31 989 344	33 895 930	107,41	111,75	106,25	105,96	135,13
Португалія	17 902 297	19 780 195	21 916 899	24 557 197	25 866 422	110,49	110,80	112,05	105,33	144,49
Румунія	8 444 030	9 898 557	10 917 232	12 056 173	12 815 999	117,23	110,29	110,43	106,30	151,78
Словенія	3 474 852	3 878 223	4 263 811	4 891 986	н/д	111,61	109,94	114,73	-	-
Словаччина	3 689 636	4 274 035	4 944 310	5 287 773	5 487 207	115,84	115,68	106,95	103,77	148,72
Фінляндія	10 660 106	10 734 841	11 108 083	11 794 394	11 967 117	100,70	103,48	106,18	101,46	112,26
Швеція	25 852 368	28 056 573	29 074 804	29 873 967	30 736 850	108,53	103,63	102,75	102,89	118,89
Великобританія	н/д	124 410 269	122 041 074	н/д	н/д	-	98,10	-	-	-

Джерело: складено автором на основі даних Eurostat [7]

Таблиця 5.6 – Прибуття іноземних туристів до закладів розміщення в ЄС в 2014-2018 рр.

	2014 р.	2015 р.	2016р.	2017 р.	2018 р.	2015/ 2014 рр., %	2016/ 2015 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2018/ 2014 рр., %
ЄС-28	339 545 863	375 326 474	389 959 878	418 090 203	435 209 013	110,54	103,90	107,21	104,09	128,17
Бельгія	7 887 426	8 354 753	7 481 422	8 384 573	9 118 854	105,92	89,55	112,07	108,76	115,61
Болгарія	2 791 578	2 864 371	3 386 932	3 655 830	3 910 159	102,61	118,24	107,94	106,96	140,07
Чехія	8 095 885	8 706 913	9 321 440	10 160 468	10 611 394	107,55	107,06	109,00	104,44	131,07
Данія	2 465 447	2 630 938	2 767 651	2 871 593	3 031 450	106,71	105,20	103,76	105,57	122,96
Німеччина	32 859 540	34 831 012	35 404 924	37 307 331	38 747 698	106,00	101,65	105,37	103,86	117,92
Естонія	1 983 315	1 929 164	2 056 526	2 156 147	2 140 535	97,27	106,60	104,84	99,28	107,93
Ірландія	2 242 815	2 666 848	3 172 440	н/д	н/д	118,91	118,96	-	-	-
Греція	15 259 242	16 501 709	16 915 996	19 068 697	20 913 550	108,14	102,51	112,73	109,67	137,05
Іспанія	52 359 130	55 426 615	61 341 839	65 233 045	65 771 059	105,86	110,67	106,34	100,82	125,62
Франція	46 073 942	46 797 708	44 958 968	48 919 374	52 505 891	101,57	96,07	108,81	107,33	113,96
Хорватія	11 438 806	12 543 509	13 707 444	15 581 704	16 635 013	109,66	109,28	113,67	106,76	145,43
Італія	51 635 500	55 039 251	56 764 239	60 523 190	63 195 203	106,59	103,13	106,62	104,41	122,39
Кіпр	1 935 641	1 874 323	2 268 176	2 488 611	2 665 743	96,83	121,01	109,72	107,12	137,72
Латвія	1 431 038	1 474 765	1 573 632	1 778 973	1 925 397	103,06	106,70	113,05	108,23	134,55
Литва	1 356 835	1 388 487	1 517 890	1 583 801	1 744 733	102,33	109,32	104,34	110,16	128,59
Люксембург	1 038 475	1 089 576	1 053 653	1 045 883	1 017 733	104,92	96,70	99,26	97,31	98,00
Угорщина	4 617 751	4 928 511	5 301 843	5 650 077	5 945 123	106,73	107,57	106,57	105,22	128,74
Мальта	1 399 301	1 428 801	1 468 143	1 662 358	1 798 002	102,11	102,75	113,23	108,16	128,49
Нідерланди	13 924 881	15 007 135	15 829 488	17 924 191	18 780 326	107,77	105,48	113,23	104,78	134,87
Австрія	22 246 197	23 544 384	24 677 596	25 906 005	27 006 207	105,84	104,81	104,98	104,25	121,40
Польща	5 470 335	5 689 570	6 378 793	6 803 667	7 082 231	104,01	112,11	106,66	104,09	129,47
Португалія	9 688 312	10 839 925	12 343 982	14 299 650	15 035 803	111,89	113,88	115,84	105,15	155,20
Румунія	1 911 817	2 234 232	2 471 411	2 749 258	2 786 468	116,86	110,62	111,24	101,35	145,75
Словенія	2 373 990	2 669 204	2 990 794	3 543 009	н/д	112,44	112,05	118,46	-	-
Словаччина	1 459 974	1 700 746	1 995 812	2 129 507	2 213 983	116,49	117,35	106,70	103,97	151,65
Фінляндія	2 731 256	2 622 039	2 788 903	3 180 254	3 224 164	96,00	106,36	114,03	101,38	118,05
Швеція	5 455 363	6 267 866	6 550 337	6 840 963	7 217 241	114,89	104,51	104,44	105,50	132,30
Великобританія	н/д	44 274 119	43 469 604	н/д	н/д	-	98,18	-	-	-

Джерело: складено автором на основі даних Eurostat [7]

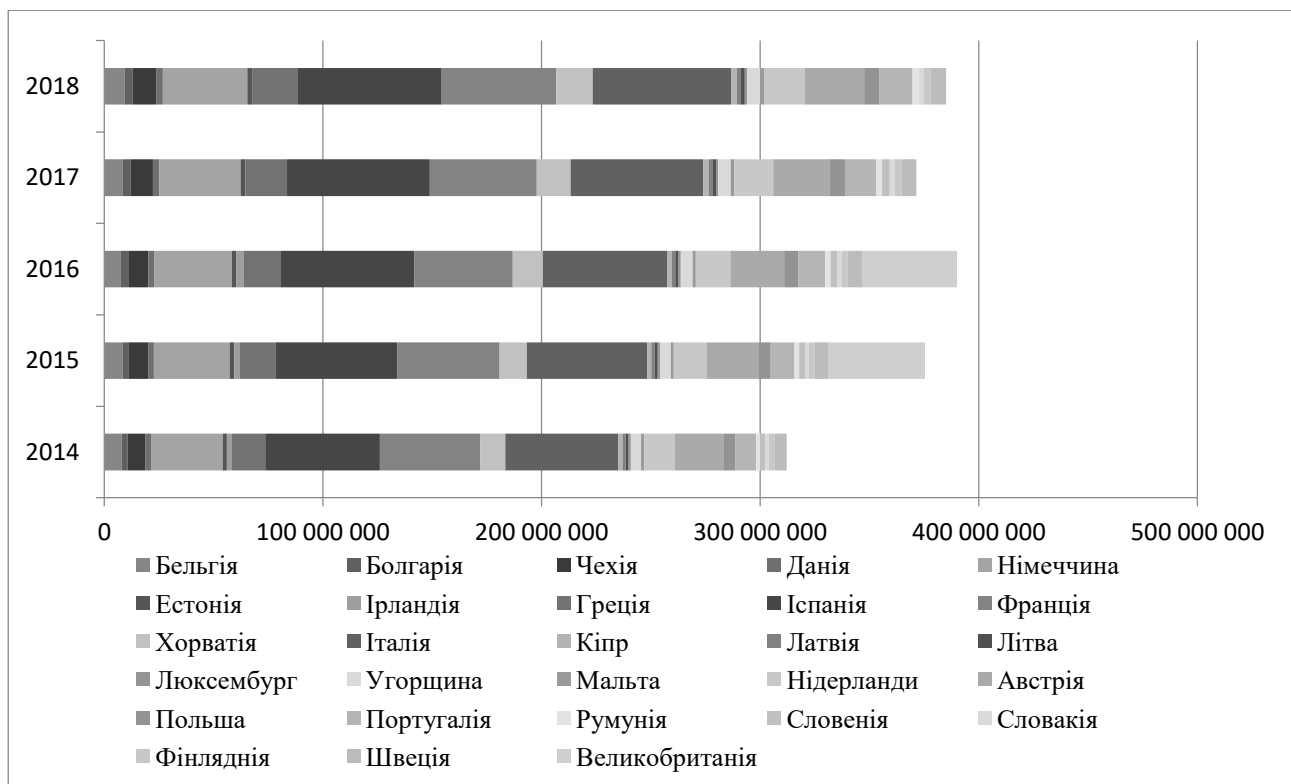

Рисунок 5.9 – Динаміка кількості прибуттів туристів до закладів розміщення за країнами ЄС в 2014-2018 рр. (складено автором на основі даних Eurostat [7])

Оцінка змін у складі ТОП-10 країн за кількістю прибуттів іноземних туристів до закладів розміщення в ЄС (рис. 5.10) свідчить про сталість складу основних країн та характеризується лише приростом кількісним значень.

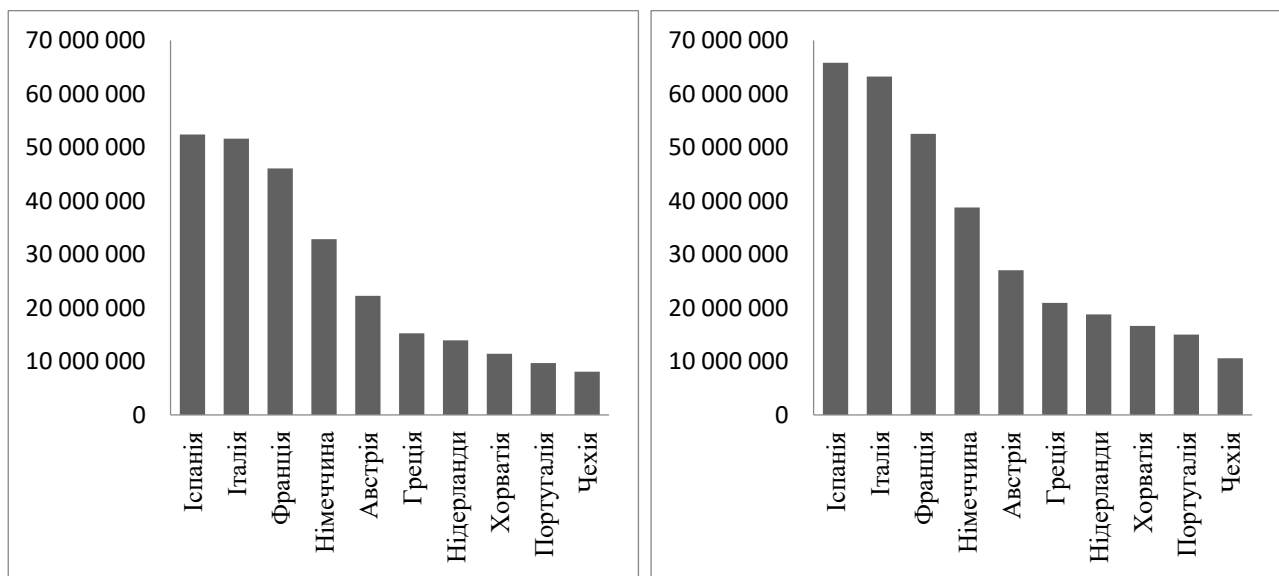

Рисунок 5.10 – ТОП-10 країн ЄС за кількістю прибуттів іноземних туристів до закладів розміщення туристів в 2014 р. та 2018 р. (складено автором на основі даних Eurostat [7])

Однак в порівнянні з рейтингом загальних туристичних прибуттів до закладів розміщення туристів, склад країн наступний: Іспанія, Італія, Франція, Німеччина, Австрія, Греція, Нідерланди, Хорватія, Португалія та Чехія.

Аналіз країн ЄС за часткою прибуттів іноземних туристів в загальній кількості туристів до закладів розміщення туристів в 2014-2018 рр. (табл. 5.7, рис. 5.11) дозволив визначити приріст середнього показника по ЄС на 2,75% та виокремити ТОП-10 країн з найвищими показниками.

Таблиця 5.7 – Частка прибуттів іноземних туристів в загальній кількості туристів до закладів розміщення туристів в 2014-2018 рр., %

Країна	2014	2015	2016	2017	2018	Зміна 2018/ 2014 рр.
ЄС-28	37,43	38,83	39,04	39,84	40,18	2,75
Бельгія	53,87	52,72	49,18	51,38	51,93	-1,94
Болгарія	46,95	45,62	47,06	48,99	50,13	3,18
Чехія	51,94	50,63	50,69	50,80	49,94	-2,00
Данія	36,75	36,72	36,81	37,42	38,05	1,30
Німеччина	21,21	21,65	21,38	21,65	21,62	0,41
Естонія	64,25	61,99	61,85	60,82	59,60	-4,65
Ірландія	21,64	24,79	30,06	н/д	н/д	-
Греція	67,30	68,28	67,67	70,08	72,82	5,53
Іспанія	48,69	48,43	49,65	50,41	50,28	1,60
Франція	30,12	29,71	28,59	29,32	30,62	0,50
Хорватія	88,79	88,60	88,74	89,50	89,20	0,41
Італія	48,46	48,54	48,54	49,13	49,33	0,87
Кіпр	81,69	80,93	83,08	84,46	83,90	2,22
Латвія	68,20	68,93	68,31	69,02	68,55	0,35
Литва	50,75	49,49	49,53	48,68	48,19	-2,56
Люксембург	90,86	91,09	90,69	90,48	89,35	-1,51
Угорщина	45,57	45,16	45,52	45,35	45,33	-0,24
Мальта	90,01	90,08	90,65	90,87	90,69	0,68
Нідерланди	38,84	40,21	40,71	42,44	42,77	3,93
Австрія	66,12	66,60	66,53	67,14	67,36	1,24
Польща	21,81	21,12	21,19	21,27	20,89	-0,91
Португалія	54,12	54,80	56,32	58,23	58,13	4,01
Румунія	22,64	22,57	22,64	22,80	21,74	-0,90
Словенія	68,32	68,83	70,14	72,42	н/д	-
Словаччина	39,57	39,79	40,37	40,27	40,35	0,78
Фінляндія	25,62	24,43	25,11	26,96	26,94	1,32
Швеція	21,10	22,34	22,53	22,90	23,48	2,38
Великобританія	н/д	35,59	35,62	н/д	н/д	-

Джерело: розраховано автором на основі даних Eurostat [7]

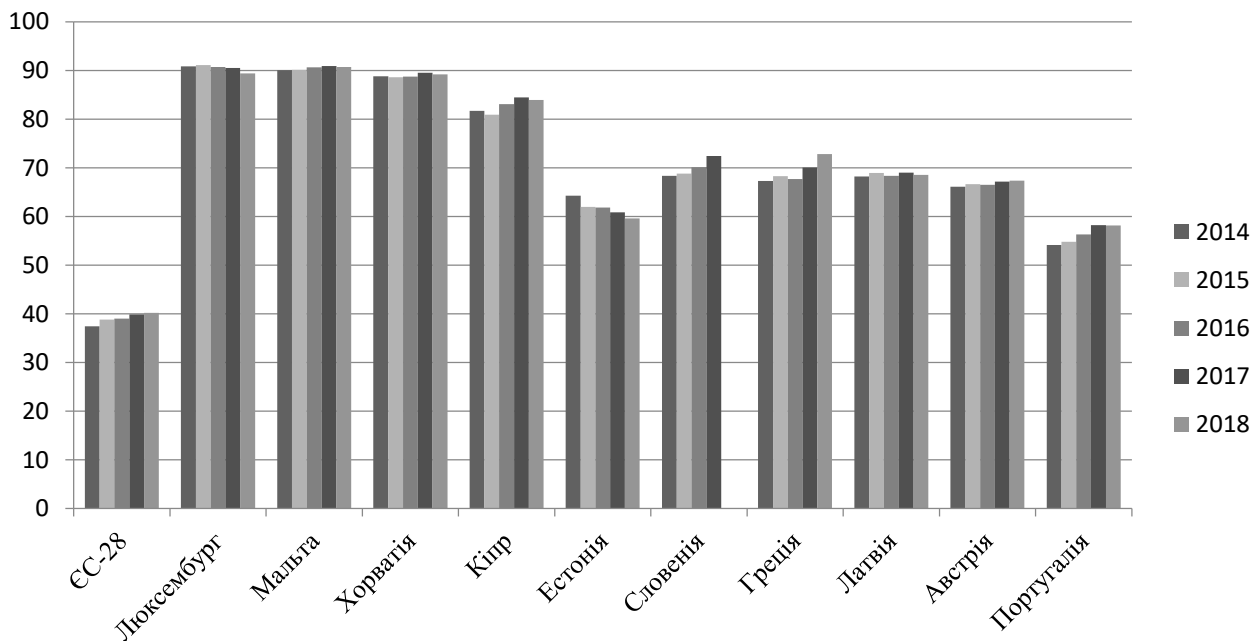

Рисунок 5.11 – ТОП-10 країн ЄС з найбільшою часткою прибуттів іноземних туристів до закладів розміщення туристів в 2014-2018 рр., % (побудовано автором на основі даних Eurostat [7])

Це Люксембург (90,86% в 2014 р. та зниження до 89,35% в 2018 р.), Мальта (вище 90%), Хорватія (88-89%), Кіпр (приріст з 81,69% в 2014 р. до 83,9% в 2018 р.), Естонія (скорочення з 64,25% до 59,6%), Словенія (приріст з 68,32% до 72,42%), Греція (зростання з 67,3% до 70,08%), Латвія (в межах 68,2-69%), Австрія (в межах 66-67%), Португалія (приріст від 54,12% до 58,13%).

Значно нижчі за середні показники по ЄС мають Данія, Німеччина, Ірландія, Франція, Польща, Румунія, Фінляндія та Швеція.

Також слід виділити країни, за якими частка прибуттів іноземних туристів до закладів розміщення зростає з найбільшими темпами – Греція (на 5,53% за 2014-2018 рр.), Португалія (на 4,01%), Нідерланди (на 3,93%), Болгарія (на 3,18%), Швеція (на 2,38%), Кіпр (на 2,22%).

Динаміка кількості ночей, що проведені туристами в закладах розміщення в ЄС в 2014-2018 рр. (табл. 5.8) свідчить про приріст в розмірі 20,96%. Лідерами за темпами приросту кількості ночівель в закладах розміщення туристів є такі країни: Словаччина, Словенія, Румунія, Хорватія, Португалія, Чехія, Латвія, Угорщина, Бельгія, Литва, Кіпр.

При порівнянні темпів росту кількості прибуттів туристів та кількості проведених ночей в закладах розміщення ЄС (рис. 5.12) виявлено, що протягом 2014-2016 рр. зростання кількості проведених ночівель значно перевищувало темп зростання туристичних прибуттів до закладів розміщення. При чому цей розрив за весь досліджуваний період склав 1,55% на користь приросту кількості ночівель. В 2016-2018 рр. спостерігається перевищення темпу приросту кількості прибуттів (3,22%) над темпами приросту ночівель (2,2%).

Таблиця 5.8 – Кількість ночей, що проведені туристами в закладах розміщення в ЄС в 2014-2018 рр.

Країна	2014 р.	2015 р.	2016р.	2017 р.	2018 р.	2015/ 2014 рр., %	2016/ 2015 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2018/ 2017 рр., %	2018/ 2014 рр., %
ЄС-28	2 696 830 277	2 951 470 010	3062062 182	3191793 801	3262 077787	109,44	103,75	104,24	102,20	120,96
Бельгія	32 605 681	38 380 415	36 855 214	38 677 308	41 320 284	117,71	96,03	104,94	106,83	126,73
Болгарія	21 698 391	21 397 816	25 185 996	26 054 096	26 845 013	98,61	117,70	103,45	103,04	123,72
Чехія	42 946 929	47 093 906	49 696 957	53 219 395	55 513 922	109,66	105,53	107,09	104,31	129,26
Данія	29 646 899	30 809 340	31 896 255	32 157 794	33 280 395	103,92	103,53	100,82	103,49	112,26
Німеччина	366 527 398	378 048 084	388 851 871	401163218	419 556 284	103,14	102,86	103,17	104,58	114,47
Естонія	5 809 464	5 781 870	6 228 128	6 509 299	6 630 315	99,53	107,72	104,51	101,86	114,13
Ірландія	29 166 382	29 710 054	31 105 668	н/д	н/д	101,86	104,70	-	-	-
Греція	100 763 472	106 064 266	110 020 042	119 009 014	123 087 178	105,26	103,73	108,17	103,43	122,15
Іспанія	403 963 022	422 226 376	454 957 250	471 199 729	466 940 717	104,52	107,75	103,57	99,10	115,59
Франція	402 315 167	410 052 887	404 763 426	433 058 728	442 760 050	101,92	98,71	106,99	102,24	110,05
Хорватія	66 124 991	71 339 000	77 824 114	86 094 847	89 567 653	107,89	109,09	110,63	104,03	135,45
Італія	377 770 806	392 874 070	402 962 113	420 629 155	428 844 937	104,00	102,57	104,38	101,95	113,52
Кіпр	13 715 342	13 374 837	15 348 884	16 780 913	17 164 182	97,52	114,76	109,33	102,28	125,15
Латвія	4 158 418	4 109 910	4 416 597	4 950 929	5 368 739	98,83	107,46	112,10	108,44	129,11
Литва	6 465 004	6 581 192	6 992 674	7 364 924	8 091 647	101,80	106,25	105,32	109,87	125,16
Люксембург	2 867 811	2 979 464	2 955 593	2 891 628	2 920 245	103,89	99,20	97,84	100,99	101,83
Угорщина	26 053 873	27 542 898	29 291 168	31 608 719	32 830 120	105,72	106,35	107,91	103,86	126,01
Мальта	8 780 948	8 915 297	8 971 191	9 580 329	10 114 196	101,53	100,63	106,79	105,57	115,18
Нідерланди	99 751 562	103 534 302	106 212 858	111 697 814	116 081 577	103,79	102,59	105,16	103,92	116,37
Австрія	110 440 776	113 365 901	117 957 253	121 126 543	125 229 170	102,65	104,05	102,69	103,39	113,39
Польща	66 579 589	71 234 421	79 393 860	83 880 915	88 860 463	106,99	111,45	105,65	105,94	133,47
Португалія	54 979 437	59 419 938	66 014 226	72 035 786	74 407 596	108,08	111,10	109,12	103,29	135,34
Румунія	20 230 245	23 445 286	25 274 649	26 915 573	28 461 153	115,89	107,80	106,49	105,74	140,69
Словенія	9 470 452	10 224 207	11 057 731	12 460 084	н/д	107,96	108,15	112,68	-	-
Словаччина	10 781 015	12 176 275	13 894 782	14 667 937	15 188 140	112,94	114,11	105,56	103,55	140,88
Фінляндія	19 786 022	19 738 123	20 343 433	21 914 154	22 235 084	99,76	103,07	107,72	101,46	112,38
Швеція	52 280 371	55 611 847	57 234 148	58 683 201	60 856 874	106,37	102,92	102,53	103,70	116,40
Великобританія	2 696 830 277	2 951 470 010	3062062 182	3191793801	3262077787	109,44	103,75	104,24	102,20	-

Джерело: складено автором на основі даних Eurostat [7]

Рисунок 5.12 – Співвідношення темпів росту кількості прибуттів туристів та кількості проведених туристами ночей в закладах розміщення ЄС в 2014-2018 pp., % (побудовано автором на основі даних Eurostat [7])

Структурний аналіз кількості ночей, проведених туристами в закладах розміщення ЄС (табл. 5.9) показав, що найбільша частка припадає на Великобританію (15,77%), Іспанію (від 14,98% в 2014 р. до 14,31%), Францію (від 14,92% до 13,57% відповідно), Італію (від 14,01% в 2014 р. до 13,15% в 2018 р.), Німеччину (13,59% в 2014 р. до 12,57% в 2018 р.), Австрію (від 4,1% до 3,84% в 2018 р.), Грецію (3,74% та 3,73% відповідно), Нідерланди (3,7% та 3,5%) з наявною тенденцією скорочення частки за цими країнами.

Таблиця 5.9 – Частка країн ЄС за кількістю ночей, що проведені туристами в готелях та інших закладах для проживання в 2014-2018 pp., %

Країна	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018р.	2018/2014, %
ЄС-28	100	100	100	100	100	-
Бельгія	1,21	1,30	1,20	1,21	1,27	0,06
Болгарія	0,80	0,72	0,82	0,82	0,82	0,02
Чехія	1,59	1,60	1,62	1,67	1,70	0,11
Данія	1,10	1,04	1,04	1,01	1,02	-0,08
Німеччина	13,59	12,81	12,70	12,57	12,86	-0,73
Естонія	0,22	0,20	0,20	0,20	0,20	-0,01
Ірландія	1,08	1,01	1,02	н/д	н/д	-
Греція	3,74	3,59	3,59	3,73	3,77	0,04
Іспанія	14,98	14,31	14,86	14,76	14,31	-0,66
Франція	14,92	13,89	13,22	13,57	13,57	-1,35
Хорватія	2,45	2,42	2,54	2,70	2,75	0,29
Італія	14,01	13,31	13,16	13,18	13,15	-0,86
Кіпр	0,51	0,45	0,50	0,53	0,53	0,02
Латвія	0,15	0,14	0,14	0,16	0,16	0,01

Продовження табл. 5.9

Литва	0,24	0,22	0,23	0,23	0,25	0,01
Люксембург	0,11	0,10	0,10	0,09	0,09	-0,02
Угорщина	0,97	0,93	0,96	0,99	1,01	0,04
Мальта	0,33	0,30	0,29	0,30	0,31	-0,02
Нідерланди	3,70	3,51	3,47	3,50	3,56	-0,14
Австрія	4,10	3,84	3,85	3,79	3,84	-0,26
Польща	2,47	2,41	2,59	2,63	2,72	0,26
Португалія	2,04	2,01	2,16	2,26	2,28	0,24
Румунія	0,75	0,79	0,83	0,84	0,87	0,12
Словенія	0,35	0,35	0,36	0,39		-0,35
Словаччина	0,40	0,41	0,45	0,46	0,47	0,07
Фінляндія	0,73	0,67	0,66	0,69	0,68	-0,05
Швеція	1,94	1,88	1,87	1,84	1,87	-0,07
Великобританія	н/д	15,77	15,56	н/д	н/д	-

Джерело: розраховано автором на основі даних Eurostat [7]

Аналіз кількості ночей, що проведені іноземними туристами в закладах розміщення в ЄС в 2014-2018 рр. (табл. 5.10) свідчить про наявні відмінності в порівнянні з показниками за всіма туристами та приростом в розмірі 31,02%.

Найбільші темпи приросту характерні для ночівель в закладах розміщення туристів за такими країнами: Словаччина, Румунія, Португалія, Польща, Хорватія, Нідерланди, Греція, Латвія, Кіпр, Болгарія, Литва, Угорщина, Чехія.

Оцінка темпів росту кількості прибуттів іноземних туристів та кількості проведених ними ночей в закладах розміщення ЄС (рис. 5.13) показує неузгодженість в динаміці показників.

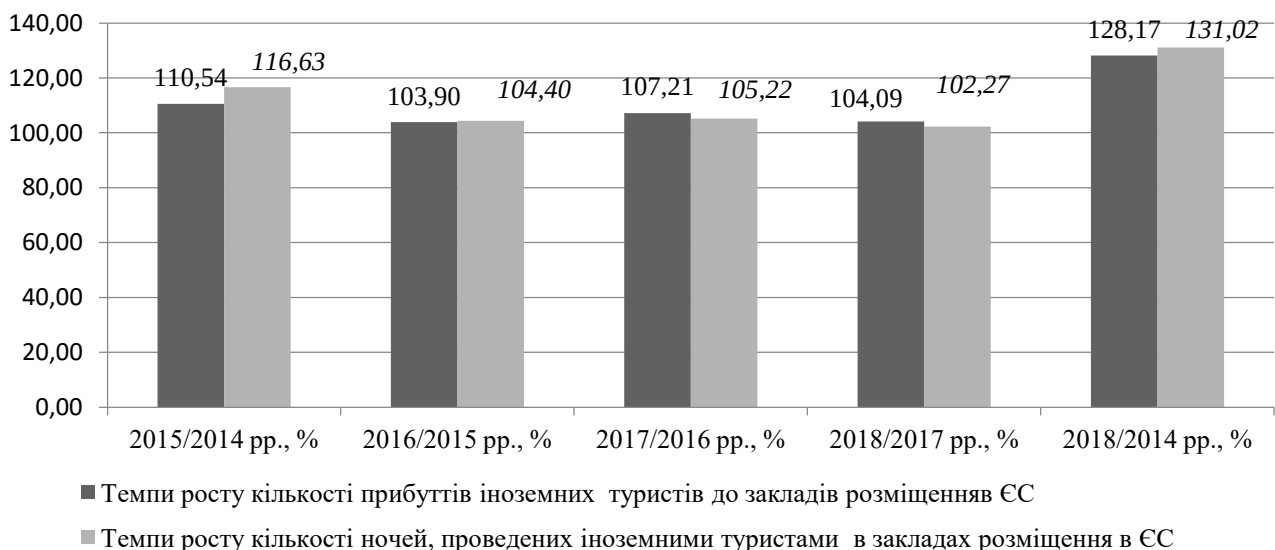

Рисунок 5.13 – Співвідношення темпів росту кількості прибуттів туристів та кількості проведених ночей в закладах розміщення ЄС в 2014-2018 рр, %
(побудовано автором на основі даних Eurostat [7])

Таблиця 5.10 – Кількість ночей, що проведені іноземними туристами в закладах розміщення в ЄС в 2014-2018 рр.

Країна	2014 р.	2015 р.	2016р.	2017 р.	2018 р.	2015/ 2014 рр., %	2016/ 2015 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2018/ 2017 рр., %	2018/ 2014 рр., %
ЄС-28	1225353 795	1429077 676	1491902 189	1569 848754	1605503065	116,63	104,40	105,22	102,27	131,02
Бельгія	17 068 872	18 852 087	17 063 194	18 656 843	20 564 683	110,45	90,51	109,34	110,23	120,48
Болгарія	14 077 798	13 352 281	16 150 666	17 105 567	17 748 925	94,85	120,96	105,91	103,76	126,08
Чехія	22 110 112	23 286 515	24 268 149	26 257 013	26 760 021	105,32	104,22	108,20	101,92	121,03
Данія	10 608 119	11 171 416	11 630 004	11 914 787	12 594 611	105,31	104,11	102,45	105,71	118,73
Німеччина	74 805 253	78 827 773	79 946 914	83 111 219	86 961 856	105,38	101,42	103,96	104,63	116,25
Естонія	3 919 299	3 770 207	4 014 581	4 150 419	4 174 552	96,20	106,48	103,38	100,58	106,51
Ірландія	11 276 424	13 462 348	16 190 381	н/д	н/д	119,38	120,26	-	-	-
Греція	80 174 274	85 164 063	87 912 850	97 034 421	102 571 241	106,22	103,23	110,38	105,71	127,94
Іспанія	259 635 794	269 418 103	294 556 428	305 907 462	301 022 634	103,77	109,33	103,85	98,40	115,94
Франція	130 908 700	130 464 997	123 913 410	133 499 991	140 721 383	99,66	94,98	107,74	105,41	107,50
Хорватія	61 072 661	65 683 010	72 064 582	80 176 804	83 139 873	107,55	109,72	111,26	103,70	136,13
Італія	186 792 507	192 625 026	199 421 814	210 658 786	216 510 546	103,12	103,53	105,63	102,78	115,91
Кіпр	12 884 399	12 550 320	14 504 702	15 946 809	16 247 342	97,41	115,57	109,94	101,88	126,10
Латвія	2 875 934	2 873 885	3 044 532	3 406 527	3 742 966	99,93	105,94	111,89	109,88	130,15
Литва	3 033 826	3 010 727	3 273 420	3 431 233	3 736 850	99,24	108,73	104,82	108,91	123,17
Люксембург	2 513 585	2 655 733	2 637 701	2 573 589	2 574 556	105,66	99,32	97,57	100,04	102,43
Угорщина	12 351 330	12 962 395	13 802 045	14 941 781	15 340 449	104,95	106,48	108,26	102,67	124,20
Мальта	8 428 215	8 542 055	8 622 438	9 184 162	9 685 156	101,35	100,94	106,51	105,45	114,91
Нідерланди	34 423 552	37 297 588	39 623 541	44 169 041	47 001 546	108,35	106,24	111,47	106,41	136,54
Австрія	78 099 096	80 304 956	83 398 372	86 044 321	89 293 784	102,82	103,85	103,17	103,78	114,33
Польща	12 992 241	13 757 657	15 579 225	16 705 215	17 742 651	105,89	113,24	107,23	106,21	136,56
Португалія	35 630 345	38 897 329	43 959 295	48 884 842	49 852 324	109,17	113,01	111,20	101,98	139,92
Румунія	3 762 465	4 460 017	4 812 050	5 267 970	5 306 493	118,54	107,89	109,47	100,73	141,04
Словенія	6 004 623	6 529 086	7 252 070	8 478 019	н/д	108,73	111,07	116,90	-	-
Словаччина	3 852 147	4 384 800	5 038 214	5 316 945	5 558 882	113,83	114,90	105,53	104,55	144,31
Фінляндія	5 710 702	5 510 350	5 771 275	6 742 834	6 842 589	96,49	104,74	116,83	101,48	119,82
Швеція	12 260 712	13 612 924	13 997 265	14 638 702	15 685 681	111,03	102,82	104,58	107,15	127,93
Великобританія	н/д	275 650 028	279 453 071	н/д	н/д	-	101,38	-	-	-

Джерело: складено автором на основі даних Eurostat [7]

Так, протягом 2014-2016 рр. зростання кількості проведених ночівель значно перевищувало темп зростання туристичних прибуттів до закладів розміщення. За весь досліджуваний період розрив склав 2,85% на користь зростання кількості ночівель. На противагу, в 2016-2018 рр. спостерігається перевищення темпу приросту кількості прибуттів (4,09%) над темпами приросту ночівель (2,27%).

Оцінка структури кількості ночей, проведених іноземними туристами в закладах розміщення за країнами ЄС (табл. 5.11) дозволив виявити країни, яким іноземні туристи віддають перевагу.

Таблиця 5.11 – Частка країн ЄС за кількістю ночей, що проведені іноземними туристами в готелях та інших закладах для проживання в 2014-2018 рр., %

Країна	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018р.	2018/2014, %
ЄС-28	100	100	100	100	100	-
Бельгія	1,39	1,32	1,14	1,19	1,28	-0,11
Болгарія	1,15	0,93	1,08	1,09	1,11	-0,04
Чехія	1,80	1,63	1,63	1,67	1,67	-0,14
Данія	0,87	0,78	0,78	0,76	0,78	-0,08
Німеччина	6,10	5,52	5,36	5,29	5,42	-0,69
Естонія	0,32	0,26	0,27	0,26	0,26	-0,06
Ірландія	0,92	0,94	1,09	н/д	н/д	-0,92
Греція	6,54	5,96	5,89	6,18	6,39	-0,15
Іспанія	21,19	18,85	19,74	19,49	18,75	-2,44
Франція	10,68	9,13	8,31	8,50	8,76	-1,92
Хорватія	4,98	4,60	4,83	5,11	5,18	0,19
Італія	15,24	13,48	13,37	13,42	13,49	-1,76
Кіпр	1,05	0,88	0,97	1,02	1,01	-0,04
Латвія	0,23	0,20	0,20	0,22	0,23	0,00
Литва	0,25	0,21	0,22	0,22	0,23	-0,01
Люксембург	0,21	0,19	0,18	0,16	0,16	-0,04
Угорщина	1,01	0,91	0,93	0,95	0,96	-0,05
Мальта	0,69	0,60	0,58	0,59	0,60	-0,08
Нідерланди	2,81	2,61	2,66	2,81	2,93	0,12
Австрія	6,37	5,62	5,59	5,48	5,56	-0,81
Польща	1,06	0,96	1,04	1,06	1,11	0,04
Португалія	2,91	2,72	2,95	3,11	3,11	0,20
Румунія	0,31	0,31	0,32	0,34	0,33	0,02
Словенія	0,49	0,46	0,49	0,54	н/д	-0,49
Словаччина	0,31	0,31	0,34	0,34	0,35	0,03
Фінляндія	0,47	0,39	0,39	0,43	0,43	-0,04
Швеція	1,00	0,95	0,94	0,93	0,98	-0,02
Великобританія	н/д	19,29	18,73	н/д	н/д	н/д

Джерело: розраховано автором на основі даних Eurostat [7]

Найбільша частка ночівель припадає на Іспанію (від 21,19% в 2014 р. до 18,75%), Італію (від 15,24% в 2014 р. до 13,49% в 2018 р.), Франції (від 10,68% до 8,5% відповідно), Грецію (від 6,54% в 2014 р. до 6,18% в 2018 р.), Німеччину (6,1% в 2014 р. до 5,29% в 2018 р.), Австрію (від 6,37% до 5,48% в 2018 р.) з наявною тенденцією скорочення частки за цими країнами та Хорватію (4,98% до 5,11%) зі зростанням її внеску. Біля 2,8-2,9% складає частка ночівель іноземних туристів в Португалії та Нідерландах, при чому питома вага Португалії на 2018 р. незмінна, а частка Нідерландів зростає.

Далі було проведено дослідження середньої кількості ночей, що проведені туристами в закладах розміщення (табл. 5.12, рис. 5.14).

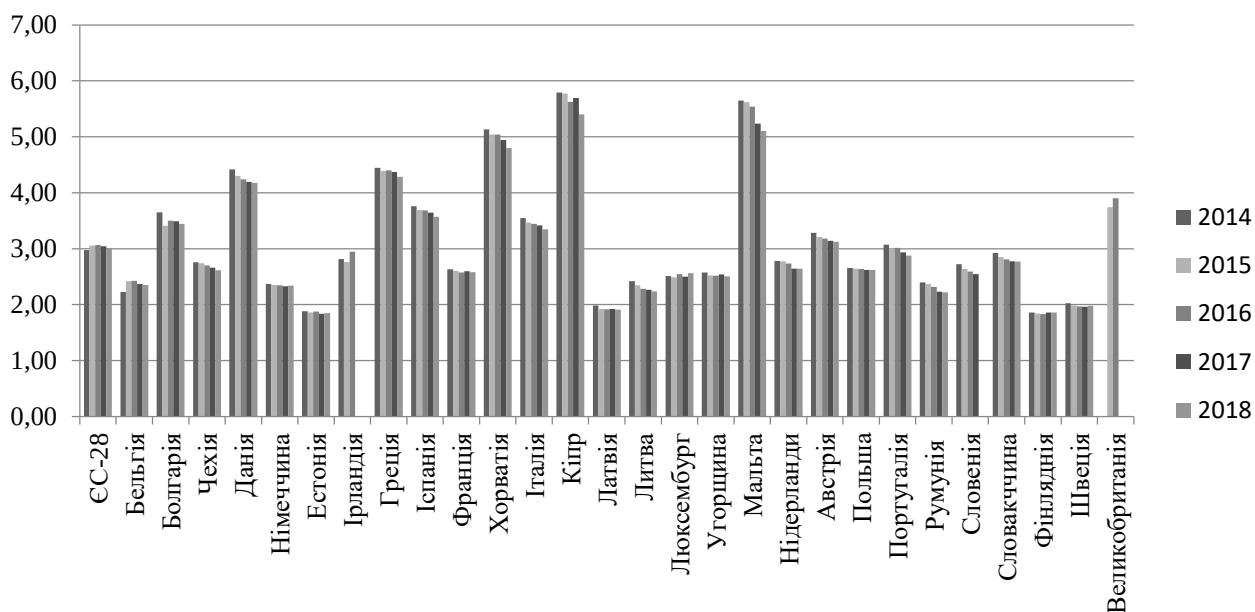

Рисунок 5.14 – Середня кількість ночей, проведених туристами в закладах розміщення туристів по країнам ЄС в 2014-2018 рр. (розраховано автором на основі даних Eurostat [7])

ТОП-10 країн, в яких показник середньої кількості ночей, проведених туристами в закладах розміщення туристів значно перевищує середньоєвропейські показники, виглядає наступним чином: Кіпр (показник знижується від 5,79 в 2014 р. до 5,4 ночей в 2018 р.), Мальта (скорочення від 5,65 в 2014 р. до 5,1 ночей в 2018 р.), Хорватія (показник знижується від 5,13 в 2014 р. до 4,8 ночей в 2018 р.), Греція (незначний приріст від 4,44 в 2014 р. до 4,29 ночей в 2018 р.), Данії (скорочення від 4,42 до 4,18), Іспанія (скорочення від 3,76 до 3,57), Болгарія (зменшення від 3,65 в 2014 р. до 3,44 ночей в 2018 р.), Італія (зменшення від 3,55 до 3,35 в 2018 р.), Австрія (3,28% та 3,12% у 2014 р.

Таблиця 5.12 – Середня кількість ночей, що проведені туристами в закладах розміщення ЄС в 2014-2018 рр.

Країна	2014 р.	2015 р.	2016р.	2017 р.	2018 р.	2015/ 2014 рр., %	2016/ 2015 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2018/ 2014 рр., %
ЄС-28	2,97	3,05	3,07	3,04	3,01	102,72	100,38	99,22	99,01	101,29
Бельгія	2,23	2,42	2,42	2,37	2,35	108,75	100,04	97,82	99,29	105,66
Болгарія	3,65	3,41	3,50	3,49	3,44	93,38	102,70	99,77	98,57	94,31
Чехія	2,76	2,74	2,70	2,66	2,61	99,40	98,68	98,46	98,19	94,83
Данія	4,42	4,30	4,24	4,19	4,18	97,30	98,65	98,79	99,68	94,53
Німеччина	2,37	2,35	2,35	2,33	2,34	99,32	99,92	99,16	100,54	98,94
Естонія	1,88	1,86	1,87	1,84	1,85	98,72	100,83	98,03	100,54	98,10
Ірландія	2,81	2,76	2,95	н/д	н/д	98,15	106,69	-	-	-
Греція	4,44	4,39	4,40	4,37	4,29	98,76	100,29	99,36	98,00	96,45
Іспанія	3,76	3,69	3,68	3,64	3,57	98,22	99,82	98,89	98,03	95,04
Франція	2,63	2,60	2,57	2,60	2,58	98,99	98,85	100,86	99,47	98,17
Хорватія	5,13	5,04	5,04	4,95	4,80	98,17	99,98	98,15	97,12	93,57
Італія	3,55	3,46	3,45	3,41	3,35	97,72	99,45	99,09	98,05	94,42
Кіпр	5,79	5,78	5,62	5,70	5,40	99,78	97,35	101,30	94,86	93,34
Латвія	1,98	1,92	1,92	1,92	1,91	96,94	99,80	100,19	99,50	96,45
Литва	2,42	2,35	2,28	2,26	2,24	97,00	97,28	99,21	98,72	92,43
Люксембург	2,51	2,49	2,54	2,50	2,56	99,27	102,13	98,33	102,49	102,17
Угорщина	2,57	2,52	2,51	2,54	2,50	98,16	99,64	100,89	98,66	97,35
Мальта	5,65	5,62	5,54	5,24	5,10	99,52	98,55	94,54	97,42	90,32
Нідерланди	2,78	2,77	2,73	2,64	2,64	99,72	98,46	96,82	99,95	95,02
Австрія	3,28	3,21	3,18	3,14	3,12	97,70	99,17	98,71	99,50	95,16
Польща	2,65	2,64	2,64	2,62	2,62	99,61	99,73	99,44	99,98	98,77
Португалія	3,07	3,00	3,01	2,93	2,88	97,82	100,27	97,39	98,06	93,67
Румунія	2,40	2,37	2,32	2,23	2,22	98,86	97,74	96,43	99,47	92,69
Словенія	2,73	2,64	2,59	2,55	н/д	96,73	98,37	98,21	-	-
Словаччина	2,92	2,85	2,81	2,77	2,77	97,50	98,64	98,71	99,78	94,73
Фінляндія	1,86	1,84	1,83	1,86	1,86	99,06	99,60	101,45	100,00	100,10
Швеція	2,02	1,98	1,97	1,96	1,98	98,02	99,31	99,79	100,79	97,91
Великобританія	н/д	3,74	3,90	н/д	н/д	н/д	104,33	-	-	-

Джерело: розраховано автором на основі даних Eurostat [7]

та 2018 р.), Португалія (3,07% та 2,88 відповідно). Отже, динаміка аналізованого показника засвідчує переваги для туристів саме морського відпочинку на південному узбережжі та наявність тенденції скорочення періоду відпочинку, що підтверджує існуючі загальносвітові туристичні тенденції.

Значно нижчі за середні значення по ЄС характерні для Бельгії, Німеччини, Франції, Латвії, Литви, Нідерландів, Польщі, Румунії, Фінляндії та Швеції, Естонії, Литви.

Щодо аналізу середньої тривалості ночівель іноземних туристів в закладах розміщення ЄС (табл. 5.13, рис. 5.15), то виявлено значно більшість тривалість періоду перебування туристів.

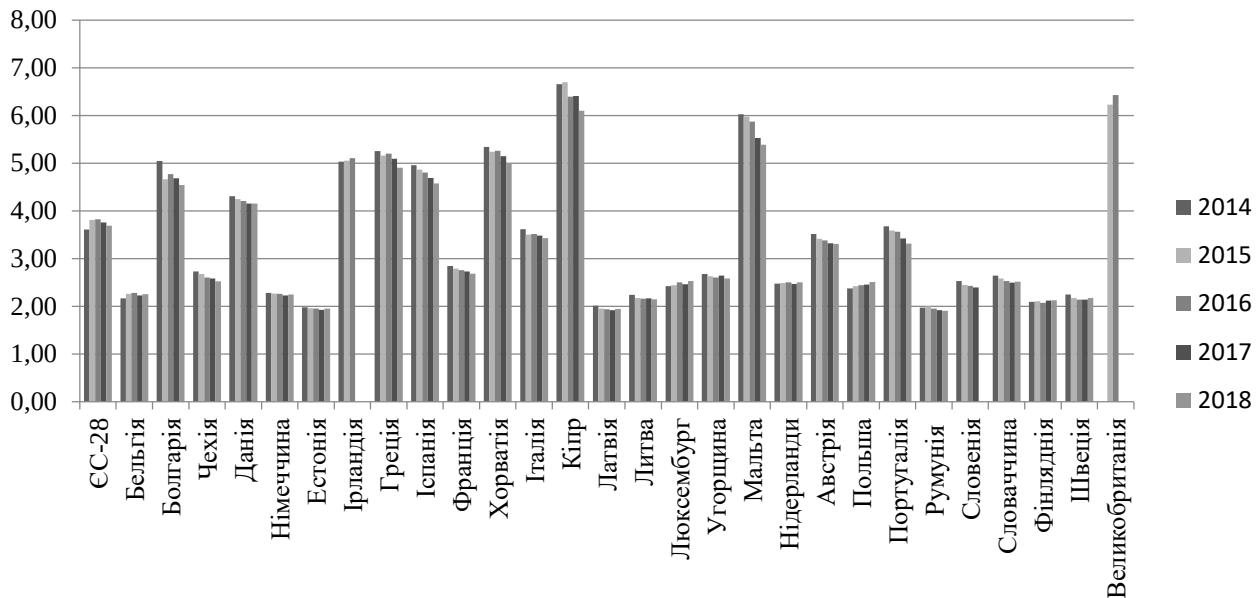

Рисунок 5.15 – Середня кількість ночей, проведених іноземними туристами в закладах розміщення туристів по країнам ЄС в 2014-2018 рр. (розраховано автором на основі даних Eurostat [7])

Середні показники по ЄС мають загальну тенденцію до зростання з 3,61 ночей в 2014 р. до 3,69 в 2018 р. При чому в 2015-2017 рр. кількість проведених ночей мала значно вищі показники.

Країни, в яких показник середньої кількості ночей, проведених іноземними туристами в закладах розміщення туристів значно перевищує середньоєвропейські показники, виглядає наступним чином: Кіпр (показник знижується від 6,66 в 2014 р. до 6,09 ночей в 2018 р.), Великобританія (6,23-6,43 ночі в 2015-2016 рр., за інші періоди інформація відсутня), Мальта (скорочення від 6,02 в 2014 р. до 5,39 ночей в 2018 р.), Хорватія (показник знижується від 5,34 в 2014 р. до 5,0 ночей в 2018 р.), Греція (незначний приріст від 5,25 в 2014 р. до 4,9 ночей в 2018 р.), Ірландія (зменшення від 5,03 в 2014 р. до 5,1 ночей в 2016 р.), Болгарія (зменшення від 5,04 в 2014 р. до 4,54 ночей в 2018 р.), Іспанія (зменшення від 4,96 в 2014 р. до 4,58 ночей в 2018 р.), Данія (скорочення від 4,3 в 2014 р. до 4,15 ночей в 2018 р.).

Таблиця 5.13 – Середня кількість ночей, що проведені іноземними туристами в закладах розміщення ЄС

Країна	2014 р.	2015 р.	2016р.	2017 р.	2018 р.	2015/ 2014 рр., %	2016/ 2015 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2017/ 2016 рр., %	2018/ 2014 рр., %
ЄС-28	3,61	3,81	3,83	3,75	3,69	105,51	100,48	98,14	98,25	102,22
Бельгія	2,16	2,26	2,28	2,23	2,26	104,27	101,08	97,56	101,35	104,21
Болгарія	5,04	4,66	4,77	4,68	4,54	92,44	102,30	98,12	97,01	90,01
Чехія	2,73	2,67	2,60	2,58	2,52	97,93	97,34	99,26	97,58	92,34
Данія	4,30	4,25	4,20	4,15	4,15	98,69	98,96	98,74	100,13	96,56
Німеччина	2,28	2,26	2,26	2,23	2,24	99,41	99,78	98,66	100,74	98,59
Естонія	1,98	1,95	1,95	1,92	1,95	98,90	99,89	98,61	101,32	98,69
Ірландія	5,03	5,05	5,10	н/д	н/д	100,40	101,10	-	-	-
Греція	5,25	5,16	5,20	5,09	4,90	98,23	100,70	97,92	96,38	93,35
Іспанія	4,96	4,86	4,80	4,69	4,58	98,02	98,79	97,66	97,60	92,30
Франція	2,84	2,79	2,76	2,73	2,68	98,12	98,86	99,01	98,21	94,33
Хорватія	5,34	5,24	5,26	5,15	5,00	98,08	100,40	97,87	97,13	93,61
Італія	3,62	3,50	3,51	3,48	3,43	96,75	100,38	99,07	98,43	94,71
Кіпр	6,66	6,70	6,39	6,41	6,09	100,59	95,50	100,20	95,11	91,56
Латвія	2,01	1,95	1,93	1,91	1,94	96,97	99,28	98,97	101,52	96,73
Литва	2,24	2,17	2,16	2,17	2,14	96,98	99,46	100,46	98,86	95,79
Люксембург	2,42	2,44	2,50	2,46	2,53	100,70	102,71	98,29	102,80	104,51
Угорщина	2,67	2,63	2,60	2,64	2,58	98,33	98,98	101,59	97,57	96,47
Мальта	6,02	5,98	5,87	5,52	5,39	99,26	98,24	94,07	97,50	89,43
Нідерланди	2,47	2,49	2,50	2,46	2,50	100,54	100,72	98,44	101,56	101,24
Австрія	3,51	3,41	3,38	3,32	3,31	97,15	99,08	98,28	99,55	94,18
Польща	2,38	2,42	2,44	2,46	2,51	101,81	101,00	100,53	102,03	105,48
Португалія	3,68	3,59	3,56	3,42	3,32	97,57	99,24	96,00	96,99	90,15
Румунія	1,97	2,00	1,95	1,92	1,90	101,43	97,54	98,41	99,39	96,77
Словенія	2,53	2,45	2,42	2,39		96,71	99,13	98,68	0,00	0,00
Словаччина	2,64	2,58	2,52	2,50	2,51	97,71	97,91	98,91	100,56	95,16
Фінляндія	2,09	2,10	2,07	2,12	2,12	100,51	98,47	102,46	100,10	101,50
Швеція	2,25	2,17	2,14	2,14	2,17	96,64	98,39	100,14	101,57	96,70
Великобританія	н/д	н/д	6,43	н/д	н/д	-	103,26	-	-	-

Джерело: розраховано автором на основі даних Eurostat [7]

Дуже близькими до середніх по ЄС є показники Португалії (зменшення від 3,68 в 2014 р. до 3,32 ночей в 2018 р.) та Італії (зниження від 3,62 в 2014 р. до 3,43 ночей в 2018 р.). Таким чином, можна говорити про підтвердження вже виявлених тенденцій переваг морського відпочинку на південному узбережжі, скорочення періоду перебування.

Найнижчими серед досліджуваних країн по кількості ночей перебування іноземних туристів в закладах розміщення є показники за Бельгії (зростання від 2,16 в 2014 р. до 2,26 ночей в 2018 р.), Фінляндії (приріст від 2,09 в 2014 р. до 2,12 ночей в 2018 р.), Латвії (зниження від 2,01 в 2014 р. до 1,94 ночей в 2018 р.), Румунії (зниження від 1,98 в 2014 р. до 1,9 ночей в 2018 р.), Естонії (скорочення від 1,98 в 2014 р. до 1,95 ночей в 2018 р.).

Для більш ґрунтовного та детального аналізу європейського ринку послуг з розміщення та визначення основних тенденцій його розвитку нами було застосовано кластерний аналіз, заснований на об'єднанні об'єктів (ринків послуг з розміщення окремих країн) в кластери, використовуючи міру подібності або відстань між ним за допомогою програмного продукту STATISTICA 10.

У зв'язку з відсутністю даних за окремими показниками по Ірландії та Великобританії, у якості об'єктів вибірки кластерного аналізу виступають 26 європейських країн. Основними ознаками, за якими здійснено групування у 2017 р. обрано: кількість місць у закладах, кількість закладів, чистий коефіцієнт зайнятості ліжок та спалень в готелях та подібних приміщеннях, прибуття до закладів розміщення всіх туристів, частка прибуттів іноземних туристів в загальній кількості туристів, загальна кількість ночей, проведених туристами в закладах, середня кількість ночей, проведених в закладах розміщення, середня кількість ночей, проведених в закладах розміщення іноземними туристами, забезпеченність населення місцями в готелях та інших закладах розміщення на 1 тис. населення.

Вихідні статистичні дані, для проведення кластерного аналізу європейського ринку даних наведено у табл. 4.14. Попереднє нормування вихідних даних з метою усунення розбіжностей в одиницях виміру показників здійснено за формулою:

$$z = \frac{(x-\mu)}{\sigma}, \quad (3.1)$$

де z - значення стандартного нормованого розподілу,

x - значення вихідного розподілу,

μ - середнє значення вихідного розподілу,

σ - стандартне відхилення вихідного розподілу.

Розрахункові значення нормованих даних наведено у табл. 5.15.

Дендограма ієрархічної кластеризації європейського ринку була побудована у програмному продукті STATISTICA 10, послідовним об'єднанням в кластери спочатку найближчих, а потім все більш віддалених один від одного

об'єктів. У якості алгоритму кластеризації було обрано метод Уорда, мірою відстані обрано Евклідову відстань.

Побудована дендрограма представлена на рис. 5.16.

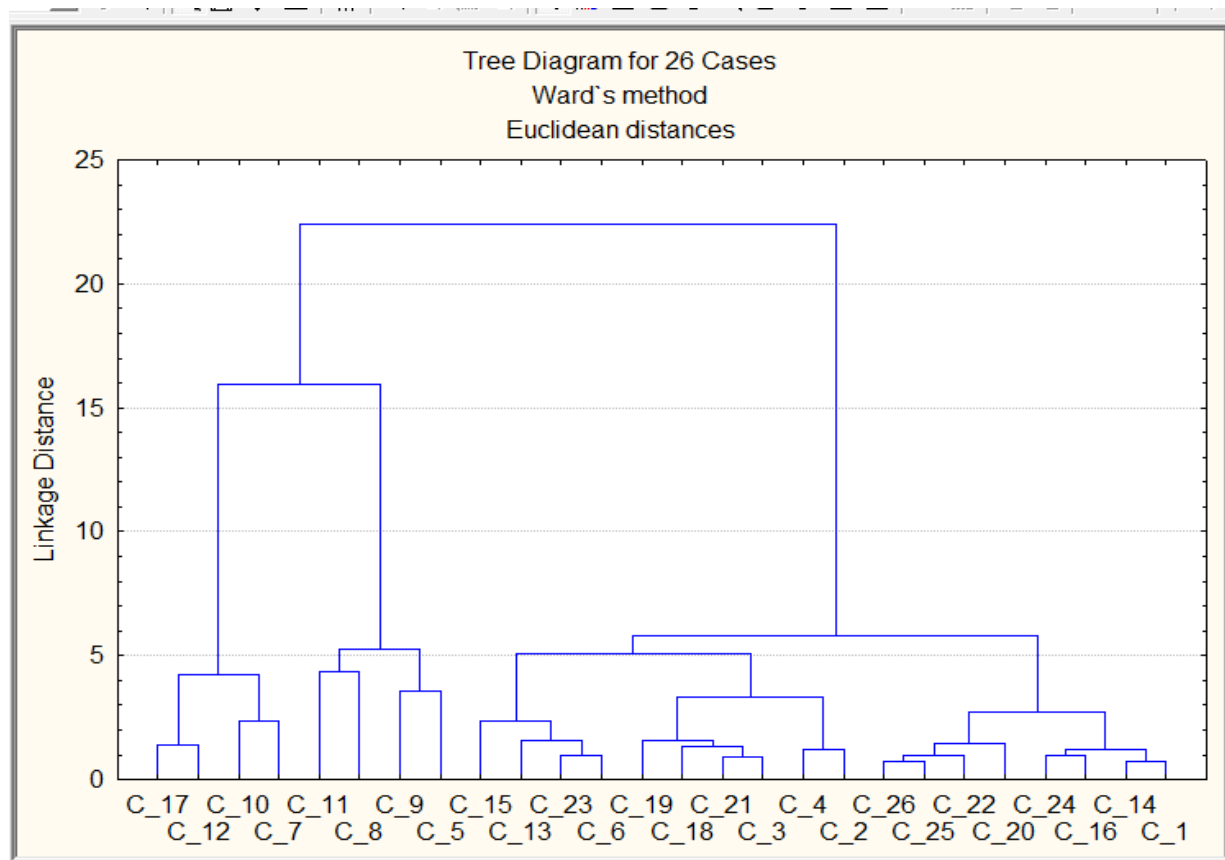

Рисунок 5.16 – Дендограма ієрархічної кластеризації європейського ринку послуг з розміщення в 2017 р. (складено автором)

Таким чином, були отримані два кластери (табл. 5.16).

Перший кластер складається з 8 країн, які є найуспішнішими з точки зору розвитку надання послуг з розміщення. Аналізовані показники в даних країнах більшості випадків значно перевищують середньоєвропейські значення для європейського ринку. Однак за окремими країнами спостерігається менші за середньоєвропейські показники: Греція – за кількістю прибуттів туристів до закладів розміщення та забезпеченістю населення спальними місцями, Іспанія – за часткою іноземних туристів в прибуттях до закладів, Франція - за часткою іноземних туристів в прибуттях до закладів, за середньою кількістю проведених ночей всіма та іноземними туристами; Італія – за завантаженістю спальних місць та за часткою іноземних туристів в прибуттях до закладів; Кіпр – за кількістю місць в закладах, кількістю закладів та прибуттями туристів до закладів; Мальта - за кількістю місць в закладах, кількістю закладів та прибуттями туристів до закладів, за загальною кількістю проведених ночей в закладах розміщення та забезпеченістю спальними місцями.

Таблиця 5.14 – Вихідні статистичні дані для проведення кластерного аналізу ринку послуг з розміщення ЄС

Країна	Кількість місць у закладах	Кількість закладів	Чистий коефіцієнт зайнятості ліжок та спалень в готелях та подібних приміщеннях ЄС-28	прибуття до закладів розміщення всіх туристів	Частка прибуттів іноземних туристів в загальній кількості туристів	Загальна кількість ночей, проведених туристами	Середня кількість ночей, проведених в закладах розміщення туристом	Середня кількість ночей, проведених в закладах розміщення іноземним туристом	Забезпеченість населення місцями в готелях та інших закладах розміщення на 1 тис. населення
ЄС-28	32 237 438	656254	48,33	1 049 442 059	39,84	1 569 848 754	3,04	3,75	62,98
Бельгія	373 802	8570	44,	16 319 257	51,38	18 656 843	2,37	2,23	32,86
Болгарія	348 724	3346	42	7 461 646	48,99	17 105 567	3,49	4,68	49,28
Чехія	715 540	9007	49,9	20 000 561	50,8	26 257 013	2,66	2,58	67,54
Данія	424 035	1167	48	7 673 208	37,42	11 914 787	4,19	4,15	73,55
Німеччина	3 377 728	50032	44,8	172 312 123	21,65	83 111 219	2,33	2,23	40,86
Естонія	61 663	1500	48	3 544 932	60,82	4 150 419	1,84	1,92	0,75
Греція	1 275 436	35867	52,8	27 211 268	70,08	97 034 421	4,37	5,09	265,31
Іспанія	3 558 650	50518	62,62	129 392 382	50,41	305 907 462	3,64	4,69	330,89
Франція	5 113 963	29835	48,9	166 830 634	29,32	133 499 991	2,60	2,73	109,76
Хорватія	1 059 992	98341	59,5	17 409 937	89,5	80 176 804	4,95	5,15	256,67
Італія	5 037 798	204903	46,1	123 195 556	49,13	210 658 786	3,41	3,48	83,22
Кіпр	85 965	796	76,4	2 946 461	84,46	15 946 809	5,70	6,41	100,02
Латвія	53 066	1131	39,61	2 577 338	69,02	3 406 527	1,92	1,91	27,32
Литва	80 766	2971	40,8	3 253 204	48,68	3 431 233	2,26	2,17	28,56
Люксембург	63 612	425	31,28	1 155 958	90,48	2 573 589	2,50	2,46	106,67
Угорщина	418 912	4457	40,6	12 459 373	45,35	14 941 781	2,54	2,64	42,80
Мальта	44 631	203	66,4	1 829 467	90,87	9 184 162	5,24	5,52	95,37
Нідерланди	1 377 631	8956	50,4	42 235 134	42,44	44 169 041	2,64	2,46	80,42
Австрія	1 013 199	20885	47	38 586 622	67,14	86 044 321	3,14	3,32	115,17
Польща	773 957	10681	39,8	31 989 344	21,27	16 705 215	2,62	2,46	20,38
Португалія	620 175	5100	51,36	24 557 197	58,23	48 884 842	2,93	3,42	60,21
Румунія	338 791	7762	36,5	12 056 173	22,8	5 267 970	2,23	1,92	17,30
Словенія	117 137	3699	50,1	4 891 986	72,42	8 478 019	2,55	2,39	56,69
Словацьчина	185 771	2772	34,18	5 287 773	40,27	5 316 945	2,77	2,50	34,15
Фінляндія	258 738	1383	41,5	11 794 394	26,96	6 742 834	1,86	2,12	46,97
Швеція	806 178	4222	45,96	29 873 967	22,9	14 638 702	1,96	2,14	80,16
Середнє значення	1 060 994,62	21 866,50	47,64	35 263 303,65	52,42	49 007 896,23	3,03	3,07	79,39
Стандартне відхилення	1483645,18	43549,66	9,99	51093329,02	21,96	72270680,32	1,06	1,42	80,36

Джерело: розраховано автором за даними [7]

Таблиця 5.15 - Розрахункові значення нормованих даних для проведення кластерного аналізу ринку послуг з розміщення країн ЄС, 2017 р.

Країна	Кількість місць у закладах	Кількість закладів	Чистий коефіцієнт зайнятості ліжок та спалень в готелях та подібних приміщеннях ЄС-28	прибуття до закладів розміщення всіх туристів	Частка прибуттів іноземних туристів в загальній кількості туристів	Загальна кількість ночей, проведених туристами	Середня кількість ночей, проведених в закладах розміщення туристом	Середня кількість ночей, проведених в закладах розміщення іноземним туристом	Забезпеченість населення місцями в готелях та інших закладах розміщення на 1 тис. населення
Бельгія	-0,463178544	-0,30531807	-0,363728155	-0,370773387	-0,047140756	-0,419963574	-0,61779137	-0,593506953	-0,204188138
Болгарія	-0,480081507	-0,425273065	-0,563853687	-0,544134786	-0,155997188	-0,441428379	0,43599453	1,139547593	-0,578970717
Чехія	-0,2328418	-0,295283549	0,226642165	-0,298722807	-0,073557798	-0,314801011	-0,344545931	-0,339893294	-0,374620383
Данія	-0,429320718	-0,475307892	0,03652291	-0,539994089	-0,682971629	-0,513252526	1,092848432	0,765375776	-0,147442489
Німеччина	1,561514445	0,646744338	-0,283677942	2,682323152	-1,401241893	0,47188324	-0,657174854	-0,591666678	-0,072600258
Естонія	-0,673565099	-0,46766145	0,03652291	-0,620792817	0,382819376	-0,620687076	-1,119287796	-0,805537396	-0,479380714
Греція	0,144536839	0,321483521	0,516824187	-0,157594657	0,804581116	0,664536774	1,26439406	1,428897734	-0,987892191
Іспанія	1,683458695	0,65790401	1,499440549	1,842296835	-0,091320981	3,554685865	0,576817985	1,146943805	2,313561656
Франція	2,731763922	0,182974996	0,126579399	2,575039303	-1,051899285	1,169106122	-0,405701406	-0,237663888	3,129702151
Хорватія	-0,000675778	1,756029535	1,187244719	-0,349426569	1,689096557	0,431280121	1,801422451	1,469082256	0,377918292
Італія	2,680427524	4,202936926	-0,153596346	1,721012391	-0,14962066	2,236742328	0,363266436	0,293196806	2,206025563
Кіпр	-0,657185172	-0,483826901	2,878305465	-0,632506107	1,459541572	-0,457461962	2,506131015	2,360625316	0,047673556
Латвія	-0,679359612	-0,476134534	-0,803003698	-0,639730593	0,756301694	-0,630980213	-1,039696883	-0,812628197	0,256685238
Литва	-0,660689379	-0,433883923	-0,683929006	-0,626502525	-0,170116641	-0,630638359	-0,717507756	-0,634953668	-0,647901204
Люксембург	-0,672251443	-0,49234591	-1,636526539	-0,66754988	1,733732249	-0,642505467	-0,494291819	-0,427149924	-0,632553073
Угорщина	-0,4327737	-0,399761962	-0,703941559	-0,44631914	-0,3217869	-0,471368404	-0,460993831	-0,29730975	0,339513749
Мальта	-0,685044933	-0,497443538	1,877677805	-0,654367944	1,751495433	-0,551035829	2,07529543	1,736900935	-0,455310682
Нідерланди	0,213417863	-0,296454626	0,276673548	0,13645285	-0,454327576	-0,06695461	-0,35979271	-0,424657847	0,198825529
Австрія	-0,03221499	-0,022537486	-0,063539856	0,065044075	0,670674041	0,51246819	0,104690234	0,18074253	0,012795188
Польща	-0,193467831	-0,256844678	-0,783991772	-0,064078026	-1,41854961	-0,446967997	-0,380943701	-0,43093561	0,445245617
Португалія	-0,297119298	-0,384997211	0,372733804	-0,209540205	0,26485362	-0,001702685	-0,088550153	0,24939084	-0,734276117
Румунія	-0,486776504	-0,323871599	-1,1141989	-0,454210581	-1,348863275	-0,605223668	-0,746992454	-0,811739418	-0,238653639
Словенія	-0,636174758	-0,417167377	0,246654718	-0,59442824	0,911160217	-0,560806638	-0,451508112	-0,475033515	-0,772657017
Словацьчина	-0,589914371	-0,438453419	-1,346344517	-0,586681886	-0,553163751	-0,604546007	-0,238349908	-0,401646246	-0,282488122
Фінляндія	-0,540733475	-0,470348037	-0,61388507	-0,459334127	-1,159389318	-0,584816167	-1,098819199	-0,667608304	-0,562885203
Швеція	-0,171750374	-0,4051581	-0,167605133	-0,105480241	-1,344308612	-0,475562069	-0,998912688	-0,653736529	-0,403364424

Джерело: розраховано автором

Таблиця 5.16 - Групування європейського ринку послуг з розміщення в 2017 р. (складено автором)

Кластер 1	Кластер 2
Мальта	Люксембург
Хорватія	Латвія
Італія	Словенія
Кіпр	Естонія
Греція	Австрія
Іспанія	Нідерланди
Франція	Португалія
Німеччина	Чехія
	Данія
	Болгарія
	Швеція
	Фінляндія
	Румунія
	Словачина
	Польща
	Угорщина
	Литва
	Бельгія

Другий кластер представлений в основному пострадянськими країнами, країнами Бенілюксу, північно- та окремими південно-європейськими країнами та. Ці країни мають досить дещо нижчі показники в порівнянні з середньоєвропейськими. Однак в окремих країнах за певними показниками є перевищення середніх показників: Болгарія – за середньою кількістю проведених ночей всіма та іноземними туристами; Чехія – за коефіцієнтом завантаження спальних місць, Естонія, Словенія – за завантаженістю спального фонду та часткою іноземних туристів в закладах розміщення; Латвія – за часткою іноземних туристів та забезпеченістю населення спальним фондом; Люксембург – за часткою іноземних туристів, Угорщина, Польща – за забезпеченістю населення спальним фондом; Нідерланди – за кількістю місць в закладах та їх завантаженням; Австрія – перевищення за всіма показниками, окрім кількості закладах та спальних місць та їх завантаженням; Португалія – за завантаженістю спальних місць, часткою іноземних туристів в закладах

розміщення та середньою кількістю ночей, що ними проведені в закладах розміщення.

Отже, за проведеним кластерним аналізом європейського ринку послуг з розміщення на підставі групування ринків окремих країн ЄС за показниками функціонування ринку послуг з розміщення можна розглянути локальні стратегії та напрями розвитку ринків, які мають на меті забезпечувати стабільний розвиток (для кластеру 1) або кількісний ривок (для кластеру 2).

Для цього нами були обрані країни - представники кожного кластеру та за ними були проаналізовані існуючі стратегії розвитку. При чому стратегії розвитку ринку послуг з розміщення туристів мають корелювати за стратегіями розвитку туризму в вищезначених країнах.

Наприклад, для Італії як представника 1 кластеру пріоритетними заходами є розширення фінансування туристичного бізнесу, впровадження податкового кредиту та кредитних пільг для туристичного бізнесу; створення оборотного фонду, що співфінансується регіонами; стимулювання великих італійських та іноземних інвестицій, скорочення рівня податкових ставок і механізмів податкового регулювання, збалансування податку на проживання та перетворення його на цільовий податок для інвестицій з метою підтримки туристичної діяльності; скасування застарілих малих об'єктів розміщення або покращення їхнього функціонування з метою подальшого використання [8].

В рамках країни з 2 кластеру було обрано Угорщину та проаналізовано «Національну стратегію розвитку туризму на 2030 рік (з оновленням 2017 р.) [9]. Вона передбачає заходи щодо державне фінансування для розвитку туризму та гостинності, заходи для подвоєння кількості ночей у комерційних приміщеннях протягом наступних 13 років, модернізацію 1000 закладів розміщення та харчування та 500 проектів з Угорським агентством туризму [9].

Таким чином, проведений аналіз динаміки кількості закладів розміщення туристів в ЄС за 2014-2018 рр. свідчить про постійне зростання на 20,33%. Лідерами послуг щодо розміщення туристів в ЄС за кількістю закладів є Італія, Хорватія, Великобританія, Німеччина, Іспанія, Греція, Франція, Австрія.

Оцінка динаміки спальних місць в готелях та інших закладах розміщення туристів за країнами ЄС свідчить про приріст на 4,34%. Максимальні темпи зростання за період 2014-2018 рр. зафіксовано в Латвії, Хорватії, Португалії, Литві, Польщі, Румунії. Лідерами за кількістю спальних місць в закладах розміщення ЄС є Франція, Італія, Великобританія, Іспанія, Німеччина, Греція, Нідерланди, Австрія, Хорватія, Швеція.

Виявлено зменшення середнього номерного фонду в 1 закладі розміщення по ЄС на 14% за 2014-2018 рр. Найбільш потужними за кількістю номерів серед європейських закладів розміщення в 2014-2018 рр. є заклади Данії, Мальти, Швеції, Фінляндії, Франції, Португалії, Люксембургу, Нідерланди, Кіпр, Угорщина, Болгарія.

Аналіз динаміки рівня завантаження показав зменшення темпу приросту на 5,34% за 2014–2018 рр. За цей період у середньому щорічно в країнах ЄС рівень завантаження закладів розміщення складав 46,9%. Найвищим рівнем завантаження спальних місць характеризуються готелі та подібні заклади

приміщення за такими країнами: Кіпр (61,6-74,4%), Мальта (63,8-68,2%), Іспанія (55,7-61,69%), Хорватія (52,7-59,5%), Греція (47,3-53,6%), Чехія (лише в 2018 р. з 50%), Франція (46,5-50,3%).

Щодо кількості прибуттів туристів до закладів розміщення в ЄС в 2014-2018 рр. слід відзначити, що за весь період приріст становить 19,41%. Найбільшими темпами приросту характеризуються туристичні прибуття до закладів розміщення туристів за такими країнами: Румунія, Словаччина, Португалія, Хорватія, Чехія, Литва, Кіпр, Латвія, Болгарія. Аналіз змін у складі ТОП-10 країн за кількістю туристичних прибуттів до закладів розміщення ЄС – Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Нідерланди, Австрія, Швеція, Польща, Греція. Нідерланди.

Динаміка кількості ночей, що проведені туристами в закладах розміщення в ЄС в 2014-2018 рр. свідчить про приріст в розмірі 20,96%. Лідерами за темпами приросту кількості ночівель в закладах розміщення туристів є такі країни: Словаччина, Словенія, Румунія, Хорватія, Португалія, Чехія, Латвія, Угорщина, Бельгія, Литва, Кіпр. Структурний аналіз кількості ночей, проведених туристами в закладах розміщення ЄС показав, що найбільша частка припадає на Великобританію, Іспанію, Францію, Італію, Німеччину, Австрію, Грецію, Нідерланди з наявною тенденцією скорочення частки за цими країнами.

В процесі аналізу виявлено переваги для туристів саме морського відпочинку на південному узбережжі та тенденцію скорочення періоду відпочинку, що підтверджує існуючі загальносвітові туристичні тенденції. Лідерами за показником середньої кількості ночей, проведених туристами в закладах розміщення туристів є: Кіпр, Мальта, Хорватія, Греція, Данія, Іспанія, Болгарія, Італія, Австрія, Португалія. Країнами, в яких показник середньої кількості ночей, проведених іноземними туристами в закладах розміщення туристів значно перевищує середньоєвропейські показники, є: Кіпр, Великобританія, Мальта, Хорватія, Греція, Ірландія, Болгарія, Іспанія, Данія.

Для більш ґрунтовного та детального аналізу європейського ринку послуг з розміщення та визначення основних тенденцій його розвитку нами було застосовано кластерний аналіз, в результаті якого всі країни було об'єднані в кластери. До складу першого кластеру увійшли 8 країн, які є найуспішнішими з точки зору розвитку надання послуг з розміщення та мають значно вищі за середньоєвропейські показники. Другий кластер представлений в основному пострадянськими країнами, країнами Бенілюксу, північно- та окремими південно-європейськими країнами та. Ці країни мають досить дещо нижчі показники в порівнянні з середньоєвропейськими.

В результаті аналізу національних стратегій розвитку туризму та гостинності окремих представників кластерів встановлено, що країни 1 кластеру європейського ринку послуг з розміщення завдяки цілеспрямованим заходам у найближчу п'ятирічку залишаться лідерами. Окремі країни другого кластеру будуть демонструвати значні показники приросту. Стратегії країн обох кластерів на перспективу пов'язані з розвитком інфраструктури закладів розміщення, збалансованим податковим навантаженням, розширенням фінансування розширення туристичного бізнесу, стимулюванням інвестицій.

Список використаних джерел

1. Посохов І.В. Сучасний стан і структура європейського ринку готельних послуг. *Сучасні тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу: міжнародний та національний досвід: колективна монографія* / за заг. ред. А.Ю. Парфіненка. Харків, 2017. С. 77-88.
2. Безуглий В. В., Дорошенко М. В. Геопросторові особливості готельних ланцюгів Європи та України. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Географічні та геологічні науки*. 2018. Т. 23, Вип. 1. С. 107-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_geo_2018_23_1_10 (дата звернення 20.04.2020)
3. Горіна Г. О. Сутність та специфіка мережевої організації міжнародного готельного бізнесу. *Економіка та держава : зб. наук. пр.* К.: КНЕУ. 2011. № 3. С. 107 – 109.
4. Погасій С. О., Краснокутська Ю. В., Нікітіна І. В. Аналіз основних трендів розвитку ринку готельних послуг. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2019. № 2. С. 180-191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2019_2_18 (дата звернення 20.04.2020)
5. Шикіна О. Моніторинг структури готельних брендів Європи. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2019. № 3. С. 178-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2019_3_13 (дата звернення 20.04.2020)
6. Шикіна О.В. Міжнародна готельна індустрія макрорегіону Європи. *Інфраструктура ринку*. 2019. №34. С. 27-34. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/34_2019_ukr/6.pdf (дата звернення 20.04.2020)
7. Туризм у Європі. Європейська комісія. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (дата звернення 26.04.2020)
8. Strategic Plan for Tourism 2017-2022 Executive Summary. URL: https://turismo.beniculturali.it/en/wp-content/uploads/sites/2/2018/04/Piano-Strategico-del-Turismo_Executive-Summary_2017_ENG.pdf (дата звернення 26.04.2020)
9. Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030. URL: <https://mtu.gov.hu/cikkek/strategia> (дата звернення 26.04.2020)

РОЗДІЛ 6

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В НАПРЯМКУ БЕЗПЕКИ ТУРИЗМУ: ДОСВІТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Туристична галузь ХХІ століття – унікальне суспільно-економічне явище. Поставши, як напрямок задоволення рекреаційних та пізнавальних потреб людини, вона швидко еволюціонувала до механізму створення споживчого ринку для продажі товарів власного виробництва. Розширившись зі сфери послуг до виробництва, ІТ технологій, туризм все більше інтегрувався з іншими галузями. Як результат, 2019 року частка доходів отриманих від туризму склала 10% світового ВВП. У той же час рівень спроможності туристичної галузі України лишається одним з найнижчих в Європі. На 2019 рік частка туризму в ВВП України становило 1,5%. Це було вдесятеро менше ніж в інших країнах Європейського Союзу (ЄС). Загальна ж частка туризму в ВВП України протягом 1995-2019 років зменшилася з 12,2 до 6% [1]. Ігнорування туризму як важливої складової економіки, негативно впливало на загальний рівень розвитку країни. Шукаючи стратегії виходу з кризи уряд не надавав туризму великого значення, як ефективному засобу рішення проблем. Наслідками цього стала переорієнтація туристичного потоку з домінування внутрішнього туризму на зовнішній, скорочення потоку зовнішніх туристів в Україну. Втрата цікавості до України, як туристичної принади обумовлювалась її слабкою інформаційною представленістю, низьким рівнем якості надаваних послуг, зростання рівня туристичної небезпеки. При цьому за твердженням С. Вовк, успіх туристичної індустрії в ХХІ ст. можуть гарантувати лише безпека і високий рівень обслуговування. Причому безпеці дослідниця відводить перше місце. На її думку, керівна ланка індустрії туризму повинна вжити заходів, щоб уникати ризику на всіх етапах кожної подорожі - від переїздів до відвідування ресторанів і культурної програми [2].

Прикладом до наслідування у принципах розвитку туризму та протидії загрозам сучасності виступають країни ЄС. За кількістю туристичних відвідувань та отриманих прибутків вони не перший рік є лідером галузі. Близькість же розташування України до найбільшого туристичного ринку відкриває перед нею значні перспективи розвитку. Маючи унікальні природні, історичні, технічні, екологічні, техногенні об'єкти Україна може стати туристично-цікавою для усього світу. Проте за оцінкою конкурентоспроможності мандрівок і туризму проведеної Всесвітньої туристичною організацією у 2019 році показники України сильно відстають від більшості Європейських держав. В загальному рейтингу країн світу вона посіла 78 місце з 140. За критеріями оцінки згідно шкали від 1 до 7, де 1 найгірша оцінка, а 7 найвища: ділове середовище України оцінили в 4,1 бали (103 місце з 140), охорона та безпека – 4,8 бали (107 місце), здоров'я та гігієна – 6,5 бали (11 місце), кадри та ринок праці – 4,8 бали (48 місце), використанні інформаційних технологій – 4,5 бали (78 місце), рівень пріоритетності туризму в країні – 4,3 бали (92 місце), міжнародні відкритість – 3,7 бали (55 місце),

цінова конкурентність 5,9 балів (19 місце), екологічна стійкість – 3,9 бали (114 місце), інфраструктура повітряного транспорту – 2,7 бали (71 місце), наземна і портова інфраструктура – 3,1 бали (77 місце), інфраструктура туристичного обслуговування – 4,3 бали (65 місце), природні ресурси – 2,2 бали (116 місце), культурні ресурси та ділові поїздки – 1,9 бали (55 місце) [3]. Найгірші показники оцінки туристичної галузі України: безпека, екологія, природні ресурси, ділове середовище. При цьому більшість інших критеріїв мають оцінку нижче середньої. Дана ситуація формує негативний імідж країни, що позначається на зацікавленості та відношенні до неї туристів. Як наслідок, туристичні ринки доволі швидко реагують на загрози, негативно чи позитивно впливаючи у цілому на всю економіку. За твердженням О.Лієва, голови асоціації Індустрії гостинності: «туристична сфера чутливіша до змін за банківську» [4]. За даними соціологічного опитування проведеного інформаційною групою «ТУРПРОМ» 2017 року щодо впливу теракту в Стамбулі на динаміку продажу путівок в Турцію 60% опитаних респондентів сказали – так, це змусить замислитися чи їхати туди, 33% відповіли, що малоймовірно, тим паче до літа все стихне, 7% - не змогли визначитись з відповіддю [5]. Поширення коронавірусу в Китаї паралізувало не лише туристичну галузь країни, але й економіку.

Збільшення кількості загроз в туризмі обумовило обговорення їх в науковій спільноті та формування ряду класифікацій: С.Б. Мічурін; Й. Мансфелд; А. Пізам; А.П. Голод; О.М. Лазарев [6]. Зважаючи на універсальність та мету дослідження для аналізу використовуватимемо класифікацію. О.М. Лазарева. Дослідник виокремлює п'ять видів загрози в сфері туризму: загроза особистій безпеці туриста; загроза безпеки підприємницької діяльності в сфері туризму; загроза безпеки праці в сфері туризму; загроза безпеці населенню туристичних регіонів; загроза безпеці публічним інтересам (екологія, збереження культурного надбання тощо) [7].

Сьогоденна інтеграція світової економіки обумовлює необхідність посилення міжнародної співпраці у вирішенні проблем. Інтеграція України до ЄС один із механізмів такої протидії. Активізуючи роботу у даному напрямку Україна проводить адаптацію законодавства до європейських стандартів, перебудову органів влади. Так питання розвитку туризму було передано до Департаменту туризму та курортів при Міністерстві Економічного Розвитку і Торгівлі України. Одночасно з цим за досвідом країн Європейського Союзу (ЄС) створено державне агентство з розвитку туризму. До функцій агентства було віднесено питання: видання свідоцтв та ліцензій; законодавча ініціатива; представницька діяльність; інформаційно-пропагандистська робота як в Україні так і за її межами; облік туристичних ресурсів; робота по залученню інвестицій, загального брендінгу України в світі [8].

В питаннях адаптації нормативно-правової бази співробітництва увага приділялась: укладанню нормативно-правових актів про співпрацю на двосторонній основі (угоди, меморандуми), транскордонному співробітництву; приєднанню до багатосторонніх угод щодо розвитку туризму в регіонах Європи. В рамках розширення двосторонньої договірної бази співробітництва,

на даний момент Україна має домовленості близько з 30 європейськими країнами. Більшість угод було підписано на початку 2000-х років. У 2019 році Україна уклала домовленості з Сербією та меморандум про співпрацю з Румунією [9]. Встановлення двосторонніх контактів сприяло приєднанню України до міждержавних угод і програм розвитку. 2011 р. Україна приєдналась до реалізації Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону де питанням туризму приділяли значну увагу. Найбільшої ваги мало підписання та ратифікації 2014 р. угоди про асоціацію Україна-ЄС. Ставши дороговказом внутрішніх реформ та напрямку розвитку, угода посилила трансформаційні зміни в Україні у напрямку інтеграції. Документ визначав основні принципи та напрямки роботи. Відбувалась адаптація законодавства України до вимог ЄС. В рамках даної роботи було прийнято «Стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року», розпочалася робота щодо внесення змін до «Закону про туризм». З 1 червня 2017 року у сфері туризму набули чинності три національні стандарти України, гармонізованих з міжнародними та європейськими нормативними документами, а саме: стандарт ISO 17679:2016 Tourism and related services – Wellness spa – Service requirements (Туризм і пов'язані з ним послуги – Велнес Спа – Потреби в послугах); стандарт ISO 17049:2013 Accessible design - Application of braille on signage, equipment and appliances (Доступний дизайн - Застосування шрифту Брайля на вказівках, обладнанні та приладах); стандарт ISO 23599:2012 Assistive products for blind and vision-impaired persons -- Tactile walking surface indicators (Засоби допомоги для сліпих і слабоворих людей - показники тактильної поверхні) [10]. Необхідність цього обумовлюється пов'язаністю категорій «безпеки» і «якості». Без відповідного рівня безпеки не може йти мова і про належну якість обслуговування туристів. Стандартизація та класифікація об'єктів туристичної індустрії є ефективним засобом забезпечення якості і безпеки послуг в галузі.

Дані зміни мали сприяти поліпшенню бізнес середовища в сфері туризму та особистій безпеці туристів. Цього вимагали низькі показники оцінки індексу конкурентоспроможності мандрівок і туризму Всесвітньої туристичної організації. Порівнюючи комерційні втрати від злочинності (табл. 6.1) оцінки України не лише найнижчі, але й мають тенденцію до спаду. Період 2014-2015 були повним провалом, після чого вийти на довоєнний рівень так і не вдалось. Корупційні скандали, рейдерство, нестабільність фінансової системи відлякували не лише туристів, але й потенційних інвесторів. При цьому просідання показників характерне для більшості країн Європейського Союзу.

Протидія даним чинникам загрози стала пріоритетним напрямком розвитку країн Європейського союзу. У внутрішній та зовнішній політиці було впроваджено ряд програм боротьби зі злочинністю та економічними ризиками. Однією з перших в дію вступила програма COSME (EU programme for the Competitiveness of Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs)). Її реалізація передбачала імплементацію стратегії розвитку туризму з урахуванням потреб, що забезпечують нові перспективи розвитку. Заходи поліпшували бізнес середовища в секторі туризму, сприяли транснаціональній кооперації між їхніми учасниками на всіх рівнях, зокрема, у формі обміну найкращими

практиками. Україна приймає участь у програмі в рамках реалізації підпрограм: Horizon 2020; Supporting the Promotion and Development of Transnational Thematic Tourism Products Linked to Cultural and Creative Industries; Угоди між урядом України та ЄС про участь України в програмі ЄС «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу 2014-2020». В рамках транскордонного співробітництва відбувалась реалізація двох програм: Програма Транскордонного Співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020; Програма Транскордонного Співробітництва Румунія-Україна-Республіка Молдова 2014-2020. В рамках їх імплементації увага приділялась наступним питанням: безпеці кордону як механізму забезпечення протидії нелегальній міграції; поширення тероризму; безпеки туризму. Покликана сприяти інтеграції культурних та туристичних секторів України та ЄС програма «Креативна Європа». Спрямована на створення нових конкурентних культурологічних продуктів вона має за мету розробку нових бізнес-моделей, що у сукупності є одним з фундаментів культурно-розважального туризму [11].

Таблиця 6.1 - Комерційні втрати від злочинності

	2007		2009		2013		2015		2017		2019	
	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг
Португалія	6	15	6	21	5,9	15	6	10	5,9	10	5,8	11
Австрія	6,4	6	6,3	11	5,8	19	6,1	8	5,5	22	5,3	26
Німеччина	6,6	3	6	19	5,8	20	5,2	36	4,8	62	4,9	50
Бельгія	5,1	38	5,7	27	5,8	21	5,5	26	5,1	48	4,9	55
Швеція	5,8	18	5,8	26	5,7	27	5,2	39	5,8	12	5,1	42
Кіпр	5,5	25	6,2	12	5,6	28	5,7	14	5,3	33	5,3	27
Ірландія	5	41	5,3	48	5,6	29	5,5	23	5,2	42	5	46
Іспанія	4,7	52	5	59	5,5	33	5,2	37	5,4	26	5,4	24
Польща	4,3	62	4,2	95	5,5	37	4,4	74	5	50	4,8	60
Латвія	5,1	39	5,7	29	5,3	45	5,2	38	5,3	35	5,1	43
Франція	5	45	5,2	52	5,3	46	4,3	79	4,8	63	5	45
Угорщина	5,2	34	5,3	45	5	59	4,8	56	5,7	17	5,1	41
Греція	5,9	16	5,7	31	4,7	79	4,9	45	5	51	4,8	61
Італія	4,4	60	4,6	73	4,5	88	4,3	81	4	96	4,1	98
Фінляндія	6,7	2	6,6	3	6,4	3	6,3	3	6,4	4	6,5	2
Україна	4	69	4,9	61	5,4	41			3,5	114	4,6	72

Джерело: складено автором на основі [3]

Гарним прикладом взаємодії інвесторів та влади для України може стати практика країн ЄС в розробці та впровадженні систем «Розумне місто». Дана практика сприяє підвищенню конкурентоспроможності міст, формуванню ефективної системи керування міським господарством, створення комфортних та безпечних умов для життя та перебування туристів. Від розробки логістики

маршрутів міського транспорту до впровадження систем відеоспостереження з інструментами відео аналітики, система дозволяє зменшити кількість дорожньо-транспортних пригод, злочинів, оперативно відреагувати на випадки порушення правопорядку, запобігти їм. Так м. Берлін успішно реалізує з 2015 р. програму «Smart City Strategy». В рамках неї 2018 року Siemens та влада міста підписали угоду про будівництво на околицях Берліну нового смарт-міста. Проект оцінюється в 600 млн. євро та передбачає створення не лише сучасних жилих масивів, але й креативних зон, соціальної інфраструктури обладнаної по останньому слову техніки. Це дозволить не лише ефективно керувати господарством, але й протидіяти корупції, привабити туристів [12].

Значну роль у забезпеченні безпеки туризму відіграють правоохоронні структури. Важливим кроком у цьому було створення 2015 року національної поліції України. Дані зміни супроводжувались кадровим оновленням, технічним переоснащенням, змінами базових принципів роботи. Згідно них поліція мала стати товаришем, користуватися високим рівнем довіри, попереджати, інформувати і не карати. Як видно з таблиці 6.2 це мало певний ефект в якості підвищення рівня довіри та оцінки нацполіції.

Таблиця 6.2 - Індекс надійності служб поліції

	2007		2009		2013		2015		2017		2019	
	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг
Португалія	5,5	25	5,2	34	5,2	34	5,3	29	5,7	31	5,8	23
Австрія	6,2	8	6,2	13	6	17	5,9	18	6,2	17	6,1	14
Німеччина	6,5	2	6,5	4	5,9	20	5,9	19	5,3	39	5,3	38
Бельгія	5,2	32	5,7	28	5,7	24	5,7	23	5,9	26	5,6	30
Швеція	5,4	27	6,2	12	6,1	13	5,7	24	5,7	30	5,2	39
Кіпр	4,9	37	5,5	30	5,1	36	4,7	44	4,5	63	4,9	49
Ірландія	5,3	29	5,8	25	6	15	6,1	12	6,1	19	5,7	25
Іспанія	5,5	22	5,7	26	6	16	5,8	20	6,2	16	6,1	10
Польща	3,9	69	3,8	86	4,3	67	4,1	76	4,1	83	4	92
Латвія	4,3	55	4,4	64	4,3	65	4,6	46	4,2	80	4,5	67
Франція	5,6	18	5,9	19	5,3	33	5,3	30	5,8	29	5,7	27
Угорщина	4,6	43	4,8	46	4,2	70	4,1	66	4,3	69	4,4	69
Греція	5	34	4,4	63	3,9	82	4,4	58	4,7	54	4,2	79
Італія	4,9	40	4,6	54	5,1	38	4,8	42	4,3	71	4,6	59
Фінляндія	6,6	1	6,7	1	6,6	1	6,7	1	6,8	1	6,8	1
Україна	3,4	87	3,2	105	3	119			3,5	102	3,7	97

Джерело: складено автором на основі [3]

Якщо до 2015 року її рейтинг падав, то після почалися позитивні зрушення. Незважаючи на це в загальносвітовому рейтингу Україна посіла останні місця. Низька оцінка поліції стала ключових аспектом в інтеграції України до європейського туристичного простору. Позитивний досвід

вирішення даної проблеми міг би бути в запровадженні спеціальної туристичної поліції. За даними дослідження ВТО 1995 року проведеного в 73 країнах на тему «Безпека та захист мандрівників, туристів, туристських об'єктів» було з'ясовано, що в 71% країн об'єкти та визначні пам'ятки, відвідувані туристами, забезпечуються охороною з боку спеціальної туристської поліції або служби безпеки. У більше половини таких країн ця служба є частиною державної або муніципальної поліції. У 21% країн є спеціальна туристська поліцейська служба, що допомагає туристам вирішувати їхні проблеми. На туристську поліцію покладається також охорона пам'яток культури, навколишнього середовища, боротьба з наркотиками, надання інформації туристам і охорона місцевих етнічних груп. Однак лише в 9 країнах є закони, на підставі яких створена туристська поліція. Співробітники туристської поліції в 41% країн навчаються іноземним мовам, в 26% проходять підготовку за спеціальними туристським дисциплін, в 37% країн підтримують регулярний зв'язок з туристичними відомствами, фірмами і звичайною поліцією.

Конкретними кроками до взаємодії України та країн ЄС в питаннях підвищення ефективності роботи органів поліції та інших правоохоронних структур було укладання двосторонніх угод про співробітництво, обмін інформацією та протидія проявам тероризму. Сприяти цьому мали підписана 2016 р. угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне і стратегічне співробітництво та домовленість 2017 р. з Європейською організацією з питань юстиції. Відповідно до 2 ст. метою домовленості було посилення співробітництва між Україною і Євроюстом у боротьбі з тяжкими злочинами, зокрема організованою злочинністю і тероризмом [13]. Відповідно до домовленостей було проведено ряд міждержавних двосторонніх зустрічей на кшталт - українсько-польське співробітництво в рамках реформування поліції та відомчих вишів. Використання можливостей Європейського поліцейського офісу з управління інформацією сприяло розвитку єдиної інформаційної бази, здатної оперативно реагувати на ключові загрози. В рамках обміну досвідом з Європейським поліцейським коледжем проведено ряд двосторонніх зустрічей, організовано стажування співробітників національної поліції України. Значна увага приділялась співробітництву між закладами вищої освіти: візит представників з Литви до Одеського державного університету внутрішніх справ; Національної академії внутрішніх справ та ін. Під час зустрічей обговорювались: актуальні питання забезпечення якісної підготовки фахівців для підрозділів поліції; обміну передовим досвідом з організації та забезпечення навчального процесу між поліцейськими закладами; пошуку спільних тем для професійних наукових досліджень [14]. Проведена робота мала велике значення для зміцнення безпеки туризму в Європі та окреслювала коло подальшої співпраці з такими структурами ЄС як: Європейський моніторинговий центр по наркотикам та наркоманії; Європейське агентство у справах біженців; Європейське агентство оперативного управління великими інформаційними системами; Європейське агентство мережевої та інформаційної безпеки [15].

Налагодження співпраці мало сприяти зниженню рівня злочинності та випадкових вбивств в країнах ЄС та їх партнерах. За оцінками Всесвітньої туристичної організації індекс навмисних вбивств в Україні один з найбільших в Європі та має негативну динаміку росту (табл. 6.3). У той же час значна частина країн Європейського Союзу демонструє поступове зменшення кількості навмисних вбивств.

Таблиця 6.3 – Індекс навмисних вбивств на 100 000 чоловік

	2015		2017		2019	
	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг
Португалія	1,2	30	0,9	23	0,6	17
Австрія	0,9	18	0,5	6	0,7	18
Німеччина	0,8	13	0,9	23	1,2	38
Бельгія	1,6	38	1,8	50	1,9	60
Швеція	0,7	9	0,9	23	1,1	35
Кіпр	2	50	0,1	1	1,1	36
Ірландія	1,2	30	1,1	32	0,8	25
Іспанія	0,8	13	0,7	12	0,6	16
Польща	1,2	30	0,7	12	0,7	20
Латвія	4,7	73	3,9	76	3,4	78
Франція	1	23	1,2	35	1,4	43
Угорщина	1,3	35	1,5	40	2,1	61
Греція	1,7	42	0,1	1	0,8	24
Італія	0,9	18	0,8	20	0,7	21
Фінляндія	1,6	38	1,6	45	1,4	47
Україна			4,4	83	6,3	99

Джерело: складено автором на основі [3]

Посилення міждержавної взаємодії органів влади та поліції сприяли підвищенню рівня особистої безпеки туристів, місцевого населення, зниженню загрози безпеки підприємницької діяльності, публічних інтересів. Певні покращення відбулися і в сфері протидії тероризму. В силу економічних, політичних, військових, релігійних, соціальних причин тероризм швидко поширився світом та набув ознак глобальної загрози. При цьому перелік напрямків на які звертається увага в питаннях терористичної загрози постійно розширювались. Події останніх років засвідчили трансформацію терористичної загрози від виключно застосування зброї до розширення в сфері транспорту (літаки, вантажівки), епідемії, інформаційної безпеки, тощо. Зважаючи на це країни ЄС одними з перших реалізували систему «безпечне суспільство», розпочали відслідковувати рух великогабаритного транспорту, поширювали рекомендації щодо щеплень при відвідуванні різних країн та епідеміологічного стану в них. 1990 року Європейська комісія видала «Європейську директиву по комплексному туризму» в якій рекомендувала усім організаторам поїздок надавати туристам інформацію про медичні формальності, а також інші відомості про місця призначення. Керуючись нею на сьогоднішній день уряди

багатьох країн зобов'язали турфірми використовувати свої партнерські зв'язки для поширення попереджень про подорожі в різні країни.

Підвищення терористичної активності в Європі протягом 2013-2015 років (теракти у Парижі й Брюсселі) спонукало уряди країн Європейського Союзу запровадити нові антитерористичні норми та створити координаційні інститути. В дію було введено правило Passenger Name Record (PNR), згідно з яким уся інформація про пересування громадян по території ЄС (ім'я та прізвище, дати подорожі, контакти і навіть відомості про платежі) відслідковувалось спецслужбами і зберігалось для подальшої роботи. Для ефективнішої координації своєї антитерористичної політики в січні 2016 р. було створено перший наднаціональний контртерористичний орган – Європейський центр контртероризму (European Counter Terrorism Centre). Недоліками контртерористичної політики можна вважати те, що організатори більш як половини терактів (56%, або 152 атаки), вчинених у Європі 2016 року, досі залишаються невідомими [16].

На національному рівні були проведені заходи щодо тимчасового розширення повноважень поліції. Так Національні збори Франції 19 листопада 2015 р. схвалили законопроект продовження в країні режиму надзвичайного стану до трьох місяців, в рамках якого поліція отримала право: без санкції суду проводити обшуки приватних приміщень; вдаватися до домашнього арешту підозрюваних у тероризмі; позбавляти французького громадянства за причетність до терористичних організацій. За порадою президент США Барака Обама, щодо створення єдиної бази даних пасажирів усіх внутрішніх авіаліній, прем'єр Великобританії Девід Кемерон та президент Франції Франсуа Орланд домовилися активізувати обмін даними про авіарейси [17].

Зростання туристичного потоку та збільшення цікавості до даних регіонів представників терористичних організацій несе величезні економічні збитки представникам великого бізнесу. За даними «Bussines week» вартість різних видів страхування у США після терактів 2011 року зросла на 100-500%. Так, поліси для авіаперевізників подорожчали на 500%, для власників нерухомості – до 400%. До атаки на Всесвітній торговельний центр (ВТЦ) страховики практично враховували їх імовірність при розрахунку премій. Включення терактів до страхового покриття носило суто декларативний характер та не мало достатнього економічного обґрунтування. Після теракту 11 вересня 2001 року більшість страхових компаній світу відмовилася від укладання страхових угод, пов'язаних з ризиками тероризму. В Україні страхові угоди між авіаційними перевізниками та іноземними страховиками було призупинено або оголошено недійсними. Матеріальні збитки українських компаній протягом місяця за приблизними підрахунками склали: «Авіалінії України» – \$1,6 млн., «Міжнародні авіалінії України» – \$4,7 млн., «Аеросвіт» – \$5, 4 млн. Скорочення надходжень від туризму в США у 2002 році порівняно з 2000 роком склало 20%.

Це багато в чому стало причиною змін принципів роботи страхових компаній та виділення ризиків тероризму з загального страхового покриття в окрему категорію оцінювання. Основні позиції на даному ринку займають

північно-американські страховики і європейські компанії. Серед них найбільш активними є лондонський Lloyd's, американська AIG і французький Unistrat Assurances.

Досвід Європейських країн у цьому питанні був передовим. У ряді держав механізм страхового захисту від терористичних актів був відпрацьований і діяв ще до подій 11 вересня. У Франції з метою захисту всіх застрахованих осіб законом від 9 вересня 1989 року парламент включив всі збитки від терористичних актів у покриття збитків від прямої шкоди власності та збитків від тимчасової перерви у виробництві. Після трагедії в США у Франції зусилля страховиків в покритті ризиків тероризму були підкріплені урядовими гарантіями. Приміром сьогодні Французька компанія з перестрахування Caisse Centrale de Reassurance наділена державними гарантіями та бере участь у виплатах, коли збитки приватних страховиків від стихійних лих та терактів перевищують 150% величини премії [18].

Збільшення загрози людському життю та здоров'ю чи відмова оформлення страхового полісу призводить до переорієнтації туристичних потоків. Згідно статистичних даних збільшення терористичної загрози знижує туристичну активність в регіоні до 33%, а втрати ВВП коливаються в межах 2-3%. Як приклад, терористична активність у Франції 2015 року призвела до спаду частки туризму в ВВП країни з 2,9% до 1,1% [19]. Одночасно це призводить до початку домінування внутрішнього туризму над зовнішнім. За даними Швейцарської асоціації туризму через терористичні акти в Бельгії, Німеччині, Франції їх громадяни почали віддавати переваги відпочинку у дома. На думку ж голови інституту туризму і рекреаційних досліджень Північної Європи Мартина Ломана та компанії Ipk International терористичні акти впливають на тур потік лише тимчасово. Створення інформаційного буму навколо терактів швидко поширюються світом, проте швидко й втихають: «страхи присутні проте вони не впливають на бажання мандрувати» [20]. Згідно даних таблиці 6.4, позитивний досвід протидії тероризму змогли виробити: Франція; Німеччина; Угорщина, Австрія; Бельгія – країни, що найбільш усього постраждали від нього. Україна має хитку динаміку, що перебуває на даному етапі в стадії росту.

Зважаючи на це 2018 р. Рада Європи затвердила нову стратегію боротьби з тероризмом. У документі підкреслюється домінування трьох основних принципів: запобігання, переслідування, захист. Щодо запобігання діям терористичного характеру, то цей принцип базується на оцінці ризику дій радикально налаштованих осіб, підвищенні обізнаності та використання методів запобігання радикалізації, що призводить до тероризму, зокрема, педагогами, а також запобігання та припинення громадського підбурювання, пропаганди, поширення радикальних ідей, набору та підготовку, дій, пов'язаних з тероризмом, в інтернеті. Принцип переслідування базується на співпраці з прокуратурою і поліцією щодо збору доказів у зонах конфліктів та в інтернеті, зокрема для поліпшення міжнародного співробітництва по кримінальних справах і переслідування бойовиків іноземних терористичних угруповань. Щодо переслідування планується розробити керівні принципи спільних підходів до проведення розслідувань та переслідування транснаціональної

організованої злочинності й тероризму. Принцип захисту базується як на зборі інформації та застосуванні найдієвіших методів для відмови від радикальних поглядів та соціальної реінтеграції, зокрема у в'язницях та після звільнення, так і на конкретних заходах для покращення рівня надання допомоги жертвам нападів [21].

Таблиця 6.4 – Індекс збитків бізнесу через загрозу тероризму

	2007		2009		2013		2015		2017		2019	
	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг
Португалія	6	9	6,4	20	6,3	18	6,5	7	6,1	15	5,9	18
Австрія	6	10	6,6	8	6,6	4	6,5	6	5,8	35	5,7	32
Німеччина	5,6	30	5,8	62	5,8	54	5,5	60	4,9	84	5,2	71
Бельгія	4,8	85	6	47	6,2	26	6	26	4,8	86	4,2	120
Швеція	5,7	26	6,1	40	6,2	32	5,8	45	6	20	5,3	63
Кіпр	5,1	69	6,3	26	6	43	6	38	5,5	53	5,5	44
Ірландія	5,3	49	6,5	17	6,3	21	6,1	24	6,1	16	5,4	50
Іспанія	4,4	98	4,9	108	5,3	88	5	83	5,4	60	5,4	49
Польща	4,5	93	5,4	85	6,1	40	6	27	5,5	54	5,3	56
Латвія	5,3	50	6,4	24	6	41	5,9	36	5,9	25	5,9	15
Франція	5,1	68	5,7	69	5,2	89	4,6	108	4,3	112	4,3	117
Угорщина	6,2	4	6,4	21	6,5	6	6,2	13	4,8	88	5,9	19
Греція	5,7	24	5,9	56	5,3	85	5,3	69	5,4	63	5,2	74
Італія	4,9	81	5,5	79	5,6	60	5,6	54	5,1	78	5	84
Фінляндія	6,3	1	6,8	1	6,7	2	6,7	1	6,4	3	6,5	2
Україна	5,4	43	5,7	67	6,1	36			3,2	126	4,3	116

Джерело: складено автором на основі [3]

Реалізація даного документу важлива через навішування ярликів, домінування у суспільстві думки про терористичну загрозу від країн Азії. Це призводить до формування негативного відношення серед населення до вихідців зі Сходу. Так, за результатами соціологічного дослідження The Perils of Perception in 2016, жителі європейських країн істотно завищують кількість мусульман серед свого населення. Французи вважають, що мусульмани становлять 31% населення країни (насправді – 7,5), італійці – 20 (насправді – 3,7), шведи – 17 (насправді – 4,6), данці – 15% (насправді – 4,1). Поляки вважають, що в країні проживають 2,6 мільйона мусульман, хоча насправді у Польщі лише 35 тисяч людей, які сповідують іслам. Одночасно з цим 2016 року, за даними міжнародної відкритої бази терористичних атак The Global Terrorism Database, у Західній Європі було вчинено 269 терактів. На джихадистів або прихильників терористичної організації «Ісламська держава» припадає 27 атак. Це лише 10% від загальної кількості терактів у регіоні. Більше терактів вчинили організації, пов'язані з ірландським республіканським рухом, або його противники – 30 атак (11%). Але ще більше терактів припадає

на правих і лівих терористів. Загалом прихильники правих (17 терактів – 6%) і лівих (29 – 11%) радикальних поглядів вчинили майже 17% терактів у регіоні. Найактивнішими виявилися анархісти. З ними пов'язують 22 атаки. Отже, в сукупності політичні терористи відповідальні за 28% терактів у Європі проти 10% джихадистів або пов'язаних із ними. Викривлення проблеми тероризму, його політизація ускладнює боротьбу з його проявами. Одночасно вона сприяє формуванню негативного відношення до людей цієї національності, провокують новий виток ненависті до місцевої мусульманської спільноти. Це робиться для того, щоб створити для мусульман у Європі такі умови, які б змушували їх шукати захисту в терористів, виїжджати на підконтрольні їм території та долучатися до їхнього політичного проекту.

Досвід країн ЄС важливий для України та має активно перейматися не лише в рамках інтеграції до Європейського простору, але й забезпечення безпеки громадян та гостей країни. За даними дослідження індексу конкурентоздатності подорожей та туризму проведеного Всесвітньою туристичною організацією кількість жертв пов'язаних з тероризмом в Україні найвища в світі (Див. табл. 6.5). В 2019 році вона посіла 131 місце з 140 можливих. Найспокійнішою виявилась Португалія. Низьким рейтинг виявився у Німеччини, Бельгії, Іспанії, Франції, Греції через хвилю терористичних актів: теракт в супермаркеті Требе (Франція), теракт в Барселоні (Іспанія), теракт в супермаркеті EDEKA Гамбург (Німеччина) та ін. Високий рівень індексу тероризму в Україні пояснюється військовим конфліктом на Сході. Розгортання бойових дій з 2015 року не лише позначилося на динаміці туристичних потоків, але й стані туристичної галузі в країні [22].

Таблиця 6.5 – Індекс кількості жертв пов'язаних з тероризмом

	2015		2017		2019	
	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг
Португалія	7	68	7	1	7	1
Австрія	7	76	7	41	7	66
Німеччина	6,9	95	6,3	100	6,8	110
Бельгія	7	63	7	61	6,9	104
Швеція	7	77	6,6	92	6,9	96
Кіпр	6,9	94	6,9	83	7	58
Ірландія	6,4	118	6,3	101	6,9	93
Іспанія	6,9	87	6,9	70	6,9	99
Польща	7	1	7	1	7	57
Латвія	7	1	7	1	7	41
Франція	6,2	120	5,5	110	6,5	120
Угорщина	7	1	7	42	7	48
Греція	6,1	121	6,1	105	6,8	107
Італія	6,8	104	6,8	87	7	85
Фінляндія	7	1	6,9	72	7	84
Україна			1	126	5,6	131

Джерело: складено автором на основі [3]

Говорячи про негативні наслідки туризму варто згадати і про його дисфункції, що яскраво проявляються в питаннях екології, збереження культурної спадщини, тощо. Розбудова туристичної інфраструктури сильно впливає на природу, призводить до порушення екосистем, появи сміттєзвалищ. Боротьба за збільшення туристичного потоку автоматично має і збільшення сміття, рівня забрудненості довкілля. Відсутність ефективної державної концепції протидії даним проявам призводить до втрати туристичної привабливості регіону та порушення його екосистеми на довгі роки. Країни ЄС багато років ефективно впроваджують системи сортування та переробки сміття, поширення еко-стандартів та еко-життя. Яскравим прикладом чому є еко-туризму, зелений туризм, сільський туризм. Україна активно розвиває дані види туризму, що позитивно позначається на його динаміці, сервісу. Проте останнім часом еко-туризму піддався критиці екологів. Багато фахівців в галузі охорони природи і заповідної справи схилились до думки, що будь-який вплив туризму, в тому числі і екотуризму, є негативним для дикої природи. Це полягає в витоπτуванні рослинності, небезпеки виникнення пожеж, факторі занепокоєння для диких тварин, забрудненні водних джерел, засмічуванні території, вандалізмі тощо. Зважаючи на це в січні 2010 р. в закон України «Про природно-заповідний фонд України» було додано поправки, які заборонили всі види туризму на території природних заповідників [23]. Певного негативу від туризму зазнають культурно-історичні туристичні об'єкти. Пам'ятки архітектури, історичні місця поступово, під дією часу руйнуються. Це потребує проведення реставраційних робіт, охорони об'єкту. З цією метою в Європі поширена практика перетворення даних місць на туристичні кластери, що за рахунок туризму заробляють кошти на своє утримання, а також перебувають під захистом закону, як світова спадщина ЮНЕСКО.

Доволі часто від туризму страждає і місцеве населення. Великі туристичні потоки небезпечні з точки зору поширення вірусних захворювань, наркотичних речовин, тероризму, зростання рівня злочинності тощо. Реагуючи на них громадськість виступає проти збільшення туристичного потоку, як загрози посилення не лише терористичної загрози, але й екологічної, культурної, соціальної. Активісти з 14 міст Південної Європи створили спілку для об'єднання зусиль у боротьбі з масовим туризмом. Мережа SET анонсувала проведення спільних акцій протестів з метою привернення уваги урядів країн до потреби встановлення ліміту відвідувань для туристичної індустрії та навіть його зниження. Перший їх спільний захід полягав у випуску маніфесту, що засуджує масовий туризм як причину росту орендної плати, зникнення місцевих магазинів, створення робочих місць із низькою заробітною платнею та забруднення. Наразі до мережі входять десять іспанських міст, зокрема Мадрид, Барселона, Пальма-де-Майорка, португальський Лісабон та італійська Венеція, а також Канарські острови та Мальта. Останнім часом міста по всій Європі активізують зусилля, які мають на меті закриття сервісів зі спільного використання житла, такі як Airbnb, оскільки вони сприяють зростанню цін для

місцевого населення [24]. З метою вирішення даного питання запроваджуються туристичні маршрути, вводяться різні цінові категорії.

Отже, гарантування безпеки подорожі, мандрівки є ключовим моментом в розвитку туристичної галузі та світової економіки загалом. Туризм як один з її інтегруючих чинників на сьогодні пов'язує сферу послуг, виробництво, транспорт, ресурси. Впливаючи на рівень споживання він сформував власний ринок, що успішно розвивається в усьому світі. Передові країни вже давно перетворили туризму на один з головних напрямків розвитку національних економік. Лідерами цього виступають країни Європейського Союзу: Іспанія; Франція; Італія; Німеччина та ін. Маючи найбільший приток туристів з усього світу вони забезпечили завантаженість готелів, ресторанів, транспорту, виробництва. Причина такого успіху криється у гарно спланованій внутрішній та зовнішній політиці. Формування єдиного економічно-політичного центру сприяло спрощенню митних формальностей, покращенню інфраструктури та рівня безпеки. Саме вона стала визначальним фактором динаміки туристичної галузі. Аналіз даних засвідчує існування прямої залежності між рівнем безпеки в країні та кількістю міжнародних туристів. В свою чергу це підтверджують і дані соціологічних досліджень. Обираючи країну подорожі, турист керується інстинктом самозбереження та віддає перевагу тим місцям де: низький рівень злочинності, тероризму; високий рівень довіри населення до поліції. Інвестори в свою чергу звертають увагу на рівень комерційних втрат від злочинності, індекс збитків бізнесу через загрозу тероризму. Ставши на шлях Євроінтеграції Україна задекларувала наміри приєднання до Європейського Союзу та Європейського туристичного простору. Перспективи налагодження співпраці відкривали можливості модернізації туристичної галузі України, посилення її привабливості, збільшення туристичного потоку. Необхідність цього обумовлювалась низькою оцінкою індексу туристичної безпеки в Україні. Ефективність поліції, рівень терористичної загрози, особиста безпека туристів, безпека бізнесу в Україні мали найнижчі показники в Європі. При цьому військовий конфлікт на Сході України не варто вважати єдиною причиною різкого просідання рейтингів. Динаміка показників засвідчує поступове зниження оцінок починаючи з 2007 року з певними коливаннями протягом 2013-2015 років. Саме цей період багато в чому став переломним: підписання угоди про асоціацію з ЄС; укладання ряду договорів щодо співробітництва в сфері туризму та безпеки – мали певний результат. Прийняття базового документу про асоціацію з ЄС стало дороговказом подальшої роботи. Уніфікація та стандартизація нормативно-правової бази знімала формальні перепони у роботі, відкривала кордони. Дані зміни сприяли збільшенню кількості туристів проте для України ці показники лишалися низькими. Високий рівень терористичної загрози в Україні, після серії терактів в Німеччині, Франції, Бельгії та інших країнах ЄС, змушував іноземців багато в чому відмовлятися від подорожі в Україну та одночасно сприяв активній переорієнтації туристичного потоку з України в країни ЄС. Вирішуючи дану проблему Україна активно переймала досвід в реформуванні правоохоронних органів, розробці безпекових програм, обміну досвідом роботи в питаннях баз

даних, обробки інформації, тощо. Паралельно цього відбувалось пристосування страхової сфери, муніципального управління, оновлювались стандарти – як гарантія безпеки та якості надаваних послуг. Посилення співпраці сприяло і зверненню уваги на проблеми дисфункції туризму: екології, збереження культурної спадщини; страждання місцевого населення, як зворотного боку безпеки діяльності туристичної галузі. Поширення принципів еко-стандартів, технологій переробки сміття дозволяють не лише урізноманітнити галузь, але й позитивно вплинути на інші глобальні проблеми людства та зберегти планету.

Список використаних джерел

1. Ангелко І.В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2014/04/71-79__no-2__vol-49__2014__UKR.pdf (дата звернення: 05.02.2020).
2. Вовк С. Вплив тероризму на міжнародний туризм. Журнал європейської економіки. Тернопіль.: ТНЕУ, 2015. Т.14 (1). С.37-50.
3. Сайт Всесвітнього економічного форуму URL: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2019/country-profiles/#economy=UKR> (дата звернення: 08.02.2020).
4. Музлова Н. Туризм та трудова міграція після введення віськового положення URL: <https://bigkiev.com.ua/turizm-i-trudovaya-migratsiya-posle-vvedeniya-voennogo-polozeniya/> (дата звернення: 20.01.2020).
5. Опрос: «Повлияет ли теракт в Стамбуле на продажу путевок в Турцию?» URL: <https://www.tourprom.ru/polls/112/> (дата звернення: 21.02.2020).
6. Голод А.П. Безпека туризму як об'єкт регіональних економічних досліджень URL: http://tourlib.net/statti_ukr/golod2.htm (дата звернення: 19.02.2020).
7. Лазарев А.Н. Проблема повышения безопасности туристических услуг URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-povysheniya-bezopasnosti-turistskih-uslug/viewer> (дата звернення: 19.01.2020).
8. Сайт Платформа ефективного регулювання. Державне агентство України з туризму та курортів URL: <https://regulation.gov.ua/catalogue/regulators/id85/functions/page-2> (дата звернення: 19.03.2020).
9. Сайт міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Міжнародні акти URL: (дата звернення: 02.03.2020).
10. Сайт євроінтеграційний портал. Туризм URL: (дата звернення: 02.02.2020).
11. Розвиток туризму в рамках співробітництва з проектами та програмами міжнародних організацій та установ URL: http://www.compet.kh.gov.ua/images/MTD/Katalogi/Rozv_Tur_2017.pdf (дата звернення: 14.02.2020).
12. Погуляевский М. Компания Siemens планирует построить в окрестностях Берлина «умный город» URL:

<https://hromadske.ua/ru/posts/kompaniya-siemens-planiruet-postroit-v-okrestnostyah-berlina-umnyj-gorod> (дата звернення: 25.02.2020).

13. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16 (дата звернення: 26.02.2020).

14. Сайт Одеського державного університету внутрішніх справ. Співпраця з європейським поліцейським коледжем (CEPOL): до ОДУВС завітав представник литовської школи поліції URL: <http://oduvs.edu.ua/news/spivpratsya-z-yevropejskim-politsejskim-koledzhem-sepol-do-oduvs-zavitav-predstavnik-litovskoyi-shkoli-politsiyi/> (дата звернення: 26.02.2020).

15. Логунов А.Б. Региональная и национальная безопасность. М., 2014. С.457.

16. Кореньков О. Хто тероризує Європу? URL: https://dt.ua/international/hto-terorizuye-yevropu-statistika-proti-stereotipiv-261339_.html (дата звернення: 20.01.2020).

17. Загоруйко Ю. Європа проти тероризму URL: https://dt.ua/international/yevropa-proti-terorizmu-_.html (дата звернення: 18.01.2020).

18. Охріменко О. Туризм – тероризм: Неополітичні методи мінімізації збитків URL: <https://forinsurer.com/public/05/03/14/1771> (дата звернення: 17.01.2020).

19. Кирилов В.П., Кирилова Г.В. Антитерористическая защита туризма невоенными методами URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/antiteroristicheskaya-zaschita-turizma-nevoennymi-sposobami/viewer> (дата звернення: 25.02.2020).

20. Заварика Г.М. Международный терроризм как фактор риска для туризма URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodnyy-terrorizm-kak-faktor-riska-dlya-turizma/viewer> (дата звернення: 07.02.2020).

21. Сайт Укрінформ. Рада Європи затвердила нову стратегію боротьби з тероризмом URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2492524-rada-evropi-zatverdila-novu-strategiu-borotbi-z-terorizmom.html> (дата звернення: 08.02.2020).

22. О.В. Chernega, G.O. Gorina, O.M.Romanukha, G.A.Bohatyryova, K.V. Nikolenko Comparative analysis of the regional markets of cultural and cognitive tourism development in Ukraine. Geol. Geograph. Geoecology, 2019, 28(1), 29-38

23. Сайт Верховної Ради України. Про природно-заповідний фонд України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 12.03.2020).

24. Сайт mind.ua. Міста країн Південної Європи об'єднуються проти масового туризму URL: <https://mind.ua/news/20184359-mista-krayin-pivdennoyi-evropi-ob-ednuyutsya-proti-masovogo-turizmu> (дата звернення: 17.02.2020).

РОЗДІЛ 7

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В КРАЇНАХ ЄС І УКРАЇНИ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

- 7.1. Розвиток ринку туристичних послуг на сучасному етапі
- 7.2. Основні ознаки системи підготовки фахівців туристичної галузі в Україні
- 7.3. Особливості розвитку системи туристичної освіти в країнах ЄС
- 7.4. Традиції та інновації в системі підготовки фахівців туристичної галузі

7.1. Особливості розвитку ринку туристичних послуг на сучасному етапі

XXI століття визначається вченими як століття інформації, освіти, технологій, ресурсів, послуг. В контексті нашого дослідження важливим є те, що Всесвітня туристична організація (ЮНВТО) як спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй та провідна міжнародна організація у сфері туризму, яка відіграє вирішальну роль у розвитку та пропаганді сталого і доступного туризму, проголосила нинішній період часу століттям туризму. Статистичні дані свідчать про те, що галузь туризму буде рости і розвиватися. З кожним роком буде з'являтися все більше туристичних підприємств, а разом з ними – зайнятих у цій сфері [8; 35]. На жаль, кількість міжнародних туристів у світі за підсумками 2020 року може скоротитися на 60-80% проти показника попереднього року через пандемію коронавірусу. Про це йдеться у звіті Всесвітньої організації туризму, яка входить до ООН. Впроваджені обмеження на поїздки та закриття аеропортів і національних кордонів для стримування поширення коронавірусу ввело міжнародний туризм в найгіршу кризу з моменту його появи в 1950 році, йдеться у заяві [6].

На тлі інтенсивного розвитку туристського бізнесу й викликів сьогодення все очевиднішим стає той факт, що професійно, а значить, ефективно займатися туризмом без наявності спеціальної освіти складно, а в сфері обслуговування клієнтів просто неможливо. Цій галузі економіки потрібні добре підготовлені спеціалісти, які у нових економічних умовах зможуть вирішувати поставлені перед галуззю проблеми [22].

Аналіз наукових праць вчених (Безкоровайна Л.В., Бебик В.М., Возняк Л.С., Кнодель Л.В., Мельник А.О. та ін.) доводить, що привабливий імідж України на міжнародній арені має створювати нова генерація кваліфікованих кадрів індустрії туризму, що примножать традиції української гостинності та забезпечать високий рівень обслуговування вітчизняних та іноземних туристів, який буде відповідати сучасним стандартам якості послуг [1; 2; 5; 11; 16]. У цих умовах суттєво зростають вимоги до кадрового забезпечення галузей туристичної індустрії. Мова йде про підвищення кваліфікації державних службовців й посадових осіб місцевого самоврядування, на яких покладено повноваження з вирішення питань у сфері державного управління туризмом та курортами, закінчуючи підготовкою

менеджерів, екскурсоводів, гідів-перекладачів та інших фахівців сфери послуг. Лише високий рівень підготовки спеціалістів може забезпечити належну конкурентоспроможність українського туристичного продукту на вітчизняному та міжнародному ринках туристичних послуг.

У Законі України «Про туризм» [19] щодо професійної підготовки фахівців у галузі туризму визначено, що: – професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації кадрів у галузі туризму здійснюються державними, комунальними та приватними навчальними закладами в порядку, визначеному законодавством; – підготовка окремих категорій фахівців туристичного супроводу (гідів-перекладачів, екскурсоводів, спортивних інструкторів, провідників тощо), які не потребують здобуття громадянами професійно-технічної або вищої освіти із здобуттям кваліфікації за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, може здійснюватися у встановленому порядку юридичними чи фізичними особами; – центральний орган виконавчої влади в галузі туризму бере участь у підготовці навчальних планів і програм навчання фахівців у галузі туризму, їх професійній підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації, затверджує перелік посад фахівців туристичного супроводу, кваліфікаційні вимоги до них та порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу [19].

Разом із тим, протиріччя, які виникають сьогодні між зростаючими потребами населення у туристських послугах і можливостями їх задоволення туристською індустрією, між змінами в конкурентній ситуації та недостатньою компетентністю кадрів у різних сферах туристської діяльності – управлінській, економічній, екологічній, правовій, фаховій, визначили необхідність удосконалення кадрової підготовки і створення системи базової освіти в туризмі [11].

Вчені визначають туризм як багатогранний культурний феномен, соціокультурний феномен, як соціальний інститут і потужний фактор економіки, який поєднує в собі економічний, соціальний, гуманітарний, виховний і естетичний фактори [7]. Туристичні послуги складають значну частину споживаних населенням послуг і мають специфічний соціально-оздоровчий характер, тобто відпочинок. Щорічно у туристичних поїздках бере участь третина населення Землі.

Таблиця 7.1 - Цілі подорожей, %

Країна	Відпочинок	Бізнес	Інші цілі
Німеччина	80	11	9
Велика Британія	76	15	9
Франція	64	12	24
Італія	73	18	9
Нідерланди	83	10	7
Бельгія	82	9	9
Іспанія	62	25	13
США	37	33	30
Канада	57	16	27
Японія	78	11	11

Як видно з табл. 7.1 більшість туристів з різних країн мають за мету подорожі відпочинок (найбільший відсоток Нідерланди 83%, Бельгія 82%, Німеччина 70%). Можна також говорити про національні вподобання відпочинку.

Туризм як феномен сучасної цивілізації сприяє розширенню гуманітарного знання суспільства, спроможний визначити вектор його розвитку на найближчі роки; виступає фактором активізації економічних процесів. Туризм є вагомим джерелом створення робочих місць, і, за прогнозами, впродовж наступних п'яти років у світі створюватиметься 2500 нових робочих місць щодня. Важливим є те, що це одна з небагатьох галузей економіки, де залучення нових технологій не призводить до скорочення працюючого персоналу.

В багатьох країнах і регіонах туризм є основним джерелом прибутків. За чисельністю працівників індустрія туризму також стала однією з найбільших у світі – в ній зайнято понад 260 млн. чоловік, тобто кожний 10-й працюючий. Це має важливе значення, оскільки поглинаючи більше робочої сили, туризм зменшує соціальну напругу в суспільстві. Крім того, світовий досвід свідчить, що індустрію туризму можна розвивати і в період економічних криз, що має важливе значення для країн Східної Європи. Наприклад, Всесвітня рада подорожей і туризму у зв'язку з пандемією корона вірусу у 2020 році прогнозує спад у туристичній сфері, який у глобальному масштабі може сягнути 25 % та призвести до скорочення кількості робочих місць на 12-14 %. В той же час, вона рекомендує вже сьогодні переглянути умови для покращення подорожей, наприклад: відмінити або спростити візи, де це можливо; зменшити їх вартість, терміни обробки та запровадити ефективніші технології для безпечних подорожей; знизити податки для подорожуючих; збільшити бюджети та цільові ресурси для промоції, маркетингу та створення туристичних продуктів на регіональних ринках [6].

Одним із пріоритетних завдань розвитку ринку туристичних послуг в сучасних умовах повинно стати спрямування уваги на активізацію внутрішнього туризму, вивід країни на високий туристичний рівень і намагання зробити туристичну галузь цікавою для інвесторів. Адже за даними Міжнародної організації праці (МОП) витрати на створення одного робочого місця тут в 20 разів менші, ніж у промисловості, а оборотність інвестиційного капіталу в 4 рази вища, ніж в інших галузях господарства.

7.2. Основні ознаки системи підготовки фахівців туристичної галузі в Україні

Основними передумовами розвитку туризму повинно стати формування дієвої системи підготовки фахівців туристичного профілю. У зв'язку з цим завдання вдосконалення організації навчального процесу в підготовці фахівців туристської діяльності, формування їх професійних і ділових якостей стає

провідним у програмі подальшого розвитку сфери туризму та становленні туристичної освітньо-педагогічної системи.

Важливі аспекти проблеми дослідження висвітлено у наукових працях вітчизняних і російських дослідників: тенденції розвитку вищої освіти у світовому і європейському просторі (В. Андрущенко, Н. Булгакова, О. Галус, О. Козлова, К. Корсак, М. Лещенко, О. Овчарук, В. Олійник, А. Сбруєва). Стан та розвиток системи вищої освіти аналізують І.В. Жуковський і Л.І. Зязюн; реформування освіти та її основні етапи досліджують Б.Л. Вульфсон, М.Р. Лисенко та ін. Проблему удосконалення змісту вищої освіти висвітлено у працях зарубіжних науковців: сутнісні ознаки і механізми професійної освіти (Ф. Альтбах, Ф. Ансель, П. Арну, Ж.-Л. Адук, А. Баррі, Е. Bautier, А. Caboche та ін); теоретичні і методичні підходи до удосконалення змісту професійної освіти (Г. Brucy, Ж. Colomb, С. Descampe, Б. Доріата, J.-М. Foulin, Н. Грубб, П. Ходсон та ін.).

Серед вітчизняних науковців, що досліджують туристську освіту, варто відзначити роботи таких науковців, як: О. Бейдик, О. Дмитрук, Л. Кнодель, Л. Лук'янова, М. Скрипник, Т. Сокол, Г. Цехмістрова, В. Федорченко, Н. Фоменко, Л. Чорна, Г. Щука та ін.

Як показує практика, проблеми туристичної освіти доведеться вирішувати з урахуванням основних факторів та тенденцій ХХІ століття, які все більше проявляються в житті суспільства. Мова йде про процеси глобалізації і зростання конкуренції; поступове зникнення міжнародних кордонів; висока мобільність капіталів та робочої сили; розвитку сфери послуг та зростання впливу Всесвітньої торгової організації; поширення нових технологій, особливо в галузі інформатики та телекомунікацій; розвитку індустрії туризму, культури і відпочинку; зростання занепокоєності і невпевненості в майбутньому, що викликаються зміною роботи.

Аналіз процесів, які відбуваються у різних галузях й сучасні тенденції розвитку суспільства в цілому й туристичної галузі, зокрема, ми можемо констатувати, що постійно висувуються досить жорсткі вимоги до організації процесу підготовки фахівців для сфери туризму. Швидкий темп розвитку комп'ютерних технологій, поява нових професій в туристичній сфері зумовлений тим фактором, що туристи стають все більш обізнаними, а значить і більш вимогливими. Туризм має вагомий вплив на такі галузі господарства, як транспорт, зв'язок, архітектура, будівництво, сільське господарство, народні промисли, торгівля, виробництво товарів народного споживання.

Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог. Входження національної вищої школи в європейський освітній та науковий простір є складним та багатоаспектним завданням, яке вимагає вирішення багатьох питань як на державному рівні, так і в кожному окремому вищому навчальному закладі.

Підготовка фахівців сфери туризму є економічною, соціальною і культурологічною вимогою суспільного розвитку, має багатоплановий характер, є продовженням кращих історичних традицій педагогічної думки на

сучасному етапі розвитку суспільства. Мета підготовки професійних кадрів туризму – формування духовності, високих морально-етичних якостей особистості майбутнього фахівця, який повинен мати глибокі теоретичні знання і необхідні навички практичної діяльності для вирішення психологічних, соціальних та економічних конфліктів, породжених науково-технічною революцією.

Таблиця 7.2 - Огляд напрямів підготовки, спеціальностей та галузей знань підготовка фахівців сфери туризму

Рік	Напрямок підготовки / спеціальність	Галузь знань	Законодавче підґрунтя
2002	050401 «Туризм»	0504 «Туризм»	Наказ Міністерства освіти і науки України № 241 від 08.04.2002 р.
2004	6.050400 «Готельне господарство»	0504 «Туризм»	Наказ Міністерства освіти і науки України № 476 від 14 червня 2004 року
2006	030601 «Менеджмент» (туризму))	0306 «Менеджмент і адміністрування» (розділ «Соціальні науки, бізнес і право»)	
	020107 «Туризм»	0201 «Культура» (розділ «Гуманітарні науки та мистецтво»)	
2007	140101 «Готельно-ресторанна справа»	1401 «Сфера обслуговування» (розділ «Сфера обслуговування»)	Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 року № 1719
2009	030701 «Організація туристичного обслуговування», 030702 «Організація готельного обслуговування» 140101 «Організація обслуговування в ресторанах»	0307 «Туризм» 1401 «Сфера обслуговування» (розділ «Сфера обслуговування»)	Постанова Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2009 року № 990
	140103 «Туризм» 140101 «Готельно-ресторанна справа»	1401 «Сфера обслуговування»	Постанова Кабінету Міністрів України від 26 травня 2010 № 156
2012	6.140103 «Туризм»	1401 «Сфера обслуговування»	Затвердження галузевих стандартів вищої освіти Наказ Міністерства освіти і науки України № 1323 від 27 листопада 2012 року
2015	214 «Готельно-ресторанна справа»	24 «Сфера	Постанова Кабінету

	242 «Туризм»	обслуговування»	Міністрів України № 266 (1719-2006-п) від 29 квітня 2015 р.
2017	242 «Туризм»	24 «Сфера обслуговування»	Ухвалено Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України № 168-р від 16 березня 2017 року
2018	242 «Туризм»	24 «Сфера обслуговування»	Затвердження стандарту вищої освіти для першого бакалаврського рівня вищої освіти Наказ МОН від 04.10.2018 № 1068

Отже, у сучасних умовах розвитку існує потреба вдосконалення системи професійної якості освіти в туризмі, що викликана новими соціальним вимогами суспільства до рівня якості підготовки випускника з боку роботодавців, а також високими вимогами споживачів туристичних послуг.

Методологічною основою побудови системи туристичної освіти в Україні в сучасних умовах повинен бути підхід до туризму як до освітнього простору, в межах якого відбувається послідовна заміна станів розвитку особистості, її життєве та соціальне самовизначення, становлення інтересів та морально-етичних позицій, професійна кар'єра в умовах глобалізації з обов'язковою самоорганізацією та самореалізацією в інтересах особистості, суспільства і держави.

Формуючи світовий соціально-педагогічний і культурно-економічний простір і зайнявши провідне місце в світовій економіці, вільному обміні ідеями та цінностями культурно-історичної спадщини, туризм виступає і як ефективний засіб виховання полікультурної толерантності. При цьому розвиток туризму актуалізує проблему підготовки фахівців у системі професійної туристичної освіти у його різних проявах: індустріальному секторі, соціальних рухах і об'єднаннях, культурно-пізнавальній і туристичній діяльності, туристичній освіті, навчанні і вихованні. Професійна освіта в туризмі формує образ фахівця, відповідального за цілісний розвиток туристського руху [14].

Основною умовою трансформації освітньої системи має стати максимальне наближення й урахування національних очікувань та європейських вимог, наближення українських навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців туризму до стандартів міжнародної освіти. Зазначимо, що мова йде про підготовку на базах програм, які враховують перспективні проблеми економіки, урахування умов міжнародного ринку праці, забезпечення майбутніх спеціалістів знаннями та вміннями, що дозволяють оптимально професійно

діяти. Пріоритетним завданням стає заохочення здобувачів вищої освіти до самостійного мислення та поведіння, шляхом створення ситуацій з якомога більшою участю їх власної ініціативи та активності. Якщо професійна підготовка фахівців туризму відповідатиме цим критеріям, фахівці туризму будуть конкурентоспроможними на світовому ринку праці.

Основним психолого-педагогічним аспектом вітчизняної професійної освіти у сфері туризму є діяльно-творча функція, тобто розуміння і усвідомлення кожним студентом свого місця у світі туризму, розвиток особистісних, інтелектуальних, культурних і духовно-моральних якостей як спеціаліста і виконавця. Відповідно до цієї функції психолого-педагогічна підготовка фахівця сфери туризму вимагає досягнення органічної єдності теорії і практики, навчання і виховання, взаємозв'язку та наступності викладання природничо-наукових, гуманітарно-філософських і прикладних дисциплін.

Особливістю формування змісту навчання кадрів для сфери туризму є орієнтація їх на світовий досвід теоретичної і практичної професійної підготовки, формування ієрархічного рівня туристської діяльності відповідно до рівнів зайнятості у сфері туризму.

7.3. Особливості розвитку системи туристичної освіти в країнах ЄС

Європейський Союз – це об'єднання 28 країн, які разом працюють задля миру і добробуту їхніх громадян. Своїх цілей вони досягають через дедалі тіснішу інтеграцію у різних сферах. ЄС координує освітні процеси у державах-членах, допомагає їм ділитися кращим досвідом, сприяє освітній мобільності студентів і викладачів, підтримує партнерські зв'язки між вищими навчальними закладами різних країн. Із союзного бюджету фінансуються освітні програми, участь у яких можуть брати громадяни держав-членів та освітні установи.

Поєднання зусиль країн Євросоюзу в сфері освіти отримало значний поштовх 2000-го року, коли було ухвалено Лісабонську стратегію: широку програму реформ, спрямовану на економічне зростання та зайнятість. У 2009 р. було прийнято стратегію європейського співробітництва у сфері вищої освіти та тренінгів, розраховану на період до 2020 р.

Однією з освітніх цілей Євросоюзу є досягти, аби частка людей 30-34 років з вищою освітою сягала щонайменше 40%. Співробітництво в рамках ЄС в сфері освіти базується на спільному визнанні державами-членами того, що якісні знання й висока кваліфікація громадян ЄС є його надзвичайно цінним активом. Свідченням великої уваги, яку приділяє ЄС освітнім процесам є його увага до Болонського процесу – загальноєвропейської стратегії реформування вищої освіти. Вона зосереджується на трьох складових: переході вищих навчальних закладів на трициклову структуру (бакалавр-магістр-доктор); забезпеченні якості вищої освіти; визнання кваліфікацій та періодів навчання, здобутих студентами у різних вищих навчальних закладах Європи. Участь у Болонському процесі беруть нині 46 європейських держав, серед них і Україна. В основі структури вищої освіти європейських країн зазвичай є два цикли навчання: «бакалавр» (три роки навчання) та «магістр» (два роки навчання). У

вищих навчальних закладах використовується система кредитних одиниць як засобів визнання проходження підготовки, а також додаток до диплома, де описані основні характеристики кваліфікації випускника англійською мовою, що сприяє мобільності студентів.

В європейських країнах спостерігається обов'язковість ступеневого навчання, тобто проходження майбутнім фахівцем таких рівнів професійної підготовки: 1) учнівство, або освіта стажиста; 2) базова професіоналізація: первинний досвід самостійної трудової діяльності (коледж); отримання диплома бакалавра, навчання для здобуття диплома магістра; післядипломне навчання (систематична перепідготовка і підвищення кваліфікації).

Ми виходили з того, що професійна освіта у країнах ЄС, зокрема фахівців туристичного профілю спрямована не лише на теоретичні знання та практичну підготовку, а й на виховання високих духовних та моральних якостей. Професійна діяльність спеціалістів туризму базується на системі цінностей, з допомогою якої знання і вміння інтегруються у практику. Однією з основних ознак туристичної освіти є її орієнтація не на вузьку спеціалізацію, а її багатовекторність.

Ми вважали за доцільне розглянути систему професійних рис фахівця (згідно позиції Юзефа Пенца та поглядів Філіпа Садлера і Тома Ламберта), до якої ученими віднесені: потреба або прагнення брати на себе відповідальність за перебіг подій; усвідомлення, в якому напрямі слід прямувати; готовність приймати самостійні рішення та втілювати їх у життя; вміння стійко зустрічати зміни; вміння переконувати інших, залучати до цієї справи й тих, з ким безпосередньо не працюватиме, але хто підтримає його плани; вміння набувати досвід, робити висновки.

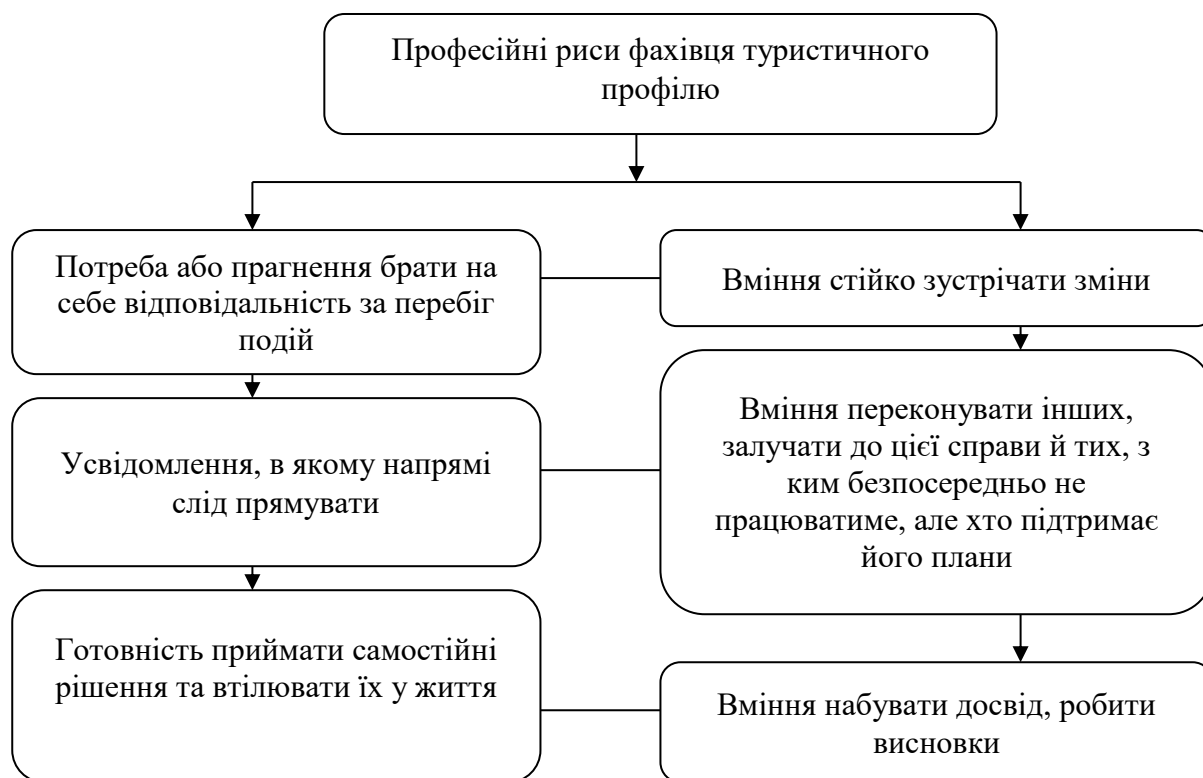

Рисунок 7.2 – Професійні риси фахівця туристичного профілю (складено автором на основі [18; 20; 23])

Вивчення європейської практики підготовки працівників туризму засвідчує, що в цих країнах поступово склалися так звані бінарні системи вищої туристської освіти, де поряд з університетським сектором функціонують досить численні спеціалізовані заклади. З європейських країн бінарну систему вищої туристської освіти мають Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ірландія, Нідерланди, Норвегія, Німеччина, Франція, Швейцарія та ін. На протилежному полюсі перебуває так звана унітарна система вищої освіти, до складу якої входять в основному університети. Така система функціонує в Італії, Іспанії, Фінляндії, Швеції. До окремої групи належать країни з так званими інтегрованими університетами, до яких входять спеціалізовані середні й вищі навчальні заклади та країни колишнього соціалістичного табору.

Найбільшим туристським центром і ринком є Сполучені Штати Америки. На американський континент припадає 21% всіх подорожуючих та 30% світових надходжень від туризму. Майже 10 млн американців працюють на підприємствах, безпосередньо або опосередковано пов'язаних зі сферою туризму. Щорічна кількість зарубіжних відвідувачів у США наближається до 50 мільйонів. Система вищої туристичної освіти в США є однією з найрозвиненіших в світі і вважається однією з найбільш досконалих.

Система американської освіти в туризмі представлена великою кількістю інституцій [26]. У США налічується понад 176 різних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Туризм» і «Гостинність». Серед найбільш відомих університетів - Університет імені Джорджа Вашингтона, Університет штату Мічиган, Техаський університет, Університет штату Колорадо, Массачусетський університет, Університет Філадельфії (штат Пенсільванія). Однак слід зауважити, що у структурі таких відомих усього світу навчальних закладів, як Гарвардський та Стенфордський університети, не знаходимо факультетів з гостинності чи туризму [28].

З-поміж усіх інституцій, які формують структуру системи підготовки фахівців з туризму США, можна виокремити два типи закладів: однопрофільні, які спеціалізуються виключно на підготовці фахівців для туристичної галузі, та багатoproфільні, які забезпечують підготовку фахівців для різних сфер господарювання, включаючи туризм.

Основне місце в системі освіти в туризмі США посідають багатoproфільні навчальні заклади, до яких належать дворічні комунальні коледжі, чотирирічні коледжі та університети. Комунальні коледжі виступають перехідною ланкою між середньою та вищою школами. Комунальні коледжі забезпечують регіональну систему господарювання кваліфікованими робітниками і спеціалістами середньої ланки. Після закінчення випускники, отримавши асоціативний ступінь або диплом молодшого фахівця, стоять перед вибором працевлаштування за обраним фахом або продовження навчання: їх зараховують на другий чи третій курси університетів або чотирирічних коледжів.

Протягом усього навчального процесу увага акцентується на вивченні базових концепцій гостинності, технології обслуговування туристів і методів

продажі турів. 8-тижневе стажування в туристичних організаціях виступає невід'ємною складовою навчального процесу.

Провідна роль у системі освіти в туризмі США належить університетам. Університет ім. Джорджа Вашингтона має у своєму складі 9 шкіл та Міжнародний інститут туристичних наук. Ступенева система підготовки фахівців проводиться на рівні «молодший фахівець», «бакалавр», «магістр» [28]. Підготовка молодших фахівців здійснюється впродовж одного-двох років, навчання бакалаврів триває 4 роки, магістрів із туристичного адміністрування – від півтора до двох років для стаціонарної форми навчання та три роки – для дистанційної.

На першому рівні Університет ім. Джорджа Вашингтона випускає сертифікованих фахівців з менеджменту подієвого туризму. Творчий колектив викладачів і наставників складається з менеджерів туристичних центрів та організаторів подієвого туризму, керівників туристичних асоціацій і компаній, а також досвідчених фахівців з організації ділового туризму та маркетингу.

Міжнародний інститут туристичних наук Університету ім. Джорджа Вашингтона на додаток до вищезазначеної спеціалізації пропонує підготовку фахівців з менеджменту туристичних дистинацій. Як у Массачусетському університеті, так і в Університеті Флориди підготовка майбутніх фахівців проводиться за комбінованою програмою «Бакалавр-магістр». Студент може одночасно здобути два ступені. Термін навчання за даними програмами 5 років, що на рік менше від традиційно встановленого в усіх ВНЗ країни: підготовка бакалаврів здійснюється протягом 4 років, а магістрів – 2 роки. 138 кредитів – це та мінімальна кількість, яка необхідна для отримання ступеня бакалавра та магістра наук за умови написання студентом дипломної роботи. Відповідне число кредитів при шестирічному навчанні дорівнює 150.

В Університеті Флориди розроблено комбіновану програму підготовки бакалавр-магістрів, яка не передбачає написання дипломної роботи. Відмічаємо, що тут кількість кредитів вже збільшено до 145, що все ж на 12 кредитів менше від загальної кількості годин, передбаченої шестирічним терміном навчання. Студент подає заяву на навчання за комбінованою програмою бакалавра-магістра не при вступі на перший курс, а кінцевим терміном визначено кінець осіннього семестру третього року навчання, що, на нашу думку, є виваженим підходом, який надає студентам можливість усвідомленого визначення власного професійного майбутнього.

Система освіти в туризмі США базується на принципі індивідуалізації навчання, який передбачає врахування особливостей кожного студента та закріплення за ним права вибору навчальних предметів та семестру для їх вивчення, кількості кредито-годин, формування індивідуальних планів підготовки чи напрямів спеціалізації. Всі студенти американських університетів, починаючи з третього курсу, займаються за спеціально складеними планами, які формуються на основі співвідношення обов'язкових та елективних дисциплін. Дана обставина зумовлена американським способом життя і є відмінною ознакою системи освіти в цій країні.

В усьому світі підготовці кадрів туристичного бізнесу приділяється значна увага. По даним ВТО на початку 90-х років нараховувалося 105 вищих та 139 середніх освітніх заклади туристичного профілю, в Америці - відповідно 6 та 17, в Азії та районі Тихого океану - 13 та 35. Найбільше освітніх закладів, що готують персонал сфери туризму, в Великобританії 37, Іспанії та Італії - по 28, Франції - 22; на американському континенті виділяються Канада - 25, США - 22 та Чілі - 12, а в азійсько-тихоокеанському регіоні - Австралія - 16, Китай - 6, Філіппіни - 5 та Японія - 4.

Туризм завжди відігравав важливу роль в економіці *Канади*, тому що вже протягом століть люди відвідують цю величезну, прекрасну країну. Канада піднесла туризм до рівня мистецтва, і багато навчальних закладів країни спеціалізуються на підготовці спеціалістів до кар'єри в цій динамічній галузі. Щороку мільйони людей відвідують готелі, ресторани, курорти та клуби по всій Канаді. Коледжі та університети Канади, в свою чергу у відповідь на зростаючу потребу у високо кваліфікованих співробітниках, відповіли широким спектром програм від базової підготовки до післядипломного навчання.

Стажування в Канаді відповідає високим міжнародним стандартам. Навчання часто поєднує в собі європейські та міжнародні традиції якості обслуговування у поєднанні з північноамериканськими моделями та використанням передових технологій.

Туристична освіта в Канаді пропонує як короткі програми, які можуть тривати від десяти до сорока тижнів, моделі навчання в коледжі, що можуть тривати до одного, двох чи трьох років, так і отримання диплому після чотирьох років навчання в за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», а також можливість отримання вчених ступенів у сфері туризму [30].

Більшість програм, що пропонуються канадськими коледжами, приділяють особливу увагу практичній підготовці майбутніх фахівців туристичної сфери. В закордонних закладах освіти не менше ніж 50% загальної навчальної підготовки відводиться на підготовку практичну, а в деяких навчальних закладах Європи тривалість практики складає 9 місяців.

Ця країна має багаторічні освітні традиції у сфері професійної підготовки загалом та підготовки фахівців туристської сфери зокрема. У Канаді освіта покликана ввести студентів у світ культури і підготувати їх до своєї ролі в суспільстві, повинна зробити майбутніх фахівців здатними до вдумливих суджень і прийняття відповідальних рішень. Тим не менше освіта залишається пріоритетом як інвестиція для уряду країни і відображає високу прихильність канадців до навчання. Витрати на освіту на всіх рівнях становлять 7% валового внутрішнього продукту Канади, що є найвищим рівнем серед країн «вісімки».

Канадські освітні системи прагнуть підтримати студентів, які стикаються з додатковими проблемами при здобутті професійної освіти, через спеціальні програми, мову програми й розуміння того, як культурні і мовні характеристики системи можуть вплинути на студентів.

Ключовим фактором, що впливає на учнів, є мобільність студентів. Канадські студенти мають можливість шукати кращі програми, доступні як у своїй країні, так і за кордоном. Крім того, студенти з інших країн, можуть

вступити до канадських університетів. Навчальні програми останніх мають бути конкурентоспроможними на міжнародному рівні, щоб залучити іноземних студентів і зберегти канадських студентів, а також справедливими, щоб забезпечити внутрішній доступ усім до вищої освіти. У Канаді іноземні студенти становлять 20% загальної кількості у післядипломних дослідницьких програмах, 7% – в університетах та 4% – у професійній освіті [33]. Щодо назви, то в Канаді намагаються не вживати термін «іноземні студенти», його замінюють на «міжнародні студенти».

Інтернаціоналізація і глобалізація людської та економічної діяльності буде спонукати канадське суспільство до конкуренції з іншими країнами. Ясно, що якість освіти, яку надають молодим людям, допоможе Канаді відповісти на виклики ХХІ століття.. Канадські університети мають давні традиції міжнародного співробітництва. Але, як зазначає Асоціація університетів і коледжів Канади, інтернаціоналізація університетів означає зміну підходу до викладання і навчання. Це перетворення, що має важливе значення для майбутнього якості вищої освіти в країні [33].

У канадському туристичному секторі задіяно 1,67 млн. людей (дані EMERIT 2005). Це динамічна, конкурентоспроможна галузь, що пропонує широкий спектр можливостей працевлаштування. Для її підтримки та постійного покращення в країні функціонує багато організацій. Серед них СТНРС – Canadian Tourism Human Resource Council (Канадська Рада з питань розвитку людських ресурсів у сфері туризму). Вона слугує національним форумом, який сприяє розвитку людських ресурсів, що, відповідно, підтримує глобальну конкурентоспроможність канадського туристичного сектору. Основні цілі, які ставить перед собою СТНРС включають: встановити напрямок розвитку канадських туристичних людських ресурсів, заохочувати культурний аспект підготовки кадрів для туристичного сектору, координувати національні стандарти туристичних спеціальностей [31]. Вона виступає захисником з питань розвитку туристських людських ресурсів на національному та міжнародному рівнях.

Національні, провінційні та територіальні асоціації туристичної галузі співпрацюють з 1987 р., щоб впровадити галузеві стандарти спеціальностей та сертифікації, які б визнавалися на території всієї Канади. СТНРС координує досягнення провінційних і територіальних рад. Цей процес підтримує розвиток єдиного національного стандарту та сертифікаційної програми для будь-якої туристської спеціальності [32]. У документі стандарту спеціальності прописані знання, вміння та ставлення, необхідні, щоб бути компетентним у спеціальності. Ці стандарти були розроблені галузевими професіоналами та охоплюють колективний професійний досвід фахівців туристичного сектору всієї Канади.

Стандарти – це положення, які визначають обсяг знань і виконання професійних обов'язків та необхідні особі, щоб вважатись компетентною у своїй спеціальності [28]. Вони необхідні як для покращення структури галузі, так і для підвищення іміджу сектора серед громадськості. Якщо ми маємо на увазі студентів, то стандарти: стандарти формують основи змісту туристської

освіти та просувають професійну підготовку до відповідних галузевих рівнів; чіткість стандартів сприяє покращенню іміджу галузі як надійного вибору спеціальності, вони; стандарти вносять ясність при виборі конкретної спеціальності в межах туристської галузі [26].

У навчальних закладах *Великобританії* є концепція вченого Дональда Шона, спрямована на сприйняття і усвідомлення студентом змісту діяльності у процесі її здійснення. На думку науковця, навички та вміння можна набути лише спостерігаючи за діями досвідчених фахівців, співпрацюючи з ними, аналізуючи свої власні практичні дії, спільно обговорюючи помилки, проблемні ситуації тощо [27].

В середині минулого століття європейські університети були нездатні відповідати вимогам туристичної сучасності, і лише з 1980-х років почали пропонувати програми по отриманню диплому бакалавра. Зрозуміло, що академічна туристична освіта не розвивається однаково в різних європейських країнах. Безумовно, культурне різноманіття на європейському континенті призвело до різноманіття програм в питаннях тривалості курсу, навчальних програм, а також адміністративної організації навчання.

Вища освіта в *Швейцарії* асоціюється зі спеціальністю «готельний бізнес». Швейцарія перша у світі створила модель освіти в цій області, і її школи готельного та туристичного бізнесу вважаються еталонними. З появою перших готелів, відкриваються і школи, що готують персонал для роботи в них. Перша школа готельного господарства, Ecole Hoteliere de Lausanne, відкрилася у Швейцарії в 1899 році. Слідом за нею, на початку XX століття, почали з'являтися інші. Програми цих шкіл вже не обмежувалися лише предметами з управління готелем, в курс була введена спеціалізація «Подорожі та туризм». У сучасних школах готельного бізнесу, крім готельного та туристичного менеджменту, студенти вивчають маркетинг, інформаційні технології, стратегічний менеджмент, міжнародні фінансові системи і бухгалтерський облік, контроль бізнесу, проект - менеджмент і, звичайно ж, іноземні мови. Крім обов'язкової англійської мови, на якій ведеться навчання в більшості шкіл, менеджер повинен вільно володіти французькою або німецькою. Практично, всі програми вищої освіти охоплюють одразу три сфери - туристичний, ресторанний і готельний менеджмент [2].

У Швейцарії підготовка фахівців відповідного профілю здійснюється в широко відомих у світі навчальних закладах – Швейцарській школі готельного менеджменту (SHMS) та школі готельного менеджменту (EHL). На сьогоднішній день у Швейцарії на федеральному рівні зареєстровано 4 програми підготовки в закладах вищої туристичної освіти (неуніверситетського рівня) серед яких фахівець туристичної діяльності та післядипломна освіта за спеціальністю «Менеджер готельного господарства».

У *Німеччині*, туристична освіта розвинулася в рамках Fachhochschulen (спеціалізованих вузів), які присвоюють ступень бакалавра по завершенню восьми семестрів [10].

Туристичні спеціальності французьких університетів пропонують дво-, три- та чотирирічні програми. Все більше і більше програм з туризму і

гостинності у Франції орієнтовані на чотири роки навчання з отриманням ступеню бакалавра по завершенню навчання, що зазвичай готує студентів до керівних посад у галузі.

Італія почала пропонувати трирічні програми з курсів «Професійні оператори туризму» та «Економіка туризму» у 1993 році. Наприклад, протягом двох років - з 1993 по 1994 - кількість програм з гостинності та туризму, що пропонувалися італійськими університетами, зростає з двох до дванадцяти.

Польські університети забезпечують безперервну систему підготовки кадрів у сфері туризму, що охоплює всі ланки діяльності та основні напрямки роботи. Спеціалісти з вищою освітою готуються за ступеневою системою: бакалавр - спеціаліст - магістр. Студенти за чотири роки навчання опановують не тільки фундаментальні, але й професійно-орієнтовані дисципліни, дисципліни спеціалізації, проходять навчально-виробничу, педагогічну та виробничу практики, що дозволяють отримати кваліфікацію, достатню для виконання виконавчих функцій з організації туристичної діяльності. Головною турботою навчальних польських закладів є формування конкурентноздатних фахівців, які мають підприємницькі навички, здатні працювати ініціативно [28].

Особливістю австралійської підготовки фахівців у галузі туризму є практична підготовка в готелях та турагенціях.

Зважаючи на вищезазначене, під егідою Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) були розроблені граничні рамки загальних характеристик та акредитаційних стандартів. У сучасних дослідженнях аналізується можливість впровадження міжнародного стандартного іспиту – кваліфікаційного туристичного тесту за здатностями (КТТЗ), метою якого є оцінити спроможність студентів до діяльності у сфері туризму. Це дозволить продовжити навчання на курсах, створити умови для кар'єрного зростання, надасть можливість удосконалити професійні знання та навички працівників [21].

Міжнародні організації, які займаються розвитком туризму й підготовкою фахівців, висунули вимоги до галузі туризму й туристичної освіти та визначили такі конкретні завдання в галузі професійної туристичної освіти: розробка стратегічних орієнтирів модернізації вищої освіти; прагнення підняти професійну освіту в галузі туризму на рівень найвищих досягнень світової науки, техніки й передового досвіду; – розробка освітніх і навчальних програм відповідно до потреб ринку праці, створення програм з викладанням поширеними мовами світу.

Значну роль у розв'язанні проблеми підготовки кадрів відіграє Всесвітня туристична організація (UNWTO), яка підтримує освіту і проведення навчальних програм з туризму. За ініціативи UNWTO розроблені вичерпні Стандарти міжнародної класифікації туристичної діяльності [6].

У *Франції* туризм визначається як освітній простір, в якому відбувається багатовекторний розвиток людини на основі загальнолюдських моральних та етичних принципів у межах регіональних та національних традицій в інтересах особистості, суспільства і держави. Природно, що в цій галузі зосереджуються найрізноманітніші проблеми туризму, історії, філософії, соціології, екології, політології, культурології, економіки, права та інші. Туризм є важливим та

впливовим чинником «народної дипломатії», взаємозбагачення культур народів світу, позитивним фактором для охорони навколишнього середовища.

У Франції підготовку фахівців туризму і гостинності здійснює транснаціональна туристсько-готельна корпорація (ACCOR), яка представлена в 140 країнах. Французька методика готельного менеджменту реалізується також школою Готельного менеджменту (ІНТТІ) та Інститутом міжнародного менеджменту Ватель-Париж, Паризькою школою готельного господарства і туризму [13].

Французький внутрішній ринок туризму відмінний від внутрішнього ринку туризму іншої Західної Європи. По-перше, дуже невелика кількість французів проводять свою відпустку за кордоном (приблизно 18% на рік). По-друге, тут існують виражені піки відпускних періодів: шкільні канікули в липні і серпні, короткі різдвяні канікули, канікули в лютому і під час паски. По-третє, французи воліють подорожувати на автомобілях (81% усіх внутрішніх туристів). По-четверте, більшість мандрівників – це міські жителі.

Основні принципи системи освіти у Франції мають уже столітню історію, і були закладені в 1880-90-х роках. Освіта безкоштовна, не має релігійного змісту й обов'язкова для дітей від 6 до 16 років. В Франції співіснують приватна і державна системи освіти.

У приватних навчальних закладах навчається близько 20% всіх учнів Франції. Держава затверджує всі шкільні програми для приватних і державних шкіл, організовує конкурси й іспити. Тільки держава має право на видачу дипломів до рівня бакалавра.

З часу Закону Дебре від 1959 року приватна освіта одержує допомогу від держави – саме держава оплачує працю викладачів і бере участь у витратах на навчання (8 з 9-ти часток шкіл користаються цією допомогою).

Сьогодні формування вищої професійної освіти Франції визначається принципами Болонської декларації, але водночас із збереженням ідентичності й високої конкуренто-спроможності французької системи освіти шляхом: подальшої професіоналізації університетського сектору вищої освіти за рахунок відкриття нових спеціальностей міждисциплінарного типу; введення нових професійно-орієнтованих напрямів підготовки фахівців; максимально можливої інтеграції навчального процесу і наукових досліджень в університетах; зумовленості їх фінансування результатами наукової діяльності і ступенем участі в ній викладачів та студентів; підтримки високої якості освіти, насамперед через удосконалення процедур, механізмів і стимулів системи контролю якості.

Удосконалення вищої професійної школи Франції набула нових масштабів у зв'язку з утворенням Європейського Союзу, де країна відіграє важливу роль. На перший план висуваються такі питання, як стандартизація дипломів та «професіоналізація» вищої школи. Характерною особливістю вищої освіти є орієнтація на розвиток творчої, всебічно розвиненої індивідуальності майбутнього спеціаліста.

Національна система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації туристських кадрів у Франції (загальні аспекти вищої освіти

Франції висвітлюються в працях З.О. Малькової, О.М. Джуринського, К.В. Корсака) визнана однією з кращих в світі. У країні створена широка мережа державних і приватних початкових, середніх та вищих професійних навчальних закладів – шкіл і ліцеїв з готельно-ресторанного господарства, спеціалізованих університетів, центрів інноваційної підготовки кадрів для індустрії туризму, в тому числі іноземних студентів.

Прогнозуючи радикальні зміни у сфері зайнятості, Е. Тоффлер зазначає: «Оскільки нові робочі місця невдовзі з'являться не в промисловості, як багато хто думає, то і кваліфікація потребує широкого спектра професій, пов'язаних з культурою і роботою з людьми..., ми маємо підготувати людей до роботи у сфері послуг, таких як служба здоров'я, сфера розваг, туризм тощо» [20]. В. Федорченко звертає увагу на провідні навчальні заклади світу, в яких здійснюється ефективна підготовка фахівців сфери туризму.

Поєднання зусиль країн Євросоюзу в сфері освіти отримало значний поштовх 2000-го року, коли було ухвалено Лісабонську стратегію: широку програму реформ, спрямовану на економічне зростання та зайнятість. У 2009 р. було прийнято стратегію європейського співробітництва у сфері вищої освіти та тренінгів, розраховану на період до 2020 р. Однією з освітніх цілей Євросоюзу є досягти, аби частка людей 30-34 років з вищою освітою сягала щонайменше 40%. Співробітництво в рамках ЄС в сфері освіти базується на спільному визнанні державами-членами того, що якісні знання й висока кваліфікація громадян ЄС є його надзвичайно цінним активом.

Євросоюз приділяє велике значення освітнім процесам не лише в 28 його державах-членах, а й у Європі в цілому. Свідченням цього є його увага до Болонського процесу – загальноєвропейської стратегії реформування вищої освіти. Вона зосереджується на трьох складових: переході вищих навчальних закладів на трициклову структуру (бакалавр-магістр-доктор); забезпеченні якості вищої освіти; визнання кваліфікацій та періодів навчання, здобутих студентами у різних вищих навчальних закладах Європи. Участь у Болонському процесі беруть нині 46 європейських держав, серед них і Україна.

Аналіз професійної підготовки майбутніх фахівців з туризму в країнах Європи засвідчив, що значна увага належить практичній складовій. В багатьох університетах існують агентства з працевлаштування, що надає можливість випускникам обирати найбільш цікаві кар'єрні пропозиції; студенти частково навчаються за програмою обміну в іншій країні, збагачуючи власний освітній досвід. Вищі навчальні заклади пропонують навчання за рівнями: бакалавр, магістр, майстер ділового адміністрування (МВА), короткострокові курси з готельного і туристичного бізнесу.

Європейська система професійної підготовки фахівців сфери туризму ґрунтується на нових пріоритетах сучасної освіти з використанням загальних закономірностей, урахуванням особливостей регіонів. В основу вирішення завдань досліджуваної підготовки покладено кредитно-модульно-рейтингову систему, що уможливорює найкоротшим шляхом добути найвищу якість освіти. Означена дидактична система забезпечує студентів можливістю обирати власну програму навчання з курсів, що найкраще доповнюють попередню освіту і

відповідають професійним цілям. Популярними є програми з обміну слухачами, що підвищує інтелектуальний рівень і можливість отримання досвіду в іншій місцевості [10]. Схильність туристської освіти в країнах-лідерах з туризму до глобалізації та інтернаціональної уніфікації є корисною, оскільки забезпечує індивіда академічною і трудовою мобільністю [13]. Зовнішня діяльність навчальних закладів здійснюється у напрямках: наукове дослідження й консультативні послуги.

Головним завданням окресленої підготовки є формування у студентів здатності ухвалювати рішення, орієнтуватися у професії, стратегічно мислити задля успішної професійної діяльності. Кожна програма навчання встановлює для студентів мету: створити підґрунтя для кар'єри протягом життя.

Аналіз системи підготовки фахівців туристичної галузі в країнах ЄС дозволив з'ясувати, що означена система ґрунтується на нових пріоритетах і принципах сучасної професійної освіти з використанням загальних закономірностей і урахуванням місцевих особливостей регіонів. В основу вирішення завдань окресленої підготовки покладено кредитно-модульно-рейтингову систему, що надає можливість найкоротшим шляхом домогтися найвищої якості освіти. Ця дидактична система забезпечує студентів можливістю розробляти власну програму навчання, обираючи курси, що найкраще доповнюють їх попередню освіту і відповідають професійним цілям. Головним завданням означеної підготовки є формування у студентів здатності ухвалювати рішення, вільно орієнтуватися у професії; розуміння сучасних завдань, стратегічного мислення, що є необхідним для успішної професійної діяльності. З'ясовано, що освітні заклади готують майбутніх керівників туристичної галузі, пропонуючи все необхідне для просування в особистій кар'єрі. Кожна програма навчання встановлює для студентів мету: створити підґрунтя для кар'єри протягом життя.

Пріоритетними напрямками спеціалізацій є: розвиток лідерства і стратегічного аналізу, розв'язання проблем, ухвалення рішень. Навчальні курси визначають стратегічні питання в індустрії туризму: природні ресурси навколишнього середовища в розвитку туризму; оцінка впливу навколишнього середовища в макро- і мікрмасштабах; об'єднання інвестицій, планування, управління використанням в туризмі природних ресурсів; роль туризму в управлінні екосистемами.

Визначено, що зовнішня діяльність вищих навчальних закладів здійснюється у двох напрямках: наукове дослідження й консультативні послуги.

Аналіз означеної професійної підготовки в зарубіжних країнах засвідчив, що значна увага цього процесу приділяється саме практичній складовій. Так, в багатьох університетах Європи існують агентства з працевлаштування, що надає можливість випускникам обирати найбільш цікаві кар'єрні пропозиції. Студенти мають можливість проходити частину навчання за програмою обміну в іншій країні, збагачуючи свій міжнародний освітній досвід в галузі туризму.

7.4. Традиції та інновації в системі підготовки фахівців туристичної галузі

Інтернаціоналізація світового простору, політико-правове, соціально-економічне й культурне зближення країн стали провідними тенденціями сучасного суспільного поступу. вивчення й використання зарубіжного досвіду підготовки фахівців сфери туризму може стати оптимальним шляхом ефективного розвитку цієї важливої галузі в Україні в умовах активізації глобалізаційних впливів, що існують у європейському та світовому просторах.

На сьогодні в Україні існують проблеми, що негативно позначаються на професійній підготовці фахівців туристичної галузі, відповідно до світових стандартів, а саме:

- відсутня Державна програма розвитку туризму (Державна програма розвитку туризму на 2002–2010 роки виконана не в повному обсязі, у 2013 р. була прийнята Кабінетом Міністрів України Концепція розвитку туризму та курортів до 2022 року, але Державна цільова програма розвитку туризму та курортів не розроблена й досі);

- не повністю розроблені відповідні галузеві стандарти вищої освіти;

- недостатнє використання зарубіжного досвіду тощо.

Сучасні інноваційні процеси в науці та освіті активно розвивають педагогічну теорію і практику. Актуальними стають проблеми переходу від інформаційно-накопичувальної моделі вищої освіти до методологічно орієнтованої, яка формує у майбутнього фахівця здатність до вирішення нестереотипних професійних завдань, до творчого мислення, на основі становлення і розвитку загально-і профільно-спеціалізованих компетенцій.

Зміст професійної освіти студентів, що навчаються за спеціальністю «Туризм», має визначатися характером професійної діяльності майбутніх фахівців. Підготовка студентів за цією спеціальністю ґрунтується на основі концепцій професійної педагогіки і туристики.

Успішність результатів підготовки студентів залежить від дії загально педагогічних і специфічних для туристичної освіти факторів і умов. Найвищі ліцензовані обсяги набору в Україні мають такі ВНЗ: Запорізький національний технічний університет, Національний авіаційний університет, Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Таврійський національний університет імені Володимира Вернадського, Київський національний університет культури і мистецтв, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київський торговельно-економічний університет, Львівський національний університет імені Івана Франка, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича тощо. Лідером серед вищих навчальних закладів недержавної форми власності є Приватний вищий навчальний заклад «Київський університет культури». Серед кваліфікацій, які присвоюються бакалаврам після закінчення навчання, найчастіше трапляються такі: «бакалавр з туризму», «агент з організації туризму», «екскурсовод», «фахівець з туризму», «бакалавр з готельно-ресторанної справи», «фахівець з готельної та ресторанної справи».

Тому, формування змісту підготовки здобувачів вищої освіти, що спеціалізуються в сфері туризму, необхідно проводити з урахуванням основних факторів і нових тенденцій, що проявляються як в освіті, так і в туризмі:

- перетворення освіти в найважливішу культурну потребу сучасної людини;
- розвиток індустрії туризму, культури і відпочинку;
- глобалізація і поступове зникнення міжнародних кордонів;
- активне використання зарубіжного досвіду;
- врахування сукупності досягнень в сфері туристичної діяльності та засвоєння її досвіду.

Подібний досвід складається з декількох компонентів: пізнавального та туристичного; досвіду соціальної взаємодії; морально-етичного; духовно-естетичного; досвіду рефлексії; досвіду ефективної практичної туристичної діяльності.

Професійна освіта в сфері туристичної діяльності передбачає: своєчасне надання студентам інноваційної інформації в туристичній сфері; навчання навичкам відбору, інтерпретації інформації та ефективного використання її в процесах прийняття рішень; відпрацювання навичок вирішення практичних проблем; розвиток підприємницьких навичок студентів; підвищення адаптивності майбутнього фахівця і впевненості його у своїй кар'єрі. глобалізація і поступове зникнення міжнародних кордонів; поширення нових технологій як у сфері освіти, так і в сфері туристичного сервісу.

Умовою успішності професійної підготовки фахівця туристичного профілю представляється можливим лише за умови поєднання теорії та практики, навчання на передового досвіді, застосування передових освітніх методик на практиці.

Проблема співвідношення теоретичної та практичної підготовки зараз гостро стоїть в Україні. Модернізація професійної підготовки майбутніх фахівців в туристичній галузі не можлива без упровадження інновацій у педагогічний процес. У сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідженнях термін «інновація» трактується по-різному. Вчені розглядають інновацію як нововведення, як ідею, яка є для конкретної особи новою тощо.

Термін «інновація» увійшов у науковий обіг у XIX ст. й почав використовуватися при дослідженні процесів змін у культурі, виступаючи як антонім терміна «традиція». Можна виокремити наступні значення терміну: інновація як результат творчого процесу й інновація як процес упровадження нововведень. Ми вважаємо, що інновація уявляє собою цілеспрямовану зміну в освітньому середовищі, яка покращує окремі частини й елементи освітньої системи в цілому; виокремлення нового способу засвоєння методики та її творче переосмислення.

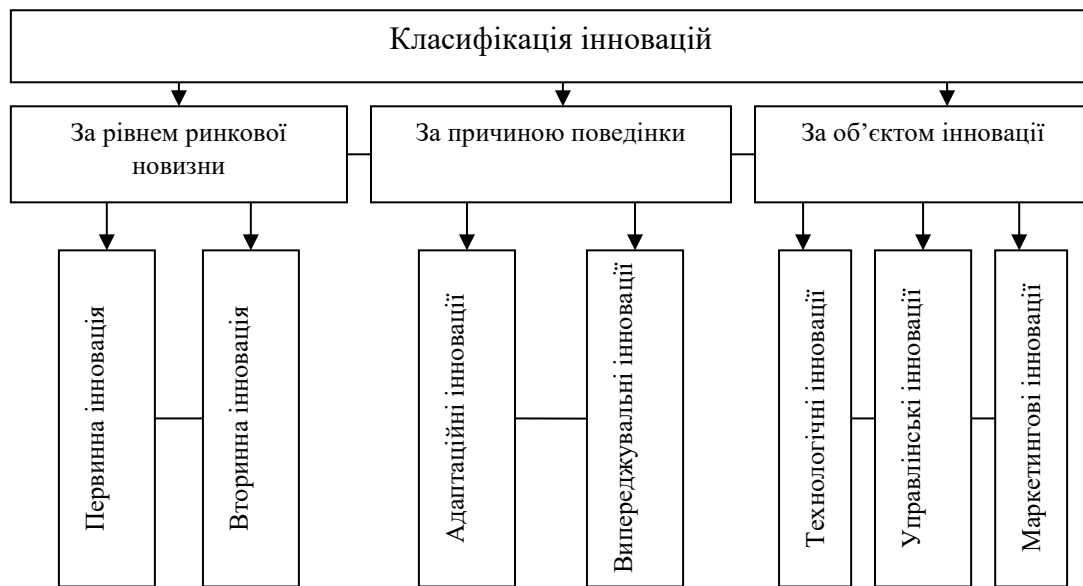

Рисунок 7.3 – Класифікація інновацій

Професійна підготовка майбутніх фахівців туристичної галузі має бути заснована на сучасних інноваційних технологіях з урахуванням вимог гостинності.

У Законі України «Про туризм» щодо професійної підготовки фахівців у галузі туризму визначено, що:

- професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації кадрів у галузі туризму здійснюються державними, комунальними та приватними навчальними закладами в порядку, визначеному законодавством;
- підготовка окремих категорій фахівців туристичного супроводу (гідів-перекладачів, екскурсоводів, спортивних інструкторів, провідників тощо), які не потребують здобуття громадянами професійно-технічної або вищої освіти із здобуттям кваліфікації за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, може здійснюватися у встановленому порядку юридичними чи фізичними особами;
- центральний орган виконавчої влади в галузі туризму бере участь у підготовці навчальних планів і програм навчання фахівців у галузі туризму, їх професійній підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації, затверджує перелік посад фахівців туристичного супроводу, кваліфікаційні вимоги до них та порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу [19].

Основними складовими змісту туристської освіти доцільно визначити:

- поглиблене знайомство з науковими основами та технологією обраного виду діяльності;
- формування відповідних практичних вмінь та навичок;
- формування психологічних, моральних якостей у майбутнього фахівця сфери туризму;
- характеристики навчального процесу (доступність, достовірність, творче ставлення до професії, тощо);
- наявність обов'язкових теоретичних фахових дисциплін у навчальному плані;

– розгляд навчальної практики як методології оволодіння майбутньою професією [4].

Досвід країн Європейського Союзу у сфері туристичної освіти свідчить про визнання багатоаспектної важливості туризму як соціокультурного явища, який має можливість виступати чинником створення нових робочих місць, залучення молоді та безробітних на ринок праці, актуалізації культурної та архітектурної спадщини і джерело фінансових надходжень на охорону і реставрацію, а також відігравати роль фактору міжетнічної толерантності та способу осягнення іншої культури.

Список використаних джерел

1. Безкоровайна Л.В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з туризмознавства у вищих навчальних закладах [Текст] : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Безкоровайна Л.В.; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2018. 43 с.

2. Бебик В.М. Болонський процес : перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в Європейський простір вищої школи : [монографія] / за ред. В.М. Бебика. К. : МАУП, 2004. 200 с.

3. Василенко С. Вища освіта в Європі : традиційні і нові підходи в аспектах європейської інтеграції / С. Василенко // Проблеми освіти : Наук. – метод. зб. К. : ІЗМН, 1997. Вип. 7. С. 155–160.

4. Войно-Данчишина О. Вища школа України перед вимогами ХХІ ст. / О. Войно-Данчишина // Вища освіта України. 2006. № 3. С. 111.

5. Возняк Л.С. Психологічні особливості професійної підготовки управлінських кадрів / Л.С. Возняк // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ : «Плай», 2002. Вип. 7. Ч. 2. С.151–156.

6. Всесвітня туристична організація. Офіційний сайт. Режим доступу : <http://www.unwto.org>. – Назва з екрана.

7. Гринько С.А. Рынок подготовки туристских кадров: реалии и перспективы развития / С.А. Гринько // Слобожанський науково-спортивний вісник: Зб. наук. праць. 2006. №10. С. 243-246.

8. Державна служба статистики / <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

10. Кожухівська Р.Б. Туризм в Україні: стан, фактори та перспектива розвитку [Текст] / Р.Б. Кожухівська // Всеукраїнський науково-виробничий журнал Інноваційна економіка. Сер. “Стратегія інноваційного розвитку економіки”. Тернопіль, 2012 Вип. 3(29). С. 43-50.

11. Кнодель Л.В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах Всесвітньої туристської організації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л.В. Кнодель. Тернопіль, 2007. 40 с.

12. Кнодель Л. В. Система підготовки кадрів сфери туризму у Німеччині : монографія / Л. В. Кнодель. К. : Вид-во Федерації профспілок України, 2007. 183 с.
13. Кнодель Л.В. Туризм і туристська освіта у Франції : монографія / Л. В. Кнодель. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2019. 287 с
14. Лук'янова Л.Г. Освіта в туризмі: [навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закл.] / Л.Г. Лук'янова. К. : Вид-во «Вища школа», 2008. 719 с.
15. Машика Н.В. Теоретические и практические аспекты профессиональной подготовки кадров в области туризма [Електронний ресурс] / Н.В. Машика. Режим доступу до сайту: <http://dkfans.kiev.ua/st15.html>.
16. Мельник А.О. Перспективи розвитку вітчизняного туризму в умовах євроатлантичної інтеграції [Текст] / А.О. Мельник, І.А. Чапліч // Вісник Хмельницького національного університету. 2009 (9). Економічні науки. С. 76-80.
17. Польова Л.В. Особливості підготовки менеджерів по туризму у Польщі / Л.В. Польова // Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць. Київ: Тонар, 2007. 356 с.
18. Польова Л. В. Професійна освіта фахівців туристичної галузі в країнах Європейського Союзу та України в перспективних вимірах [Електронний ресурс] / Л. В. Польова // Науковий вісник Донбасу. 2012. № 2. Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN18/12plvupv.pdf> (10.03.2013). – Назва з екрану.
19. Про туризм: Закон України №1193-УІІ (1193-18) від 15.01.2015 року URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1193-18-vr> (дата звернення: 20.05.2019)
20. Слободиська О.А. Особливості практичної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі. Проблеми підготовки спеціалістів [Текст] / О.А. Слободиська, М.В. Нагорна // Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, м. Вінниця, Україна. Педагогічні науки(2). Вінниця: КНТЕУ, 2011 с.
21. Сакун Л.В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в розвинутих країнах світу: [монографія] / Л.В. Сакун. К. : «МАУП», 2004. 399 с.
22. Ткач В.О. Сучасна система освіти в туристичній індустрії / Український економічний журнал прикладної економіки. 2016. Т.1. № 3. С. 102-108.
23. Федорченко В.К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук [Електронний ресурс] / В. К. Федорченко. Режим доступу: http://tourlib.net/aref_tourism/fedorchenko.htm.
24. Федорченко В.К. Педагогіка туризму [Текст] / В.К. Федорченко, Н.А. Фоменко, М. І. Скрипник та ін. К. : Слово, 2004. 296 с.
25. Формування готовності бакалаврів з туризму до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Дишко О.Л.; Рівненський держ. гуманіт. ун-т. Рівне, 2016. 260 с.
26. Чорна Л.В. Вимоги до змісту та форм підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в США / Л.В. Чорна // Вісник Черкаського університету. 2009. Випуск 148. С. 7-12.

27. Baum T. Managing Human Resources for the European Tourism and Hospitality Industry: A Strategic Approach / T. Baum. London : Chapman and Hall, 1995. 281 p.

28. Durlik I. Propozycje rozwiązań w edukacji menedżerskiej w uczelniach technicznych, [w:] Restrukturyzacja wyższych studiów menedżerskich w Polsce aspekcie wymagań Wspólnoty Europejskiej, red. B. Garbacik, Wydawca : Wydział Zarządzania i Ekonomii Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 1998. S. 162–179.

29. Hudson S. An International Handbook of Tourism Education / S. Hudson. – New York : Elsevier Ltd. 2005. 238 p.

30. Hospitality Tourism Education. A Canadian Perspective [Електронний ресурс] / Dan Borowec. - Режим доступу: <http://www.intstudy.com/articles/twehospi.htm>

31. Penc J. Strategiczny system zarządzania. Holistyczne myślenie o przyszłości. Formułowanie myśli i strategii. Pobudzanie innowacyjności i kreatywności. Tworzenie systemu troski o klienta / J. Penc. Agencja Wydawnicza «Placet», Warszawa 2001. 440 s.

32. Promising Practices in Career and Technology Studies (CTS). Alberta Learning, Edmonton. Learning and Teaching Resources Branch, 2000. 74 p .

33. Sectoral Skills Needs: The Role of Universities, Task Force on Labour Market Issues: Office for Partnerships for Advanced Skills. Council of Ontario Universities, Toronto, 1998. 40 p.

34. The Travel Academy [Електронний ресурс]. Назва з титул. екрану. Режим доступу : <http://www.thetravelacademy.com/>

35. World Tourism Organization [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.world-tourism.org

Наукове видання

ГОРІНА Ганна Олександрівна
ЧЕРНЕГА Оксана Богданівна
БОГАТИРЬОВА Галина Андріївна
БОРБЛІК Карина Едуардівна
НІКОЛАЙЧУК Ольга Анатоліївна
РОМАНУХА Олександр Миколайович
СНІГУР Катерина Владимировна

**Стратегічні імперативи стійкого розвитку туризму в країнах ЄС:
впровадження досвіду для України**

Монографія

Оригінал-макет підготовлено на кафедрі туризму та країнознавства ДонНУЕТ

Підписано до друку 10.07.2020
Формат 60×84/8. Обл.-вид. арк. 8,03.

Видавець Р. А. Козлов
вул. Рокоссовського, 5/3, м. Кривий Ріг, 50027
097-192-20-77

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4514 від 01.04.2013 р.